

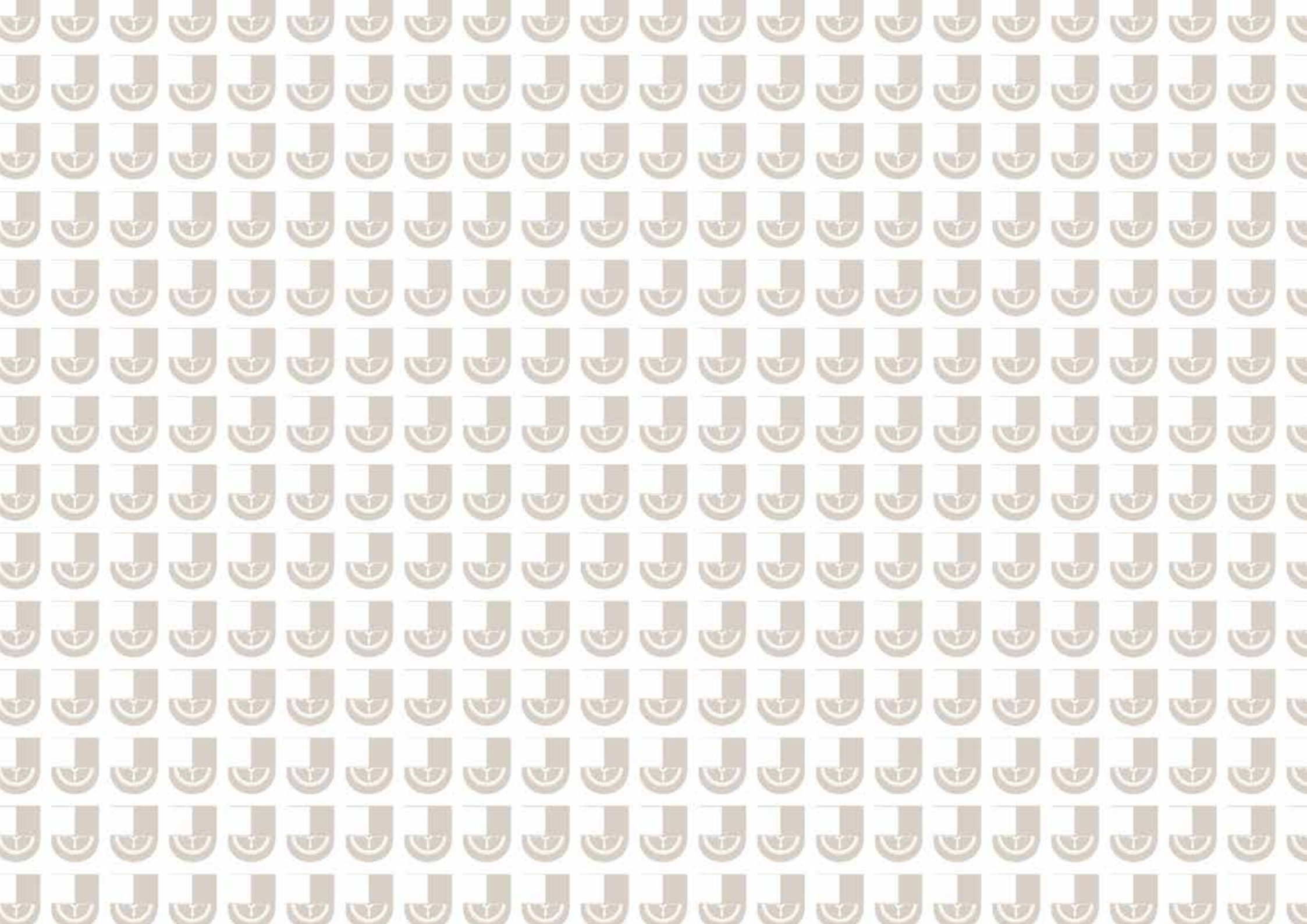
PAVEL NOVÁK / EVA LUKÁŠOVÁ / STANISLAV PETRÁŠ / JANA HUTŤANOVÁ

ZAHRADY A PARKY **hraběcího rodu Chotků**

Národní
zemědělské
muzeum

ZAHRADY A PARKY HRABĚCÍHO RODU CHOTKŮ
Kritický katalog výstavy

ZAHRADY A PARKY hraběcího rodu Chotků

Kritický katalog výstavy

PAVEL NOVÁK
EVA LUKÁŠOVÁ
STANISLAV PETRÁŠ
JANA HUTŤANOVÁ

Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2017

Recenzenti:

Ing. Pavel Borusík, Ph.D.

Ing. Jana Kohlová

Publikace vznikla v rámci výzkumného projektu *Kulturní krajina jako prostor pro společenskou reprezentaci a relaxaci vybraných aristokratických rodů v období od 17. do počátku 20. století, podporovaného Ministerstvem kultury v Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI, identifikační kód DF13P010V001).*

Na publikaci a výstavě se podílely *Národní zemědělské muzeum, s.p.o., Národní památkový ústav, Slovenské národné múzeum a Občianske združenie Korompa Dolná Krupá.*

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Novák, Pavel

Zahrady a parky hraběcího rodu Chotků / Pavel Novák, Eva Lukášová, Stanislav Petráš, Jana Hutťanová. -- 1. vydání. -- Praha : Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2017

ISBN 978-80-86874-92-0 (brožováno)

929.732 * 712.3/.7.071.1 * 712.3/.7 * 633/635(091) * 635.047:728.82 * 712.26:728.82 * 929 * (437.3) * (437.6) * (048.8:082) *

– Chotkové (rod)

– 17.–20. století

– šlechtické rody -- Česko -- 17.–20. století

– zahradní architekti -- Česko -- 17.–20. století

– zahradní architektura -- Česko -- 17.–20. století

– dějiny zahradnictví -- Česko -- 17.–20. století

– zámecké zahrady -- Česko -- 17.–20. století

– zámecké zahrady -- Slovensko -- 17.–20. století

– zámecké parky -- Česko -- 17.–20. století

– zámecké parky -- Slovensko -- 17.–20. století

– Dolná Krupá (Slovensko)

– kolektivní monografie

– kritický katalog výstavy

712 – Plánování krajiny. Parky. Zahrady [24]

Obrázek na obálce: Veduta zámek Kačina. Pamětní spis ke sto letům panování Chotků na Nových Dvorech, autor Eduard Herold, akvarel, 1864.

Obrázek na titulní straně: Plán hospodářského dvora Ostrov (Veltrusy) se zámkem a alejemi z doby Jana Rudolfa Chotka (1749–1824), zakladatele krajinných parků ve Veltrusích a na novodvorském panství, 1822.

© Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2017

© PhDr. Pavel Novák, CSc., PhDr. Eva Lukášová, Mgr. Stanislav Petráš, Mgr. Jana Hutťanová, 2017

ISBN 978-80-86874-92-0

Obsah

Úvodní slovo (<i>Pavel Novák</i>)	9
Část I.	
Zámky a parky v životě hraběcího rodu Chotků (<i>Pavel Novák</i>)	13
Přehled zahrad a parků hrabat Chotků a rodin, do kterých se přivdaly jejich dcery (<i>Pavel Novák</i>)	41
Přehled nejvýznamnějších veřejných parků založených Chotky z výkonu jejich úřednické funkce (<i>Pavel Novák</i>)	51
Exkurs – Historie chotkovského zámeckého parku a rozária v Dolné Krupé – Slovensko	55
Kaštieľsky park v Dolnej Krupej (<i>Stanislav Petráš</i>)	55
Ružová záhrada grófký Márie Henriety Chotekovej (<i>Jana Huttanová</i>)	61
Část II.	
Zahrady a parky hraběcího rodu Chotků v obrazech (<i>Eva Lukášová</i>)	67
Část III.	
Výstava „Zahrady a parky hraběcího rodu Chotků“ v Národním zemědělském muzeu na zámku Kačina (<i>Pavel Novák</i>)	151
Závěr (<i>Pavel Novák</i>)	155
Summary (<i>Pavel Novák</i>)	158
Soupis obrazového materiálu	159
Prameny a literatury	163

ÚVODNÍ SLOVO

Kdo by neznal Chotkovu silnici či Chotkovy sady v Praze. Většina z nás ví, kde je nalézt, ale zpravidla již netuší, kdo je jejich tvůrcem. Svoji Chotkovu silnici mají i v Karlových Varech. V širším povědomí je i dojemný příběh lásky následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a Žofie Chotkové. To však bývá zpravidla vše, co širší veřejnost o aristokratickém rodu Chotků zná. Blíže se může s rodem seznámit návštěvník zámků Kačina, Velké Březno, Veltrusy a na Slovensku Dolná Krupá, kde se může procházet i zámeckými parky. Mnoho informací o Chotcích se však nedozví ani zde. Tento dluh vůči hraběcímu rodu částečně vyrovnává předkládaná publikace.

Autoři čtenáře seznamují v historickém kontextu se zámeckými zahradami a parky, které hrabata Chotků vybudovala nebo jen obývala v průběhu dějin svého rodu. Náš výklad začínáme v pobělohorském období, kdy již většina šlechtických rodů obklopovala svá sídla zahradami a parky a část jejich života se odehrávala v parcích. Na osmi generacích Chotků vykreslujeme, jak se měnily funkce zámeckých parků a zahrad, kde docházelo k postupnému přesunu významu od reprezentační k relaxační a obytné funkci parků, k níž v době, kdy již šlechta byla odsunuta ve společnosti na vedlejší kolej, nabývá na významu produkční funkce parků a zahrad spojená s relaxací prostřednictvím manuální práce v květinových zahradách. Sledován je i postupný přerod jednotlivých chotkovských parků od pravidelných francouzských přes anglické přírodně krajinářské po parky romantické a v závěru období po přírodně krajinářské parky s vloženými partiemi s pravidelnou francouzskou úpravou. Kromě zámeckých zahrad a parků autoři nabízejí praktický soupis veřejných parků a zahrad vzniklých z výkonu úřední funkce nejvyššího purkrabího Království českého Jana Rudolfa a poté Karla Chotka. Součástí je i informace o arcibiskupských zahradách v Olomouci, do jejichž vývoje se výrazně zapsal Ferdinand Maria Chotek.

Část publikace tvoří dobové kresby chotkovských zámeckých parků. Chotkové byli výjimeční nejenom co do rozsahu svých sadovnických a krajinářských aktivit a perfektní znalostí dění v tomto oboru v českých zemích i v Evropě, ale i výtvarným talentem řady členů rodu. Vedle jejich kreseb se dochovala i výtvarná díla jejich učitelů kresby. Prostřednictvím děl zejména

Obr. 1
Zámek Třebešice, autor Eduard Herold
(1820–1895), 1864.

Luisi Chotkové, Rudolfa Karla, Emericha a Arnošta Chotkových a jejich učitele Josefa Ranzmayera tak můžeme nahlédnout do zákoutí parků na Kačíně, ve Veltrusích či v Sidoniině lese u Radvančic. Kresby mají pohnutou historii. Jejich originály zmizely ve víru poválečného dění a dnes je můžeme obdivovat díky fotografiím sourozenců Miroslava a Věry Chalupníčkových. V mladší generaci se již Chotkové věnovali spíše fotografování než kreslení. Vynikal v něm zejména Karel Maria II. Chotek a také již zmíněná Žofie Chotková. Jejich zásluhou můžeme alespoň virtuálně navštívit například zámecký park ve Velkém Březně na počátku 20. století.

Vzhledem k mizivým znalostem české veřejnosti o slovenské, resp. uherké větvi rodu Chotků byly do publikace zařazeny i dva historické exkursy, které čtenáře zavedou do Dolné Krupé na Slovensku. Seznámí čtenáře s historií zdejšího zámeckého parku a také s tamějším rozárem, jehož zakladatelka Henrietta Chotková se vypracovala na evropsky významnou pěstitelku a šlechtitelku růží.

Závěrečnou část publikace tvoří zpráva o konané výstavě *Zahrady a parky hraběcího rodu Chotků*. v Národním zemědělském muzeu na zámku Kačina v roce 2017, kterou doprovází obrazový materiál seznamující s koncepcí a provedením výstavy.

Pavel Novák

ČÁST I. ZÁMKY A PARKY V ŽIVOTĚ HRABĚCÍHO RODU CHOTKŮ

První ucelená část předkládané publikace zkoumá reprezentační a relaxační funkci zámeckých parků a zahrad Chotků od 17. století do první poloviny 20. století v závislosti na kariéře, majetku a na proměnách životního stylu. Sledováno je i pronikání inovací v zahradní tvorbě na chotkovská panství, vztah rodinných vazeb a zavádění inovací a srovnání uplatnění nových prvků v parcích u Chotků a dalších šlechtických rodů. Výzkum je založen na komparaci historických map, vyobrazení a fotografií a informací získaných studiem archivních fondů a literatury vztahující se k Chotkům. Výsledkem bádání jsou zjištění, že Chotkové vytvořili díla zahradní architektury patřící mezi nejvýznamnější parky v českých zemích, které vznikaly s minimálním zpožděním za parky v západní Evropě, a že vznik parků odráží vývoj majetkových poměrů Chotků a jejich kariérní postup ve státní správě.

Předmětem výzkumu jsou tedy zámecké zahrady a parky, které vlastnila rodina hrabat Chotků. Pozornost je však věnována i parkům, na jejichž vzniku měli Chotkové podíl z titulu výkonu své funkce. Zmíněny jsou i zámecké zahrady a parky, které Chotky inspirovaly. Teritoriálně je výzkum zaměřen převážně na zahrady a parky v českých zemích, dnešní Slovensko je zahrnuto pro výkladovou úplnost.

Zámecké parky a zahrady představují tradiční objekt zkoumání historiků umění a zahradních architektů.¹⁾ Z pohledu historie, zejména hospodářské, ale i sociální a politické zatím není téma zámeckých parků a zahrad až na ojedinělé studie zpracováno.²⁾ Zámecké parky a zahrady náš výzkum pojímá v kontextu reprezentace šlechtických rodů a jejich relaxace. Výsledky bádání jsou určeny zejména pracovníkům památkových ústavů pečujících o zámecké zahrady a parky i všem zájemcům o kulturní, politické, sociální a hospodářské dějiny šlechty.

1 PACÁKOVÁ, Božena, *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004. Ze starších především HIEKE, Karel, *České zámecké parky a jejich dřeviny*, Praha 1984. Týž, *Moravské zámecké parky a jejich dřeviny*, Praha 1985.

2 CERMAN, Ivo, *Patriotický park Veltrusy: každodenní život a myšlenkové poslání*, *Zprávy památkové péče* 2013/73, číslo 4, s. 283–288.

Obr. 2 *Zámek Veltrusy před přestavbou, pohled k čestnému dvoru s alejí*, Franz Karl Wolf (1764–1836), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století.

Sondu do osudů zahrad a parků souvisejících s rodem Chotků zpracoval Pavel Novák v jedné ze svých studií³. K dispozici je řada přehledových studií, zpravidla teritoriálně zaměřených, které zahrnují i zahrady a parky spojené s Chotky.⁴ Monografická zpracování jednotlivých parků sice existují, avšak spíše v rovině populárně naučné, byť v řadě případů na vysoké odborné úrovni.⁵ Jedná se často o publikace určené pro návštěvníky parků vydávané obvykle jednotlivými památkovými ústavy, případně příslušným městem či obcí. Vědecké monografie k jednotlivým parkům rovněž neexistují. Do značné míry je však nahrazují historické části projektů revitalizace jednotlivých zámků a zámeckých parků.⁶ K některým zámeckým parkům existují dílčí analytické studie.⁷ U menších parků je nutné se opírat o regionální publikace vlastivědného, případně i turistického charakteru.

Množství cenných poznatků o zámeckých parcích a zahradách Chotků přináší studie o rodu Chotků a o jeho jednotlivých členech. Z nich přední místo zaujímají monografie o Chotcích od Ivo Cermana a Petry Načeradské.⁸

Klíčový význam pro dějiny chotkovských zahrad a parků má archivní materiál, především mapy a plány parků a korespondence o budování parků.⁹ Jen výjimečně je dochována korespondence mezi majitelem v roli

investora a zahradního architekta – tvůrce zámeckého parku či zahrady. Pouze z části ji nahrazují hospodářské relace, kterými hospodářští úředníci pravidelně majiteli sdělovali stav a postup prací v jednotlivých hospodářských činnostech, kam patřila i péče o zámecké zahrady a parky.¹⁰ K nim bývají dochovány i odpovědi majitele někdy zahrnující instrukce pro práci zahradníka v parku či zahradě. Zámecké zahrady a parky se objevují i v osobní korespondenci majitele a jeho rodiny a v jejich denících. Archivní fondy obsahují rovněž značné množství dokladů o úřední činnosti jednotlivých Chotků.

Stav dochovanosti archivních fondů je velmi nevyrovnaný. Zásadní význam má archivní fond Rodinný archiv Chotků, který je velmi dobře zpracován a také hojně využíván. Řadu cenných informací přináší archivní fondy jednotlivých velkostatků, z nichž lze vylézt zejména instrukce majitele, hospodářskou korespondenci a nedoceněné účetní knihy.¹¹ Zatímco velkostatky Nové Dvory a Veltrusy se dochovaly ve velkém rozsahu, fondy ostatních velkostatků jsou spíše torzovité a jejich využití pro studium dějin zámeckých zahrad a parků je velmi omezené. Značný rozdíl je i mezi oběma největšími archivními fondy – velkostatků Nové Dvory a Veltrusy. Úředníci na obou panstvích měli odlišný způsob výměny informací s majitelem. V Nových Dvorech byli velmi kusí, ve Veltrusech se rozepisovali o problémech chodu velkostatku mnohem obšírněji. Spíše doplňkový charakter má archivní fond Ústřední správa chotkovských velkostatků, kde ve zprávách o nákladech na voluátní objekty lze rovněž najít informace o zámeckých

3 NOVÁK, Pavel, *Parky v životě Chotků*, Prameny a studie, 60, Praha, 2017, v tisku.

4 KRÍŽ, Karel, *Významné parky Jihomoravského kraje*, Brno 1978; HALAMÍČKOVÁ, Alena, *Chráněné historické parky a zahrady Severomoravského kraje*, Ostrava 1988; HENDRYCH, Jan, *Slavné zahrady a parky Středočeského kraje*, Praha 2011; KOVÁŘÍK, Václav, *Zámecké parky a památné stromy Podblanicka, Vlašim 1996*; ONDŘEJ, Jan, *Zámecké parky a zahrady středních Čech*, Praha 1964.

5 REBROVÁ, Alexandra, *Minulostí zámeckých parků v Karvině*, Karviná 2004.

6 *Kronika Schola naturalis: projekt revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině*, Praha 2015. *Obnova zámeckého parku Velké Březno*, projekt CZ.1.02/6.5.00/08.03235, operační fond Životní prostředí. *Regenerace zámeckého parku Kačina*, projekt CZ.1.02/6.5.00/08.03340, operační fond Životní prostředí.

7 VLČEK, Martin, *Realizované a nerealizované projekty zahradních staveb v zámeckém parku na Kačině za hraběte Jana Rudolfa Chotka*, Prameny a studie, 51, Praha 2013, s. 122–138; NOVÁK, Pavel, *Zapomenutá Chotkovská krajinářská úprava u Radvančic na Kutnohorsku*, tamtéž, s. 111–121.

8 CERMAN, Ivo, *Chotkové, příběh úřednické šlechty*, Praha 2008; NAČERADSKÁ, Petra, *Poslední Chotkové na Veltrusích*, Praha 2015.

9 Plánová dokumentace k jednotlivým zámeckým parkům je dochována ve velkostatkových fondech jen výjimečně. Naštěstí lze využít plány uložené v tzv. Wirthově pozůstalosti v Ústavu dějin umění. Zdeněk Wirth po druhé světové válce vyjmul z nejrůznějších archivních fondů rozličné plány, které ho zajímaly, a již je nevrátil zpět. Plány vztahující se ke Kačině vlastní ve fotokopii Národní zemědělské muzeum a jsou uloženy v jeho archivu.

10 Z hlediska vývoje chotkovských parků představuje klíčovou osobnost Jan Rudolf Chotek. Ten v novodvorských hospodářských relacích sám vyčlenil svazky označované jako okrašlování. Jsou uloženy ve Státním oblastním archivu Praha (dále jen SOA Praha), fond: Rodinný archiv Chotků (dále jen RaCh), k. č. 125, inv. č. 1793; k. č. 139, inv. č. 2386. Kromě konkrétních úkolů pro zahradníky a zpráv o jejich plnění ukazují velmi podstatnou věc. Jan Rudolf svoji činnost nechápal jako budování zámeckého parku, ale jako okrašlování celého panství a v dálkových pohledech zapojil i lokality mimo panství.

11 Účetní materiál vztahující se nikoliv k parkům, ale k zámku Kačina zatím využil pouze Pavel NOVÁK ve studii *Meziválečná oprava Kačiny ve světle výnosů velkostatku Nové Dvory*, in: VANĚČKOVÁ, Jana – NOVÁK, Pavel – KROUPA, Jiří K. – VANĚK, Vojtěch (edd.), *Atiqua Cuthna, 5–11, Chotkové a Kutnohorsko 2009–2015*, s. 99–105. Na rozdíl od hlášení a korespondence umožňují účetní knihy kvantifikovat a ukázat tak, kolik z hlediska celého rozpočtu velkostatku byli Chotkové ochotni na budování i údržbu parků věnovat. Z toho lze usuzovat na význam, který Chotkové zahradám a parkům přikládali.

parcích a zahradách.^{12]} Pro Veltrusy má zásadní význam i fond Fideikomisní spisy vedený při Zemském soudu v Praze.^{13]}

Skutečnost, že zámecké parky a zahrady sloužily k reprezentaci a relaxaci šlechtických rodů je všeobecně známá, avšak není dosud podrobněji zhodnocena.^{14]} Její bližší poznání v proudě celospolečenských změn na příkladu rodu Chotků je cílem předkládané publikace. Sledována bude souvislost mezi majetkem majitele a prostředky vynakládanými na budování, úpravy a údržbu zahrad a parků a podmínkami, za nichž byly tyto investice realizovány. Pozornost bude věnována vzájemnému vztahu mezi úřední kariérou šlechtického majitele, zejména z hlediska času, a jeho aktivitami týkající se zahrad a parků. Zkoumán bude i transfer inovací v zahradní tvorbě, a to jak na úrovni ideové, tj. přenos znalostí nových proudů v zahradní tvorbě prostřednictvím osobních zkušeností ze zahraničí i odborné literatury, tak i na úrovni výkonné, tj. prací zámeckých zahradníků. Sledováno bude i časové zpoždění, s nímž se uplatnily západoevropské inovace v zahradní tvorbě v Čechách. Současně bude zjišťováno, jak rychle zareagovaly Chotkové na budování zahrad a parků ostatními šlechtickými rody, s nimiž byly Chotkové v užším styku. Výzkum se zaměří i na vliv rodinných a společenských kontaktů, které se mohly odrážet při tvorbě i úpravách jednotlivých parků. Zaměřen bude nejen na muže, ale i na ženy z rodu Chotků, které se přivdaly do jiných šlechtických rodů, a na nevěsty, které si přivedli synové domů. Pozornost bude věnována i měnícímu se vzájemnému poměru mezi reprezentačním a relaxačním posláním parků a zahrad v průběhu času i pozvolnému přístupu hospodářského aspektu zahrad a parků v kontextu proměn životního stylu.

Určující metodou výzkumu chotkovských zahrad a parků bude komparace. Půjde o komparaci věcnou, při níž budou sledovány rozdíly mezi parky

12 Voluptuární objekty jsou objekty vybudované pro majitele velkostatku k jeho soukromému užívání a potěše. Nesouvisí s provozem velkostatku a náklady na ně jsou účtovány odděleně na voluptuárních účtech či tzv. přípočtech, které jsou chápány jako osobní výdaje majitele a nezasahují přímo do hospodářských výsledků jednotlivých velkostatků.

13 Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond: Fideikomisní spisy, k. č. 1230–1234, inv. č. 163.

14 Relaxační funkcí zámeckých zahrad a parků na příkladu Veltrus se dosud zabýval pouze I. Cerman ve studii: CERMAN, Ivo, Každodenní život Chotků v parku Veltrusy, in: Kronika schola naturalis, projekt revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině, Praha 2015, s. 10–17.

a zahradami, a to zejména ve stylu, drobné zahradní architektuře i použitých dřevin. Porovnávány budou jednotlivé parky a celé zámecké areály Chotků z hlediska zasazení do krajiny. Paralelně budou sledovány změny v zahradách a panstvích jednotlivých větví rodu Chotků a jejich jednotlivých příslušníků včetně srovnání parku fideikomisu a alodu, hlavy rodu a jeho ostatních členů. Porovnávány budou rovněž podobnosti a rozdíly zahrad a parků nevěst a ženichů z rodu Chotků, a to jak z hlediska stylu, rozsahu, vegetace a kompozice. Samostatná pozornost bude věnována porovnání jednotlivých parků z hlediska rychlosti prosazování inovací v zahradní tvorbě v kombinaci s hlediskem teritoriálním.

Komparativní metody bude využito i při využití jednotlivých druhů pramenů. Největšího uplatnění dostane komparativní metoda při studiu map a plánů, a to jak velkostatkových, tak i I., II., III. vojenského mapování a katastrálních map a jejich reambulace.^{15]}

Dále bude využita metoda chronologická. Studium vývoje jednotlivých parků a zahrad bude realizováno chronologicky, tj. po jednotlivých generacích chotkovského rodu v jednotlivých rodinných liniích.

Základní předpoklad pro budování šlechtického sídla, jehož součástí byl park, případně obora a bažantnice, představoval dostatek financí. Jejich množství se odvíjelo od zděděného či vyženěného (vyvdaného) majetku, příjmů z úřední činnosti, případně vojenského žoldu a zaopatření duchovních osob. Od druhé poloviny 19. století tvořily součást příjmů šlechtice i příjmy (podíly, dividendy, platy) vyplývající z funkcí v různých obchodních společnostech a výrobních firmách. Spíše okrajovou roli měly příjmy z funkcí u císařského dvora spojené s udělením manských statků, z jejichž výnosu byla část odváděna lennímu pánovi. V období do roku 1848 měly určitou váhu i poddanské dávky. Samostatnou, stále významnější kapitolu, představovaly příjmy z podnikatelské činnosti jednotlivých chotkovských panství, resp. velkostatků. Ty mohly mít podobu hospodaření ve vlastní režii

15 Nejstarší velkostatkové plány týkající se Veltrus se vztahují k roku 1730 a následují plány z roku 1746 a 1759. Pro mladší dobu lze využít vedle mladších plánů z chotkovských archivních fondů i vojenská a katastrální mapování. První josefínské vojenské mapování proběhlo v Čechách po roce 1763. Druhé, nesoucí označení Františkovo, bylo realizováno v letech 1842–1852 a třetí zvané františko-josefské v letech 1877–1879. Katastrální mapování se uskutečnilo v Čechách v letech 1726–1830 a 1737–1843 a reambulace mezi lety 1869–1881.

i pronájmu jednotlivých hospodářských dvorů, cukrovarů, lihovarů, pivovarů a dalších průmyslových provozů.

Předbělohorskí Chotkové, jak chockovské, tak i vojnínské větve, žili na tvrzích. Jednotlivé statky často kupovali a buď téměř ihned, nebo s odstupem několika mála let je opět prodávali. K žádnému ze sídel si nevytvořili trvalejší vztah, což lze interpretovat tak, že pozemkový majetek byl pro ně předmětem obchodu. Tvrze nepředstavovaly reprezentativní sídlo a není přímý doklad o tom, že by Chotkové tvrze přestavěli v renesanční zámek a obklopili ho zahradou. Dějiny zámeckých zahrad a parků rodu Chotků můžeme začít sledovat až v pobělohorském období.^{16]}

PRVNÍ POBĚLOHORSKÁ GENERACE CHOTKŮ

Třicetiletá válka a poválečné konfiskace a narovnávání majetkových poměrů měly na rod Chotků zdrucující dopad. Jiří Rudolf Chotek (1628–1723) zdědil roku 1660 po matce polovinu statku Bělušic s tvrzí a od otčíma Františka z Arinu musel odkoupit jejich druhou polovici. Bělušice představovaly jediný pozemkový majetek, který Chotkům po Bílé hoře zbyl. Majetkový a s ním související společenský úpadek tohoto rytířského rodu, z něhož pocházeli významní představitelé zemských úřadů, představovaly pro jeho syna Václava Antonína Chotka (1674–1754), jediného potomka tohoto kdysi rozvětveného rodu, celoživotní trauma. Veškeré své aktivity směřoval k opětovnému hospodářskému a společenskému vzestupu rodu a tato jeho celoživotní snaha byla završena úspěchem. Otcovský statek Bělušice mu matka předala v roce 1684 a po smrti matky v roce 1692 musel vyplatit nevlastního bratra, který byl spoluvlastníkem Bělušic. V roce 1697 koupil statek Vyklantice na Táborsku a o dva roky později ho opět prodal se ziskem původnímu majiteli.

16 Královský prokurátor Petr Chotek z Vojnína koupil před rokem 1545 tvrz Budenice, kterou roku 1545 přestavěl. Budenice roku 1550 prodal. (LEDR, J., Chotkové, c. d., s. 9.) Ve Vraném, koupeném roku 1548, si postavil v roce 1552 Petr Chotek novou tvrz. Zde však není pravděpodobné, že by při ní vybudoval i renesanční zahradu. Od roku 1554 vlastnil i hrad Žerotín, který odkázal v roce 1571 své dceři, ale zde terénní dispozice přes renesanční úpravy hradu nedovolovala vybudování renesanční zahrady. Rakovnický krajský hejtman Václav II. z chockovské větve Chotků zakoupil roku 1599 statek Žihlí s tvrzí, na níž poté hospodařil jeho syn Jiří, jemuž byla v pobělohorské době zkonfiskována. Ani on tvrz nepřestavěl v renesanční zámek a nedoplnil ji o zahradu. (Tamtéž, s. 11–12, 19.)

Majetkový vzestup Chotků je spojen s výhodným sňatkem s Marií Terezií ze Scheidlern roku 1698.^{17]} Pocházela ze starého právníckého rodu, její otec Ferdinand byl českým místodržícím a především vlastníkem Hornobeřkovického panství.^{18]} Když Ferdinand roku 1698 zemřel, připadla Marii Terezií čtvrtina tohoto panství čítající pět celých vesnic a části pěti dalších vesnic, mezi nimi i Veltrus. Od poddaných vybíral poddanské dávky a k tomu ve vlastní režii provozoval hospodářské dvory. K prostému životu venkovského šlechtice to bohatě stačilo, ale nikoliv k obnově slávy chotkovského rodu.

V roce 1700 nastoupil Václav Antonín po studiu pražské univerzity a kavalírské cestě do Francie do státní služby, a to nejprve k české komoře a dvorskému manskému soudu. Společenskou rehabilitaci svého rodu zahájil v roce 1702, kdy byl jmenován komořím císaře Leopolda I. (1640–1705), čímž si zajistil přístup ke dvoru.^{19]} Současně byl povýšen do panského stavu a stal se baronem. Ve zdůvodnění povýšení se již objevila věrnost habsburskému domu.^{20]} Václav Antonín tak svůj rod očistil od pověsti nepřátel císaře a zrádce. V roce 1705 koupil pražský dům U Melounů, aby mohl být blíže zemské politice, a v roce 1707 statek Skržín nedaleko Bělušic a statek Lukavice na Litoměřicku.

Pro budoucnost chotkovského rodu však mělo mnohem větší význam povinnost vyplývající ze závěti tchána Václava Antonína vybudovat sídlo a současně lovecký zámeček v lužních lesích při Vltavě v katastru vesnice

17 Odvrácenou stránkou bohatého věna byla skutečnost, že manželka pocházela z nobilitovaného měšťanského rodu.

18 Marie Terezie dostala právo používat po tři roky hornobeřkovický zámek s parkem k bydlení, než si postaví vlastní sídlo, a dostávala od sester příspěvek 6000 zlatých na stavbu zámku. Hornobeřkovický park patřil k malým barokním parkům s pravidelnou úpravou nijak nevybočujícím z řady parků při venkovských sídlech šlechty. NAČERADSKÁ, P., Poslední Chotkové, c. d., s. 9.

19 Komoří byla již od 16. století čestná funkce. Původní císařský komorník se stal o šaty panovníka a o jeho cennosti a sbírky. V 18. a 19. století se komoří uplatnili pouze při korunovacích a při oficiálních císařských ceremoniálech. V hierarchizované šlechtické společnosti stáli o stupeň výše než šlechtic bez tohoto titulu. Své komoří si jmenoval každý panovník a bývalo jich i několik stovek. Nad komořími stáli skuteční komoří. Ještě o stupeň výše stáli tajní radové. Původně to byli poradci panovníka, později byli jen k dispozici panovníkovi při oficiálních příležitostech, čímž měli zajištěn téměř denní přístup k panovníkovi. Tajných radů bývalo do dvou set. O stupeň výše stáli skuteční tajní radové. Své tajné rady a skutečné tajné rady si jmenoval každý panovník. Blíže k vývoji dvorních funkcí ŽUPANIČ, Jan, Nová šlechta rakouského císařství, Praha 2006.

20 SOA Praha, fond: RaCH, k. č. 17, inv. č. 443, povýšení do starého panského stavu Leopoldem I. z roku 1702.

Veltrusy. V letech 1706–1711 zde byl podle projektu Giovanniho Battisty Alliprandiho vybudován zámek na půdorysu kříže, jehož vzorem bylo zahradní sídlo hrabat Althanů ve vídeňském Rossenau.

V roce 1707 je Václav Antonín jmenován hejtmanem slánského kraje. Mezi lety 1718 až 1722 byl postupně jmenován hejtmanem berounského, prácheňského, chrudimského a litoměřického kraje. V roce 1719 koupil statek Choltice s vesnicemi Valy a Štěpánov, které v roce 1722 se ziskem opět prodává. Obdobně již roku 1721 prodal statek Lukavice. Jeho úřední činnost, do níž náleželo zejména vybírání daní, byla panovníkem náležitě oceňena. V roce 1723 byl povýšen do českého hraběcího stavu a o rok později provedl rozsáhlé opravy a úpravy poněkud zchátralého bělušického zámku. Svoji úřední kariéru dovršil v roce 1731, kdy byl jmenován supernumerárním místodržícím v Čechách.

V roce 1736 Václav Antonín opustil státní službu a předal synům jejich dědičné podíly. Sám zůstal v Bělušicích. Ještě v roce 1740 koupil statek Vernéřov na Žatecku se zámkem a parkem. Společenský vzestup Chotků završil jmenováním tajným radou v roce 1743 a skutečným tajným radou v roce následujícím. Korunou jeho celoživotního snažení bylo jmenování říšským hrabětem v roce 1745. Umřel v roce 1754 v době, kdy bylo o budoucnost obou synů již postaráno.

Zámecké zahrady se v baroku staly integrální součástí šlechtického sídla, jeho jakýmsi rozšířeným obytným prostorem. Vedle toho, že sloužily k procházkám a posezením, byly parky, nejenom zámky, předmětem reprezentace. U Václava Antonína šlo především o rehabilitaci a reprezentaci chotkovského rodu. K tomu se družila reprezentace úřadu, neboť se nehodilo, aby krajský hejtman žil na přestavěné středověké tvrzi, kde bylo minimum prostoru pro zahradu. Václav Antonín stál před volbou, zda od základu přestavět rodové sídlo a založit zde přiměřeně velkou zámeckou zahradu nebo podobně postupovat na některém z přikoupených statků, anebo začít stavět na zeleném drnu. V úvahu přicházela rekonstrukce Vernéřova, kde již byl původní barokní zámek jednou přestavěn a byla zde pouze malá barokní formálně upravená zahrada. Vyklantice i Choltice kupoval zřejmě jen pro rozhojnění rodového majetku. Zůstávaly Bělušice, ale i zde se jednalo o již přestavovaný objekt s miniaturní francouzskou zahradou.

Pro pochopení, proč Václav Antonín začal stavět roku 1706 na zeleném drnu ve Veltrusích, je nutné znát životní styl úředníka krajského a později i zemského formátu. Hejtmani neměli vlastní kancelář ani úřední budovu, pracovali z domova, kam za nimi jezdili nejrůznější návštěvy a žadatelé. Často rovněž po spravovaném obvodu cestovali. Za svoji práci nedostávaly od státu mzdu, ale jedno- až dvouprocentní podíl na vybraných daních.^{21]} Bělušice by rozhodně před pracovními návštěvami krajského hejtmana a místodržícího nereprezentovaly.

K budování nového sídla, tj. zámku se zahradou, přistupoval Václav Antonín Chotek velmi zodpovědně a velkoryse. Již samotná volba architekta Giovanniho Battisty Alliprandiho, který patřil k předním architektům působícím v Českém království, naznačovala, že Václav Antonín chce mít nové sídlo vyrovnávající se nejlepším zámeckým stavbám v Českém království i v celém rakouském císařství.^{22]} Obdobně volil renomovaného německého sochaře, Ferdinanda Kuena, který tvořil ve Veltrusích vůbec poprvé v Čechách. Alegorii jednotlivých měsíců a ročních období pro veltruský zámek vytvořil Matyáš Bernard Braun.^{23]} O zahradě a jeho tvůrcích se nedochovaly žádné prameny. Bylo však běžné, že kompozici zahrady či zahrady navrhoval architekt spolu se zámkem. Naplnění kompozice obvykle bylo dílem zahradníka, ať již najatého nebo z řad poddaných, a velkou úlohu v něm hrál sám šlechtický investor. Václav Antonín během své kavalírské cesty viděl řadu zdařilých realizací francouzských zahrad. Mnoho dalších

21 CERMAN, I., Chotkové, c. d., s. 63.

22 Giovanni Battista Alliprandi (1665–1720), barokní architekt italského původu. Spolu s Kryštofem Dientzenhoferem (1655–1722) a Giovannim Santinim (1677–1723) tvoří trojici nejvýznamnějších barokních architektů působících v Čechách. Byl ovlivněn vídeňskou architekturou a do Čech přinesl osobité pozdně barokní pojetí Johanna Bernharda Fischera z Erlachu (1656–1723). Pracoval především pro Černínů a Trautmansdorfy. Pro Františka Antonína Šporka postavil Kuks. Specializoval se především na zámecké a palácové stavby. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Battista_Alliprandi [31. 10. 2017].

23 Matyáš Bernard Braun (1684–1738) byl jedním z nejvýznamnějších představitelů pozdně barokního sochařství. Přestože pocházel z Rakous, většinu života tvořil v Čechách. Roku 1610 si založil v Praze sochařskou dílnu a dostatek zakázek a věhlas získal zásluhou sochy slepé cistercičky na Karlově mostě. Pracoval často pro Šporky, z jeho dílny pochází sochy neřestí a ctností na Kuksu. Jeho díla zdobí řadu pražských palácových zahrad i venkovských zámků. V závěrečném období svého života se pro tuberkulózu věnoval tvorbě modelů soch. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Maty%C3%A1%C5%A1_Bernard_Braun [30. 10. 2017].

zhlédl během svých služebních pobytů a cest v Praze a Vídni. Některá konkrétní řešení určitých partií zahrady mohou být jeho osobitým přínosem do vzhledu veltruské zahrady. Dochovaly se záznamy o obstarávání rostlin a o výběru zahradníka dokládající alespoň minimální zájem Václava Antonína o zahradu.^{24]} Výrazněji se však zřejmě v otázkách vzhledu zahrady neangažoval.

Vzhled zámecké zahrady známe pouze z map a plánů.^{25]} Na mapě z roku 1730 má zámek na severní straně zahradnický neupravený čestný dvůr, z něhož vychází dlouhá dvouřadá alej směřující k Horním Beřkovicím, rodišti manželky Václava Antonína, jejíž věno umožnilo opětovný vzestup rodu Chotků, a na jižní straně široký pás geometricky rozvržených záhonů s ornamentálními rostlinnými výsadbami, jak to bylo tehdy běžné ve většině francouzských barokních zahrad. Ornamentální výsadbou protínají vějířovitě čtyři cesty, centrální osa však chybí, což je možné vykládat jako předzvěst blížícího se rokoka. Směrem k Vltavě je zahrada ukončena nízkou terasou se schodištěm vedoucím k přivozu. Po velké povodni roku 1714 se zámek ocitnul na ostrově, neboť Vltava si prorazila nové koryto. Vstup do zámku z parteru tvořilo sousoší koněvodů a psodů od A. Kuenta z roku 1713.^{26]} Poslední stavbou zasazenou do zahrady za Václava Antonína byla jízdárna.

Václav Antonín Chotek byl despotickým typem otce, který se snažil i v dospělosti svých synů řídit jejich kariéru. Svoji pozornost zaměřil výlučně na syny, dvě dcery poslal do kláštera, aby minimalizoval náklady na jejich život. Naděje rodu, prvorozený syn Václav, profesí voják, zemřel roku 1725 na Sicílii svobodný a bezdětný. O to větší pozornost věnoval druhorozenému synu Karlovi a třetirozenému Rudolfovi. S oběma měl až do své smrti řadu neshod, na něž doplácel především starší Jan Karel.

Obr. 3 *Hospodářský dvůr ve Svatém Mikuláši v sousedství zámku Kačina.*

DRUHÁ POBĚLOHORSKÁ GENERACE CHOTKŮ

Rudolf Chotek (1706–1771) byl v mládí na deset let poslán do Francie, kde studoval na pařížské akademii. Poté se zapsal na Karlovu univerzitu. V roce 1724 se vydal spolu se starším bratrem Karlem na kavalírskou cestu po západní Evropě, kde si doplňoval vzdělání na několika univerzitách, navštívil řadu panovnických dvorů a sídel významných šlechtických rodů. Z cest se do Čech vrátili až v roce 1730. Poté několik let čekal na vhodnou úřední funkci. V roce 1733 byl jmenován radou nad apelacemi v Praze. Cesta k významným funkcím byla komplikovaná a Rudolf si to uvědomoval, a proto začal usilovně hledat nevěstu. Aby se mohl oženit, musel mu i jeho sourozencům vydat otec dědictví po matce, které pouze spravoval. Tehdy došlo k prvnímu dělení chotkovských panství. Rudolf získal Veltrusy, Jan Karel

24 Dostupné na: www.veltrusy.net, záložka barokní park, ZAHRADNÍK, Pavel, O vzniku zámku ve Veltrusích, Průzkumy památek 8, 2001, č. 2, s. 95.

25 Výřezy z plánů s interpretací, od níž se předkládaný výklad vývoje veltruského parku místy odlišuje, jsou dostupné na: http://www.veltrusy.net/zmeck-park/cs_CZ-4101.html [20. 6. 2017].

26 Franz Anton Kuen (1679–1742) byl rakouský sochař radikálního a dynamického baroka. V Čechách patří k jeho nejvýznamnějším dílům úprava portálu klášterního kostela v Oseku se čtyřmi postavami evangelistů. Dostupné na: <http://www.guffoo.cz/veltrusy/index.php?nid=11466&lid=cs&oid=2846826> [31. 10. 2017].

Bělušice (kde ale žil otec) se Skržínem a Verněřovem. Rudolf musel za to, že získal Veltrusy, vyplatit sourozence i otce.^{27]}

V roce 1736 se Rudolfovi podařilo proniknout ke dvoru. Byl jmenován komořím u lotrinského vévody Františka I. Štěpána Lotrinského (1708–1765), budoucího manžela císařovny Marie Terezie (1717–1780). Na Nový rok 1737 se oženil s Aloisií Stefanií ovdovělou hraběnkou Bruntálskou z Vrbna, rozenou Kinskou. Čtyřicátá léta trávil Rudolf Chotek, zčásti i se svou rodinou, v různých diplomatických misích, kde prokázal své odborné znalosti i schopnost vyjednávat. V roce 1749 byl jmenován prezidentem finanční komory a ředitelem obchodu v dědičných zemích. Tím byl připoután po větší část roku pobytem k Vídni. Na venkov však jezdil na letní „úřední“ prázdniny. Mimo léta pobýval na Veltrusích pouze v době lovecké sezony. Roku 1760 byl jmenován do funkce nejvyššího kancléře a v této funkci setrval do roku 1771, kdy ho nemoc několik měsíců před smrtí donutila na funkci rezignovat. V této době byla nezbytná jeho téměř každodenní přítomnost ve Vídni. Na svá venkovská panství dojížděl jen příležitostně, nicméně v letním období je vždy na několik dnů navštěvoval.

Rudolf Chotek byl i v době, kdy působil u dvora, neustále nabádán otcem, který dohlížel na statky obou bratří v době jejich nepřítomnosti, aby se věnoval více správě svých statků, kterou za něho vykonávali nespolehliví a nepoctiví správci. Rudolf mu odpověděl, že ho úřední příjmy bohatě uživí.^{28]} Přesto i on rozhojňoval zděděný majetek. Příjmy z úřední činnosti doplňoval výnosy z hospodářských dvorů a dalších hospodářských provozů i z poddanských dávek. Větší aktivity ve správě panství jsou spojeny až s obdobím po smrti otce v roce 1754. V 50. letech 18. století přikoupil několik vesnic a v roce 1763 dovršil pozemkový vývoj panství získáním statku Chlumín se zámkem a malou zahradou.^{29]} Roku 1765 koupil panství Myslibořice na Třebíčsku, které využíval k častým zastávkám mezi Vídní, kde měl úřad, a Veltrusy, kde přes léto žila jeho rodina.

27 SOA Praha, fond: RaCh, k. č., 1, inv. č. 3, porovnání mezi Václavem Antonínem a syny o dědictví po Marii Terezií Chotkové rozené Scheidlern.

28 CERMAN, I., Chotkové, c. d., s. 217–219.

29 SOA Praha, fond: RaCh, k. č., 1, inv. č. 6, tržní smlouva mezi vévodou bavorským a Rudolfem Chotkem z roku 1763.

Souběžně s rozvíjející se kariérou se množí i společenské ocenění Rudolfa Chotka. Roku 1759 dostal Řád zlatého rouna.^{30]} V roce 1770 se stal dědičným vrchním komořím nad stříbrem. Vedle toho již v 50. a 60. letech 18. století získal indigenát v dalších zemích monarchie s právem zasedat v tamějších zemských sněmech.

S Rudolfem Chotkem je spojena na Veltrusích celá řada budovatelských aktivit. Jeho nejvýznamnějším počinem byla dostavba křídel veltruského zámku hned poté, co v roce 1754 zemřel otec. Přebudoval však i zámecký park, jehož rozloha se zvýšila o 13 hektarů. Jeho podobu známe z mapy z roku 1746.^{31]} Je pravděpodobné, že na novou podobu parku měla vliv manželka Rudolfa Chotka Aloisie Stefanie. Ta ještě po boku hraběte Bruntálského z Vrbna zažila budování zámecké zahrady v Hořovicích v roce 1730 podle projektu architekta a malíře Jana Ferdinanda Schora, kde se osobně výrazně angažovala.^{32]} J. F. Schor se objevuje i na Veltrusích, kde se zabývá splavněním a úpravou toku Vltavy. Nelze vyloučit, že autorem úprav veltruského parku je J. F. Schor. Může však být inspirován i některým z vídeňských zahradních paláců, které vídal Rudolf Chotek během svých dlouhých pobytů ve Vídni. Navíc tyto paláce měly stejné problémy se záplavami jako Veltrusy.

Na plánu z roku 1746 je patrný již rozsáhlejší francouzská zahrada obklopující ze tří stran zámek. Park, který je sice opět rozdělen do ornamentálních záhonů, ale ty již vycházejí z tvarů zámecké budovy. Součástí parku je i nově modelovaný parter. Na plánu je vyznačena i úprava pásu lesa při břehu Vltavy a úprava přístupu k přívozu. Vltava a její břehy se tak stávají součástí zámeckého parku. Průsek lesem k Veltrusům je veden i za řekou do

30 Tamtéž, fond: RaCh, inv. č. 550, R. Řád zlatého rouna byl nejvyšším vyznamenáním Habsburků a byl udělován za výjimečné zásluhy o habsburskou monarchii. Jeho cílem bylo udržování křesťanské víry, ochrany církve a neposkvrněnosti rytířské cti. Jeho nositelé stáli ještě výše než skuteční tajní radové.

31 Plán z roku 1746, dostupné na: http://www.veltrusy.net/parkov-architektura/cs_CZ-4152.html [17. 3. 2017].

32 Jan Ferdinand Schor (1686–1769) byl významný rakouský malíř, inženýr a zahradní architekt, jenž působil v Čechách. Vypracoval projekt na hořovický a duchcovský zámecký park a zpracoval návrh na splavnění střední Vltavy a povodí Vltavy dobře znal. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Ferdinand_Schor, [30. 10. 2017]. Za informaci o podílu Aloisie Stefanie Chotkové na budování parku a za vazbu J. F. Schora k Veltrusům děkuji správě zámku Hořovice.

vesnice Veltrusy. V celkovém dojmu je park symetrický, avšak v měřítku jednotlivých záhonů je již asymetrický a v některých plochách se objevují broderie z květin ve tvaru akantových rozvilin. Objevuje se i více pouze travnatých ploch. Plán ještě nezahrnuje Korziku, která byla v roce 1746 teprve budována. Šlo o malý ostrůvek s pravidelnou šachovnicovou zahradní úpravou, jakési gardinio secreto, připomínající vojenské tažení Jana Karla v roce 1746 do Itálie. V zahradě byla i fontána a skleník s fikovnou.

Na plánu z roku 1759 je zachycena i úprava lesa u vesnice Veltrusy, která kromě pravidelných průseků zahrnuje typicky barokní trojzubec průhledů. Změnila se i úprava nejbližšího okolí zámku. Záhony s květinovými broderiemi vystřídaly stromy a keře a jejich skupiny umístěné v tvarově jinak uzpůsobených travnatých záhonech. V sousedství zámku je zřejmě labyrint ze stříhaných keřů. Svým duchem je již tato úprava zahrady odlišná od předchozí podoby zámecké zahrady. V celkových rozměrech je park stále barokní, byť jinak upravený než za Václava Antonína Chotka. V parteru, resp. blízkém okolí zámku má již rokokový charakter. Mění se i jeho ideová náplň. Není již určen pouze k procházkám a projíždkám, ale k pobavení a zábavě, což je charakteristické právě pro rokokové zahrady. Pokud pochází tato zahradní úprava parku z poloviny 40. let 18. století, je to zřejmě jedna z prvních zahradních úprav za Alpami, neboť ve Francii, kde rokokové zahrady vznikaly nejdříve, se začínají budovat na přelomu 20. a 30. let 18. století.^{33]}

Povodeň v roce 1764 část zahrady zničila, ale není jasné, jak velkou. Na mapě prvního vojenského mapování z poloviny 60. let již chybí geometrické členění ploch kolem zámku, kde je zřejmě nahradila travnatá plocha. Zmizel i barokní trojzubec ve Veltruském lese. Rudolf Chotek a po jeho smrti ani Aloisie Stefanie již do obnovy parku neinvestovali a další etapa ve vývoji veltruské zahrady již v přírodně krajinářském pojetí je spojena až s Janem Rudolfem Chotkem.

Po smrti Rudolfa Chotka na Veltrusích hospodařila vdova Aloisie Stefanie, která novému majiteli fideikomisu Janu Rudolfovi Chotkovi vyplácela pouze roční rentu 8000 zlatých.^{34]} Jan Rudolf se začal angažovat na úpravách

veltruské zahrady až po její smrti v roce 1786. Je pravděpodobné, že iniciátorkou a spoluautorkou parkových úprav byla Aloisie Stefanie Chotková.

Rudolf Chotek vlastnil od roku 1760 i zámek se zahradou v Myslibořicích. Ten byl v roce 1709 přestavěn, pravděpodobně podle projektu Jakuba Prentauera, jenž ve stejnou dobu přestavoval nedaleký zámek v Jaroměřicích nad Rokytnou.^{35]} Současně se zámkem byla založena i barokní formálně upravená zahrada. Ta myslibořická má některé prvky shodné s jaroměřickou zahradou, jež roku 1715 vyprojektoval Jean Theret.^{36]} Společný je příčný kanál s mostkem, centrální cesta vedoucí od zahradního průčelí daleko do krajiny až k zřejmě záměrně zde založenému Novému Dvoru i pravidelně podél této cesty rozmístěné boskety s formální úpravou. Je pravděpodobné, že se minimálně lidé budující jaroměřickou zahradu, ne-li sám projektant, podíleli i na založení myslibořické zahrady. Rudolf Chotek získal park v nejlepších letech nevyžadující úpravy. Jelikož Myslibořice pro něj znamenaly pouze zastávku na cestě domů, nepouštěl se v něm do rozsáhlejších aktivit.

V roce 1770 dosáhl Rudolf Chotek souhlasu panovnice se zřízením rodinného fideikomisu, jehož obsahem bylo veltruské panství, a ustanovil, že jeho dědicem bude nejstarší mužský potomek rodu.^{37]} Tím z dědění vyloučil svoji jedinou dceru Marii Brigittu. Na jeho rozhodnutí měl zřejmě vliv i její druhý sňatek s hrabětem Josefem Malabailou Canalem, kterému nebyl nakloněn. Dohodl totiž dceři sňatek s bratrem jejího zemřelého muže Jana Filipa Taaffeho. Myslibořický statek odkázal v roce 1771 Evženu Filipu Taaffemu, synovi Marie Brigitty z prvního manželství.

Starší Rudolfův bratr Jan Karel (1704–1787) stál po celý život ve stínu svého mladšího bratra. V mládí byl poslán na vychování k vídeňskému

35 HOŠŤÁLKOVÁ, B., Parky, c. d., heslo Myslibořice, s. 239, a heslo Jaroměřice, s. 141–142.

36 Jean Trehet (1654–1723), francouzský zahradní architekt, žák Andreho Le Notra, který působil na vídeňském dvoře. Jeho dílem je úprava liechtensteinské zahrady v Rossau, zahrady při císařském paláci Favorita a Schönbrunn, v českých zemích pracoval pro Dietrichsteiny v Mikulově, pro Questenbergy v Jaroměřicích a v Ostrově nad Ohří navrhl nový zámek pro bádenská markrabata. Dostupné na: <http://abart-full.artarchiv.cz/oso-by.php?Fvazba=heslo&IDosoby=77173> [30. 10. 2017].

37 SOA Praha, fond: RaCh, k. č. 19, inv. č. 451, souhlas Marie Terezie se zřízením fideikomisu z 13. 2. 1770. Panovnice nerada povolovala zřízení fideikomisu, neboť jím se šlechtici zavazovali neztenčit svůj majetek. Tím měla panovnice výrazně omezený přístup k různým půjčkám, které jí šlechta nuceně poskytovala.

33 KROUPA, Jiří, Dějiny a teorie zahradního umění, Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2004, s. 50.

34 SOA Praha, fond: RaCh, k. č. 107, inv. č. 1458c, dopis Jana Karla Janu Rudolfovi z 22. 7. 1771.

dvoru. Po studiích absolvoval s bratrem několikaletou kavalírskou cestu po univerzitách, panovnických a šlechtických dvorech západní Evropy, kde se seznamoval zejména se sférou financí a obchodu a vytvářel si okruh známých. Po návratu však po celé čtyři roky nesehnal zaměstnání, otec se odmítl za něj přimluvit a rovněž neměl peníze na státní půjčku, která byla nepsanou povinností při vstupu do úřadu. Teprve na přimluvu již zaměstnaného ženatého bratra získal v roce 1734 místo při zemském hejtmánství Velkohlohovském a poté u Vrchního soudu ve Vratislavi. Zde si našel nevěstu, ovdovělou hraběnkou z Hautois, jejíž věno spolu s úředními příjmy umožňovalo život na úrovni provinčního šlechtice. Po prohrané válce o slezské dědictví v roce 1741 přichází o toto místo i o manželčiny statky. Následující tři léta strávil ve Vídni a žil z dědictví po matce, které jim předal roku 1736 otec. Teprve tehdy získal Bělušice, Skržín a Verněřov. Na bělušickém zámku však žil jeho otec, který až do své smrti v roce 1754 dohlížel, zda najatí správci Jana Karla neokrádají.

V průběhu 40. let 18. století se účastnil neúspěšných vojenských tažení do Bavorska, Falce, Slezska i Saska, kde zastával významná místa v okupační správě země. Klíčovou roli pro kariéru Jana Karla mělo tažení do Itálie v roce 1746, kdy měl značné zásluhy o dobytí Janova. Tažení se zaměřovalo na dobývání městských pokladen. Jan Karel si nevzal podíl na kořisti a investoval ho do zabezpečení vojska. To se po návratu z Itálie, kdy byl opět bez místa a následně krátce pracoval v diplomacii a na pražském místodržitelství, ukázalo pro jeho služební kariéru klíčovým momentem. V roce 1749 byl jmenován vicekancléřem vrchního úřadu vnitřní správy, kde byl jeho mladší bratr kancléřem. Jeho finanční problémy s provozem úředního paláce a společenskou reprezentací úřadu vyřešila císařovna roku 1753 darem opuštěného paláce v Josefstadtu ve Vídni. Jeho barokní zahradu rozprodal na stavební parcely. Palác představoval jeho jediné reprezentační sídlo. Jan Karel se ani po smrti otce nevěnoval správě svých statků, kam zajížděl pouze o letních prázdninách a během podzimních honů a jeho nejvýznamnějším příjmem zůstávala mzda vicekancléře. V roce 1762 byl za zásluhy o obranu Vídně před Prusy v roce 1757 jmenován vrchním zbrojmistrem a vrchním velitelem dělostřelectva. Na vojenské hodnosti si velmi zakládal. V roce 1771 krátce zastával funkci kancléře a zbytek služební kariéry strávil na nepříteli exponovaném místě jako vedoucí jednoho z oddělení Dvorské

válečné rady a kariéru ukončil symbolicky v roce 1781 jako předseda Invalidní komise. V tomto roce jako sedmdesátisedmiletý požádal o státní penzi a odebral se na odpočinek.^{38]} Stejně jako bratr Rudolf získal Jan Karel Chotek řadu společenských ocenění, které z něho – z relativně chudého šlechtice, dělalo rovnoprávného člena dvorní aristokracie. Již při korunovaci Marie Terezie českou královnou byl roku 1743 jmenován rytířem svatého Václava, o šest let později skutečným tajným radou a v roce 1755 dědičným vrchním dveřním.^{39]} Jeho společenský vzestup byl završen v roce 1764 jmenováním komandérem řádu sv. Štěpána a následujícího roku mu byl udělen velkokříž téhož řádu.

Zatímco v první půlce 50. let 18. století se Jan Karel Chotek potýkal s finančními problémy, v následujících letech se jeho situace zlepšila a naspořil dostatek peněz, aby si mohl v roce 1764 jako čerstvý komandér řádu sv. Štěpána koupit od polního maršála uherského hraběte Karla Batthyányho panství Nové Dvory za 440 000 zl.^{40]} Tím alespoň v majetkové oblasti vyrovnal náskok svého úspěšnějšího mladšího bratra Rudolfa.^{41]}

Koupené panství začal zvelebovat. Jeho funkce již nevyžadovaly každodenní pobyt ve Vídni a po roce 1781, kdy službu opustil, se již plně věnoval správě svého panství. Přestože byl stále vlastníkem Nových Dvorů, při většině aktivit ho provázal syn Jan Rudolf, který postupně iniciativu ve zvelebování panství přebíral. Není zcela jasné, kdo byl iniciátorem změn. Instrukce úředníkům panství jsou psány rukou Jana Rudolfa, ale ten nemohl nic dělat proti vůli otce.

38 Panovnice ponechala Janu Karlovi služební příjmy vicekancléře i v důchodu. Pobíral je do roku 1780. LEDR, J., Chotkové, c. d., s. 46.

39 SOA Praha, fond: RaCh, k. č. 16, inv. č. 431, diplom z 16. 1. 1755. S titulem byla spojena i dědičná držba lén v Rakousku.

40 Kromě vysoké ceny pravděpodobně právě společně prožité válečné události přesvědčily hraběte Batthyányho, který se stal nejvyšším hofmistrem arcivévodů Josefa a Karla a chtěl být blíže Vídni, že neprodal Nové Dvory hraběti Bolzovi ani nejvyššímu poštovnímu inspektorovi hraběti Paarovi. LEDR, Josef, Děje panství a města Nových Dvorů, Kutná Hora 1887, s. 150–151.

41 Podle pozůstalosti po Janu Rudolfovi Chotkovi z roku 1824 mělo novodvorské panství 3008 ha dominikální půdy, vedle toho Jan Karel Chotek hospodařil i na Bělušicích s 461 ha panské půdy a Rudolfovo panství Veltrusy mělo 2262 hektarů panské půdy. Tywoniak, Jiří, Ústřední správa chotkovských velkostatků a její archiv, In: Sborník archivních prací 1973, 23, 1, 1, s. 9–10.

Součástí panství byla zámecká zahrada v Nových Dvorech. Dnes již máme k dispozici pouze popis chotkovského genealoga Josefa Ledra, podle něhož se jednalo o výstavní zahradu vybudovanou po roce 1588 hrabětem Bernardem Věžníkem ze starší renesanční zahrady v barokním duchu. Zahrada vyplňovala prostor mezi zámek a klášterem a měla formální úpravu s pavilonem Saletou, s vodotryskem, kašnou, ornamentálně řešenou výsadbou, řadou soch a laviček. Jan Karel zahradu nejenom udržoval, ale obohatil její ideový program i zřízením letního zahradního divadla ohraničeného stromy a úpravou Salety na zimní divadlo. V roce 1785 nechal na kačinském hřbetě vybudovat v gotickém stylu střílnu s obytnou místností umožňující příležitostné pobyty. Kolem střílny nechal vysázet les Libuši. Na jednom z ostrůvků na Mikulášském rybníce nechal postavit Japonský domek. U silnice Hlízov-Kateřina vyrostl kačinský pavilon později zvaný Červený domek. O letohrádku v zábořských lesích víme pouze to, že materiál z něj byl použit na stavbu zámku Kačina. Započal rovněž stavbu letohrádku ve vídeňském Brigittenau, kolem nějž vyrostl anglický park.

Pobyt v přírodě, často dlouhodobý a nikoliv jen procházka pečlivě upravenými pěšinkami formálních parků, jakýchsi prodloužených interiérů barokních zámků, se stával stále více součástí života šlechty. Je reakcí na nástup pravidelné pracovní doby, která určovala rytmus dne i roku, jemuž se i nejvyšší šlechta musela podříditi. Ve filozofii byl spojen především s názory Jeana Jacquese Rousseaua (1712–1778) a s nástupem romantismu.

Obr. 4 **Zámek Kačina** na kresbě Emericha Chotka, ryl František Josef Sandmann (1805–1856), polovina 19. století.

TŘETÍ POBĚLOHORSKÁ GENERACE CHOTKŮ

Pro chotkovské zámecké parky a zahrady představuje zcela klíčovou osobnost Jan Rudolf Chotek (1749–1824). Po studiích se vypravil na kavalírskou cestu do západní Evropy. Úřední kariéru zahájil v roce 1770 jako auskultant při českorakouské dvorní kanceláři, kde byl k ruce svému strýci Rudolfovi, nejvyššímu kancléři. V roce 1772 si vzal za manželku Marii Sidonii Clary-Aldringen z Teplic. Poté pět let působil bez nároku na mzdu jako dvorní rada ve spojené česko-rakouské kanceláři. Do vyšších pater říšské politiky začal pronikat v roce 1781, kdy se stal prezidentem cenzury knih, v následujícím roce se stal místopředsedou finanční komory. Ještě v roce 1782 byl jmenován kancléřem česko-rakouské dvorské kanceláře. Současně byl prezidentem komise o politických zákonech, mimo jiné i o robotě. Neshody s Josefem II. o urbaniální patent ho vedly v roce 1789 k rezignaci. Nástupce

Josefa II. Leopold I. ho v roce 1791 jmenoval ministrem financí všech korun-
ních zemí. O toto místo však hned v roce 1792 přišel, neboť bylo sloučeno
s dvorskou kanceláří. V roce 1793 opustil státní službu s roční penzí 10 000
zlatých.^{42]} Po desetileté pauze, kdy se věnoval svým statkům, byl jmenován
purkrabím a prezidentem českého gubernia a vzápětí i státním ministrem.
V této době působil především v Praze. V roce 1805 byl povolán do konfe-
renčního ministerstva ve Vídni. To bylo rozpuštěno v roce 1810, ale bylo mu
ponecháno služné. Do roku 1815 působil Jan Rudolf jako předseda dvorní
komise pro přípravu politických zákonů. Zbývajících devět let života strávil
již mimo státní službu a věnoval se svým panstvím a funkci prezidenta Krá-
lovské české společnosti nauk (zal. 1769).

Jeho úřední kariéra byla provázena i úspěchy společenskými. Již v roce
1764 byl jmenován komořím Marie Terezie a v roce 1781 skutečným komo-
řím Josefa II. V roce 1790 mu Josef II. udělil lenní patent, z něhož mu plynuly
nepříliš významné příjmy z lenních statků v Dolním Rakousku. Následova-
lo roku 1792 potvrzení uherského indigenátu a vyvrcholením společenské-
ho uznání činnosti Jana Rudolfa představoval Řád zlatého rouna, jenž mu
byl udělen v roce 1808.

Jan Rudolf ve své úřední kariéře dosáhl jen o stupínek níže než jeho strýc
Rudolf, ale jeho zahradně realizační činnost byla mnohonásobně význam-
nější. Jan Rudolf stál již na pomezí státního úředníka a šlechtického podni-
katele. Obě činnosti u něho měly již podobnou váhu, byť z časového hledis-
ka připadlo na státní službu více času. Svým panstvím se věnoval především
v dobách přestávek ve své úřední kariéře a poté na sklonku svého života.
Vybuďoval ústřední správu chotkovských panství a dokázal pomocí osvěd-
čených a vzdělaných hospodářských úředníků výrazně racionalizovat chod
velkostatků a zvýšit tak jejich výnos.^{43]}

Jan Rudolf Chotek, jako dědic fideikomisu, spojil obě v minulé chotkov-
ské generaci samostatně se rozvíjející části panství – veltruskou a novod-
vorskou. I když strýc Rudolf Chotek zemřel již roku 1771, jeho manželka ho
následovala až v roce 1786 a teprve tehdy se mohl věnovat správě a zvele-
bování Veltruského panství. Obdobně se správy Novodvorského panství

a Bělušic plně ujal po smrti matky roku 1798, nikoliv již po smrti otce roku
1787. Řadu strategických rozhodnutí však učinil ještě za života matky. Svě
zahradnické zkušenosti nabyté během opakovaných cest po Francii, Itálii,
Anglii a dalších zemích doplněné studiem rozsáhlé zahradnické literatu-
ry, kterou si zakoupil do své knihovny, zúročil nejprve ve Veltrusích.^{44]} Zde
velké povodně let 1784 a 1785 zničily velkou část zahrady. V této době byl
kancléřem česko-rakouské dvorní kanceláře s vidinou skvělé budoucnosti
a stálých vzrůstajících příjmů. Rozhodl se nerekonstruovat původní podo-
bu, ale založit zcela nový anglický park, do něhož zakomponoval i rozsáh-
lé polnosti a hospodářský les. Tím se přihlásil k variantě tohoto typu parku
zvané okrasný statek. Z bývalé zámecké několikahektarové zahrady vytvo-
řil současný park o rozloze 300 hektarů. Povodeň roku 1785 prohloubila
hlavní koryto Vltavy a voda v korytě pod zámkem téměř zmizela. Jan Rudolf
musel vybudovat regulační zařízení se stavidly, které zajišťovaly dostatek
vody v kanále u zámku. Teprve poté se mohl pustit do budování jednotlivých
voluptuárních staveb v parku. Již rok po smrti vdovy po Rudolfovi Chotko-
vi roku 1787 vyrostl v parku Modrý pavilon a ještě do konce 80. let povodní
zničený ostrůvek Korsika nahradila zahradní kompozice Bujukdere s Turec-
kým pavilonem. V průběhu 90. let 18. století, z části již po svém propuštění
ze státní služby vznikl i Laudonův pavilon, Pavilon přátelství, pomník spo-
lutvůrce veltruského parku a ředitele císařských zahrad ve Vídni Richarda
van der Schotta (?–1790) a zahradního teoretika, který výrazně ovlivnil Jana
Rudolfa – Christiana Caye Lorenze Hirschfelda (1742–1792), pomník všem
chotkovským psům, Čínská bažantnice a z utilitárních objektů sušárna ovo-
ce. Na kanále v parku bylo vybudováno jezírko Špígl s kotvištěm loděk. Poté
nastala delší pauza způsobená napoleonskými válkami. Po ní byl vybudo-
ván jediný voluptuární objekt ležící mimo zámecký park, a to pavilon u Duš-
ník. Volba místa nebyla náhodná, objekt ležel na hlavní ose vedoucí od zámku
k Horním Beřkovicím a sloužil jako zastávka s občerstvením na cestě při
delších vyjíždkách.

Jan Rudolf Chotek se v 90. letech 18. století neomezil pouze na budování
parku ve Veltrusích. V letech 1794–1796 vybuďoval vesničku romantických

42 LEDR, J. Chotkové, c. d., s. 53. J. R. Chotek na snahu zřídit pro něj speciální úřad vrchního
státního knihvedoucího reagoval slovy: „Úřady nezřizují se pro lid, nýbrž lid jest pro úřad.“

43 TYWONIAK, J., Ústřední správa c. d., s. 14, 16.

44 K zahradnické literatuře v Chotkovské knihovně srov. STEJSKALOVÁ, Eva, Knihy o anglic-
kých parcích na zámku Kačina, in: Kamenná kniha: Sborník k historickému romantismu
– novogotice, Sychrov 1997, s. 222–235.

staveb v Sidoniině lese v Radvančicích.^{45]} Nacházely se v ní vedle panského domu v klasicistním stylu drobné pavilony inspirované stavbami v cizích zemích. Stál zde dům anglického pachtýře, švýcarská, americká rostlinárna či dům inspirovaný tahitskými stavbami vedle staveb z českého lidového prostředí, jako byla rybářská chýše. Nalezneme zde i Palemonshaus, jehož předobraz nalezneme ve Shakespearově komedii *Dva sloužící* či pavilon Serenity postavený podle básně německé spisovatelky Emilie von Berlepsch (1755–1830). Důraz na láci materiálů i práce byl jediným projevem finančních poměrů Jana Rudolfa, v této době odkázaného na příjmy z velkostatku a vyměřenou penzi. Sidoniin les představuje podtyp čínsko-anglické sentimentální zahrady, pro nějž bývá používáno označení pohádkový les. Jeho vzorem bylo zřejmě hameau (vesnička) královny Marie Antoinetty, kterou si nechala ve Versailles vybudovat v letech 1783–1786. Plány Jana Rudolfa ohledně Radvančic byly původně podstatně rozsáhlejší. Zamýšlel zde vybudovat oboru o výměře několik tisíc hektarů a tím se postavit na roveň předním aristokratickým rodům monarchie. Chtěl od nadačního panství Ledeč koupit ledečské lesy, přikoupit čerVENOJANOVICKÝ lesní velkostatek patřící Kutné Hoře a část pozemků od roztěžského panství. Narazil však na nesouhlas majitelů s prodejem a z plánů sešlo.^{46]}

Další z aktivit, svým rozsahem největší, probíhala v okolí Nových Dvorů. V roce 1789 padlo rozhodnutí nepřestavovat novodvorský zámek a neupravovat novodvorskou zámeckou zahradu, ale vybudovat nový zámek a současně ho obklopit rozlehlým zámeckým parkem navazujícím na oboru. Problémy s projektem a projektantem spolu s finančními problémy během napoleonských válek a po státním bankrotu v roce 1815 vedly k výraznému zpomalení výstavby zámku.^{47]} Úprava vodního režimu, modelace terénu a část výsadeb však byla prováděna od konce 80. let 18. století a Jan Rudolf Chotek se roku 1823 stěhoval do nového zámku obklopeného již vzrostlými stromy.

45 Blíže k budování vesničky v radvančickém lese srov.: NOVÁK, P., Zapomenutá úprava, c. d., s. 111–121; TÝŽ, Chotkovská obora – plány a skutečnost, *Prameny a studie: Obory a bažantnice v kulturní historii*, 53, Praha 2014, s. 152–160.

46 Srov.: NOVÁK, P., Chotkovská obora, c. d., s. 152–160.

47 Nejznatelněji se útlum prací projevil na stavbě zámku Kačina. Zde pracovalo v roce 1813 pouze čtyři až sedm zedníků se čtyřmi přidavači. V roce 1816 bylo upuštěno od budování bočních křídel zámku a Kačina tak dostala svůj dnešní tvar. SOA Praha, fond: RaCH, k. č. 116, inv. č. 1795, měsíční výkazy o průběhu prací na Kačině.

Činnost Jana Rudolfa se od přelomu 80. a 90. let 18. století soustřeďovala spíše na široké okolí budoucího zámku. V roce 1789 buduje Maurský pavilon na Vileminině kopci – Kamajce na pozemku pronajatém od Thun-Hohensteinů. V roce 1791 zvyšuje kačinský pavilon o patro a Červený domek tak získává svou dnešní podobu. Roku 1799 staví na vrchu Skalka mezi Třebešicemi a Lochy výletní pavilon, 1798 koupil vrch Kaňk. Rodové mauzoleum zde však vzniklo až o dvě desetiletí později. O sloupovém Tereziině pavilonu u Hlízova nejsou žádné zprávy.^{48]} Na vyvýšenině Na Vratech nad Bernardovem, kam směřuje severoseverovýchodní průhled od zámku Kačina, měl vyrůst obelisk. Koncové body výhledů tvoří hranice Chotky komponované krajiny. Tvoří přibližně obdélník o stranách 13,8 x 10,8 km. Plocha komponované krajiny tak má rozlohu 149 km².^{49]}

Stavby ve vlastním parku a na něj navazující oboře však pocházejí až z doby po rakouském státním bankrotu v roce 1815. V terénu se až na výjimky nedochovalo a z plánů není zřejmé, zda byly či nebyly postaveny. Jednalo se především o Templ, Rybářskou chýši, Templ na kanále, Jacquinův památník a další. Jediný dochovaný a dodnes funkční objekt je Mostek s delfíny zvaný též

48 Pavilon připomíná pouze pomístní název V Templích. Pavilon měl pravděpodobně vzhled veltruského pavilonu přátel zahrad. V plánové dokumentaci vyjmuté Z. Wirthem z rodinného archivu Chotků je uloženo několik plánů nelokalizovaných staveb tohoto typu. Zřejmě stával proti původnímu, dnes již nezachovanému ústí Staré Klejnarky do Klejnarky, kde se otáčely loďky a dalo se na nich buď vrátit na Kačinu, nebo plout dále do Nových Dvorů.

49 Ve směru JZ–SV, jak je situována hlavní osa zámku, tvoří kotevní bod kaňkovské chotkovské mauzoleum na jihozápadě 5,2 km od zámku Kačina a jezuitská rezidence v Horušicích, resp. gabrové skalisko nad Horušicemi vzdálené 6,7, resp. 8,6 km od zámku. Druhá hlavní osa ve směru SZ–JV je na SZ ukotvena gotickým kostelem svaté Kateřiny ve stejnojmenné obci vzdáleném 2,7 km od Kačiny a na JV na 5,4 km vzdáleném Janem Rudolfem vybudovaném pavilonu Skalka, resp. na 8,1 km vzdáleném gotickém kostele sv. Petra a Pavla v Čáslavi. Vedlejší osy jsou ukotveny na SSV na lokalitě Na Vratech na hřebeni Železných hor vzdálené 5,7 km od Kačiny, kde měl stát obelisk, na JJZ na bývalé gotické tvrzi a poté cukrovaru v Ovčárech vzdálené 2,7 km od zámku. Na druhé boční ose je ukotvena Kačina na tehdy gotickém, dnes novogotickém kostele sv. Ondřeje ve Starém Kolíně vzdáleném 5,2 km od zámku a na barokním kostele sv. Marka v Žehušicích ve vzdálenosti 4,8 km, resp. na pavilonu Kamajka, postaveném J. R. Chotkem ve vzdálenosti 2,4 km od Kačiny. Kotevní body tak vymezují obdélník o rozměrech 13,8 x 10,8 km, tj. 149 km². Pokud vezme v úvahu pouze území ve vlastnictví Chotků, jedná se o prostor 7,6 x 4, 1 km, tj. 31 km². Pro srovnání Lednicko-valtický areál má rozlohu 200 km². NOVÁK, Pavel, *Zahrady a parky v životě rodu Chotků*, *Prameny a studie*, 60, Praha 2017, v tisku.

Platanový mostek z let 1815–1818.^{50]} Pro stavby v parku je charakteristické, že měly klasicistní podobu korespondující se zámek. Jan Rudolf se tak přihlásil k původní podobě anglického parku s nepříliš početnými stavbami inspirovanými antikou. Jedinou výjimku, situovanou ale na břeh Mikulášského rybníka, tvořilo přístaviště loděk v novogotickém stylu z roku 1822. Zřejmě stávalo poblíž novogotické střílny Libuše postavené již otcem Jana Rudolfa.

Jan Rudolf Chotek zakládal a zveleboval i další části chotkovského majetku. Ve Vídni pokračoval ve stavbě letohrádku v chotkovského parku v Brigittenau, započaté jeho otcem, a zřejmě dotvořil i podobu parku, která patří k nejstarším vídeňským parkům anglického stylu.^{51]} V Praze stavěl palác v Bredovské ulici. Kolem roku 1815 zboural starý zámek v Bělušicích a postavil zde novou budovu sloužící již jen správě zdejšího statku.^{52]} Při této příležitosti byla zřejmě upravena i bělušická zahrada.

Vedle toho se rovněž snažil zvětšit rodový pozemkový majetek. Kromě jednotlivých pozemků koupil v roce 1791 i statek Hlízov s barokním zámečkem a jednoduše geometricky upravenou zahradou. Věžička tohoto zámku tvořila krajinnou dominantu v jinak ploché Polabské nížině a byla viditelná z Novodvorského zámku. Na druhé straně ho nedostatek financí na jeho rozvětvené stavební aktivity donutil roku 1804 prodat statek Verněřov. Na stavební materiál nechal rovněž rozebrat letohrádek v zábořských lesích.^{53]}

Pro své rozsáhlé krajinářské a zahradní aktivity Jan Rudolf čerpal inspiraci během své kavalírské cesty a poté během častých služebních i soukromých cest po západní Evropě. Kupoval pro chotkovskou knihovnu všechny významné spisy zahradních teoretiků i praktiků. Využíval rovněž tzv. ideových magazínů, které představují vzorník typových projektů zahradních staveb.^{54]}

50 Realizovaných staveb bylo zřejmě poměrně velké množství, neboť „turistický“ průvodce z roku 1823 popisuje okolí zámku Kačina jako rozsáhlý upravený park s řadou pavilonů a dalších staveb. VOGEL, Anton, *Beytrage zur Geschichte von Kuttenberg und seiner Umgebung*, Praha 1823, s. 63.

51 SOA Praha, fond: RaCH, k. č. 6, inv. č. 87, instrukce pro zahradníka v Brigittenau z roku 1786.

52 TYWONIAK, J., *Ústřední správa*, c. d., s. 15.

53 Jediná zmínka o tomto blíže nepopsaném pavilonu se nachází v sumarizovaném popsání stavby zámku Kačina, které je výtahem z nedochovaných stavebních deníků, uloženém v SOA Praha, fond: RaCH, k. č. 116, inv. č. 1794.

54 GROHMANN, Johann Gottfried, *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern*, Leipzig 1796–1806.

Osobně si dopisoval s řadou zahradníků i architektů. Zájem Jana Rudolfa o zahradní tvorbu byl provázen zájmem o filozofii. V Paříži v roce 1770 během své kavalírské cesty po Francii navštívil ideového otce přírodně krajinářských parků J. J. Rousseaua a předního francouzského spisovatele a filozofa doby osvícenství Denise Diderota (1713–1784).^{55]} Když ho úřední povinnosti zbavily možnosti cestovat, vyslal na zkušenou do Anglie svého zahradníka. Inspirací Janu Rudolfovi byl i clary-aldringenský park v Teplicích, kde žila až do smrti jeho manželka Marie Sidonie. Zde se mohl setkat i s princem Charlesem Josephem de Ligne, tchánem Jana Nepomuka Clary Aldringena, jehož syn Karel Josef si později vzal za manželku dceru Jana Rudolfa Chotka Luisu. Princ de Ligne byl autorem spisu *Coup d'oeil sur Beloeil et sur une grande partie des jardins de l'Evrope* vydaného roku 1781 ve Vídni.

Jednotlivé parky, které Jan Rudolf vybudoval, nemají zřejmě jediný vzor, ale jsou tvůrčí kompilací několika vzorů. U kačinského parku, byl jedním z výrazných vzorů anglický zámek ve Stowe, odkud je převzato ohrazení parku ha-ha. K dalším vzorům patřila Kew Garden, parky v Monceau, v Emennville, ve Wörlitz, v Schönbusch, Výmaru, v lichtenštejnské Lednici a císařské parky v Schönbrunnu a Laxenbergu. Jan Rudolf nepochybně znal i rakouský park hraběte Franze Moritze Lacyho v Neuwaldeggu, který byl prvním anglickým parkem v habsburské monarchii a představuje syntézu parků ve Stowe a Blenheimu. Archivní materiál dosud neposkytl odpověď, zda van der Schott ve Veltrusích či Jacquin na Kačíně byli projektanty či spíše jen konzultanty nebo dokonce bylo jejich dílo jen předmětem inspirace. Chotkovské parky vznikaly zřejmě v úzké mnohaleté spolupráci Jana Rudolfa jako stavebníka se znalostí odborné literatury i významných parků v Evropě, stavitele a zahradníka. Pod vznikem veltruského parku je tak vedle Jana Rudolfa podepsán ředitel

55 CERMAN, I., *Chotkové*, c. d., s. 318–320. Všichni tři filozofové udělali na J. R. Chotka velký dojem. Z Rousseaua byl však poněkud zklamán, neboť ho zajímala především jeho vlastní divadelní tvorba.

císařských zahrad van der Schott, stavitel J. F. Joendl^{56]}, M. Hummel^{57]}, G. Fischer^{58]} a A. Arche^{59]}. Kačinský park vznikl za spolupráce Jana Rudolfa Chotka s J. P. Joendlem, A. Archem a N. Jacquinem.^{60]}

Z detailních, fundovaných instrukcí zaměstnancům však vyplývá, že Jan Rudolf byl minimálně spolutvůrcem obou parků. Osobní podíl šlechtice na tvorbě parků byl v té době běžný, u Jana Rudolfa je však mimořádný rozsah jeho aktivit a intenzita zásahů do realizačních prací spojená s jeho osobní účastí.

Jednotlivé chotkovské zahrady a parky mají odlišný ráz. Zámky bývalých center jednotlivých malých statků či panství byly přeměněny na správné objekty, kde sídlili hospodářští úředníci. Zahrady byly většinou ponechány beze změny, případně je doplnilo několik stromů. Jan Rudolf se soustředil

- 56 Jan Filip Joendl (1782–1866), žák Georga Fischera na pražské polytechnice, později c. a k. ředitel staveb v Praze a dvorní architekt řady šlechtických rodů. Pro Chotky realizoval zahradní stavby na Veltrusích a na Kačině. Zde pro Chotky podle architektonické studie saského architekta F. Schurichta vypracoval prováděcí projektovou dokumentaci zámku a dohlížel na realizaci stavby. Dostupné na: <http://www.guffoo.cz/veltrusy/index.php?nid=11466&lid=cs&oid=2845747> [30. 10. 2017].
- 57 Mathias Hummel (1732–1800) realizoval úpravy Klementina, sjednotil pět starších domů do podoby Liechtensteinského paláce. Působil především ve službách hraběte F. A. Vratislava Mitrovského, později knížete K. E. Fürstenberga. Dostupné na: http://www.veltrusy.net/zajmovosti/tvrci-zmku/cs_CZ-4227.html [30. 10. 2017].
- 58 Georg Fischer (1768|1828), profesor pražské polytechniky a stavební ředitel byl autorem urbanistické koncepce Mariánských Lázní a pražského Karlína. Jako architekt se podílel na přestavbě Královského letohrádku v Bubenči a na stavbě lázeňských domů v Karlových Varech a v Mariánských Lázních. Pro Chotky navrhl několik zahradních staveb a hrobku v Nových Dvorech, jejich realizaci však ponechal J. F. Joendlovi a M. Hummelovi. Žádost J. R. Chotka zpracovat prováděcí dokumentaci zámku Kačina odmítl a doporučil svého žáka J. F. Joendla. Dostupné na: http://www.veltrusy.net/zajmovosti/tvrci-zmku/cs_CZ-4227.html [30. 10. 2017].
- 59 Anton Arche (1793–1851), další z žáků G. Fischera a později jeho asistent, působil jako stavební rada olomouckého arcibiskupství a podílel se na úpravách Podzámecké i Květné zahrady. Realizoval i úpravy několika zámků. Pro Chotky navrhl a realizoval drobnou zahradní architekturu a provedl i některé úpravy plánů zámku Kačina, na jejíž stavbu v závěrečném období místo J. F. Joendla dohlížel. Dostupné na: http://www.veltrusy.net/zajmovosti/tvrci-zmku/cs_CZ-4227.html [30. 10. 2017].
- 60 Nicolaus Joseph von Jacquin (1727–1817) byl nizozemsko-francouzsko-rakouský botanik. V letech 1755–1759 se účastnil čtyřleté botanické expedice do Karibiku. Později přednášel na hornické akademii ve Štiavnici a následně botaniku na vídeňské univerzitě. Současně působil ve funkci ředitele botanické zahrady v Schönbrunnu a vydal několik botanických spisů. Dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Nikolaus_Joseph_von_Jacquin [30. 10. 2017].

pouze na parky obou hlavních panství rodu – na Veltrusy a na Nové Dvory, kde ovšem ponechal správně starý zámek v Nových Dvorech, jehož zahrada se později stala ryze užitkovou, a založil zde nový zámek s rozlehlým parkem. V případě Novodvorského panství koncipoval své názory na krajinářské úpravy v širokém měřítku celého panství, o čemž svědčí využití terénních vyvýšenin, které dotvořil výsadbou lesíků a sadů a vzájemně je propojil stromořadími a výstavbou drobných voluptuárních objektů do podoby krajinářských dominant.^{61]} V odlehlé části panství okolo Radvančic vybudoval lesní vesničku, na níž se učil projektovat a budovat zámecké parky.^{62]} Z hlediska parků je významné i vybudování chotkovské zahrady ve Vídni.

Jan Rudolf se zasloužil o vznik prvního veřejného parku v Praze. V letech 1804–1805 nechal provést řadu úprav v Královské oboře v Bubenči a roku 1804 prosadil otevření Stromovky návštěvníkům. Královská obora se tak stala prvním veřejným městským parkem v Praze. Součástí úprav byla i přestavba místodržitelského letohrádku v novogotickém stylu, kam se po dokončení přestavby přestěhoval. Svě veřejně zahradně architektonické aktivity neomezoval pouze na Prahu. Byl rovněž iniciátorem úpravy stezek v Karlových Varech, které zpřístupnily lesní partie okolí Karlových Varů veřejnosti. Roku 1803 nechal upravit lesní cestu k Obrazu a nad Puppem zřídil pěšinu vedoucí k Parnaské skále. Zřídil rovněž dvě další lázeňské promenády.

Jednotlivé parky jsou budovány sice v přírodně krajinářském stylu, náleží však mezi okrasné statky mající významné vzájemné odlišnosti. Kačinský park je budován až do poloviny druhého desetiletí 19. století v přírodně krajinářském pojetí se stavbami antikizujícího charakteru korespondujícího s novostavbou zámku Kačina. Ideově náleží kačinský park spíše k osvícenství a nikoliv k jeho poslední fázi – romantismu. Na rozdíl od toho veltruský park byl od samého počátku budován i se stavbami a mezi nimi i stavbami

61 Srov. FLEKALOVÁ, Markéta – ŠIMEK, Pavel, Chotkovské parkové úpravy krajiny Novodvorská, in: Antiqua Cuthna, 5–11, Chotkové na Kutnohorsku, Praha 2015, s. 17–29.

62 Výstavba radvančického hameau představuje jediný v té době Janem Rudolfem Chotkem realizovaný ucelený koncept souboru staveb tvořící celek. K jeho vzniku se vztahuje rodová pověst, že v roce 1794 Jan Rudolf s manželkou Sidonií navštívil radvančický les a Sidonii se zde zalíbilo. Jan Rudolf nechal během jediného roku vybudovat panský dům a některé další objekty a o rok později jel s manželkou opět do Radvančic. Na panství je vítali dva středověcí rytíři – převlečení synové Václav a Ferdinand, a provázeli matku stavbami za zvuků vlastní novodvorské hudby. LEDR, J., Děje, c. d., s. 164–165.

exotickými, čímž se tento park, rovněž typu okrasného statku, zařadil mezi sentimentální anglo-čínské parky. Stejně tomu je i u krajinářské úpravy kolem Radvančic. Z krajinářského hlediska výjimečné je i situování zámku Kačina v krajině. I v tom se liší od zámku ve Veltrusích, který není šířeji v krajině ukotven. Stavba na zeleném drnu Janu Rudolfovi umožňovala situovat Kačinu tak, aby k sobě vtahovala významné krajinné dominanty, z nichž některé zdůraznil drobnými voluptyárními stavbami.

Mezi veltruským a kačinským parkem je ještě jeden podstatný rozdíl. Veltruský park tvořící součást fideikomisu měl při rozdělování finančních prostředků nepochybně přednost před alodním kačinským parkem. To je zřejmé i důvod, proč veltruský park je po ideové stránce dokončen a nese v sobě výrazné ideové poselství. Měl podněcovat návštěvníky k lásce k vlasti a k přírodě.^{63]} Položíme-li si otázku, k čemu měl nabádat návštěvníky kačinský park, jsme na rozpacích. Nepochybně k lásce k přírodě, k historii a k umění, ale nikoliv prostřednictvím drobných zahradních staveb, ale stavbou samotného zámku Kačina. Neexistuje zde jediná zahradní stavba, která by měla konkrétní ideové poslání. V tomto směru Jan Rudolf nestihl již kačinský park dotvořit a je svým způsobem torzem. Ovšem torzem velice krásným a dokonalým a naštěstí se o dokončení parku nepokusili ani potomci Jana Rudolfa a kačinský park si tak ponechal svoji původní střízlivou přírodně krajinářskou podobu. Nabízí se paralela se stavbou kačinského zámku. Jeho jedinečnost ze značné míry tkví ve skutečnosti, že se nepodařilo dobudovat naplánovaná boční křídla hospodářských budov, která by z Kačiny udělala jeden z mnoha klasicistních zámků. Nedostatek financí, jenž znemožnil stavbu dalších zahradních staveb, tak výrazně přispěl k zachování přírodně krajinářského parku na Kačině v podobě z doby jeho vzniku, což je mezi přírodně krajinářskými parky poměrně vzácné.

Velkoryse koncipované krajinářské úpravy novodvorského panství s jádrem v kačinském parku, veltruský park i novostavbu zámku Kačina Jan Rudolf tvořil jako trvalý vklad rodu Chotků české krajiny a souběžně i jako doklad schopností i vybraného vkusu úředníka, který byl v denním styku s panovníkem. Bohužel doba, kdy panovník navštěvoval venkovské rezidence svých nejbližších spolupracovníků, již byly nenávratně pryč. Nemohl tak

63 K ideovému poselství srovnej: CERMAN, I., Patriotický park Veltrusy: každodenní život a myšlenkové poselství, Zprávy památkové péče, 2013, č. 4, s. 283–288.

na Kačině uvítat jako jeho strýc Rudolf na Veltrusích Marii Terezii, Františka I., Ferdinanda Dobrotivého ani Josefa II. při jeho inspekčních cestách. Ani neměl možnost přivítat, jako jeho předchůdce hrabě Batthyány, na Nových Dvorech Josefa I. a Marii Terezii.^{64]}

Sestřenice Marie Brigitta podporovaná svojí matkou se po smrti otce Rudolfa Chotka v roce 1771 nesmířila se ztrátou fideikomisu a léta vedla spory s bratrancem Janem Rudolfem o dědictví.^{65]} Byla to velmi energická žena, která řídila i stavební záležitosti, zatímco její muž se věnoval botanice a zednářství. Již v roce 1770, rok po tajném sňatku s Josefem Malabailou Canalem, začala stavět pozdně barokní zámek v Bartošovicích, které koupila ještě jako vdova v roce 1768. Její manžel zámek obklopil barokním parkem koncipovaným jako rajská zahrada s vodotryskem a dřevěným altánem.

Po smrti matky a prohraném sporu s Janem Rudolfem v roce 1787 koupila statek Dukovany a vybudovala zde pozdně barokní zámek s některými rysy klasicismu. Starší formální barokní zahrada byla upravena v první čtvrtině 19. století, ale není zřejmé, zda ještě do roku 1810, kdy Marie Brigitta zemřela, nebo později, když statek přebudoval její muž – botanik Josef Malabaila Canal. Ten se proslavil otevřením soukromé botanické zahrady Kanálka na Vinohradech v Praze roku 1800 veřejnosti.^{66]}

64 Veltrusy navštívila Marie Terezie v roce 1754 při příležitosti vzorkového veletrhu. František I. pobýval na Veltrusích v roce 1804 a 1820. Dále zde byl hostem v roce 1836 Ferdinand Dobrotivý a velmi pravděpodobně se zde zastavil na některé z inspekčních cest i Josef II. Nové Dvory si prohlédl v roce 1702 Josef I. a roku 1740 zde přespala Marie Terezie s Františkem Lotrinským, když sledovali vojenské manévry v sousedství Nových Dvorů. V jejich doprovodu byl i Jan Karel a Rudolf Chotek. ŠPECINGER, Otakar, Veltrusy – perla dolního Povltaví, Praha 2003, s. 81; LEDR, J., Děje panství, c. d., s. 77, 142.

65 Matka byla zřejmě jediná z rodu Chotků, která měla pro dceru pochopení. Tajný sňatek za dvacetitýřletého, o jedenáct let mladšího poručíka husarů Josefa Malabailu Canala v roce 1769 byl vnímán šlechtickou společností jako skandál a ostuda rodu Chotků. Marie Brigitta uprchla na taaffeovské statky na severní Moravu a rodina strýce Jana Karla s ní přerušila veškeré styky. Bratřenci Janu Rudolfovi poslala několik nabídek, jak k oboustranné spokojenosti vyřešit vzájemné finanční vztahy, ale Jan Rudolf na ně nereagoval. Ivo Cerman považuje stavbu zámku v Dukovanech za protipól zámku Kačina. CERMAN, I., Chotkové, c. d., s. 302.

66 Josef Malabaila Canal (1745–1826) byl znalec botaniky, předseda Vlasteneckohospodářské společnosti pro Čechy, hudební skladatel, štedrý mecenáš vědy a umění a také zednář. Jeho manželka Marie Brigitta stála u zrodu adoptivní pražské zednářské lože přístupné i ženám. CERMAN, I., Chotkové, c. d., s. 302. Otevření zahrady v roce 1800 předcházelo v letech 1782–1791 skupování usedlostí a pozemků na Vinohradech a stavba zdí. Pro mno-

Současně se věnovala správě zděděných moravských panství Fryštát, Karviná-Ráj a Dolní Lutyně po jejím prvním manželovi Janu Filipu Taafem. Zde nepodnikla výraznější stavební úpravy a ponechala zámky i parky v původní podobě. V roce 1792 je všechny prodala Larisch-Mönnichům.

Obr. 5 *Kresba čestného dvora zámku Kačina od Adolfa Fridricha Kunike (1777–1838).*

ČTVRTÁ POBĚLOHORSKÁ GENERACE CHOTKŮ

Generace synů a dcer Jana Rudolfa se do zahradní tvorby kromě Karla Chotka výrazněji nezapsala. Zatímco Jan Rudolf byl nejen uživatelem ale i budovatelem parků, oni byli převážně jen jejich uživateli. Nejstarší syn Jan Nepomuk (1773–1824) nastoupil dráhu státního úředníka, ale pro nemoc manželky ji musel záhy opustit. Jeho kariéra skončila funkcí

žící se ničení zahrady musel po několika letech vstup regulovat vstupenkami. V zahradě vybudoval i pomník své manželce Marii Brigittě.

dolnorakouského vládního rady. Jelikož zemřel o čtyři měsíce dříve než jeho otec, nepřevzal rodové statky. Ty získal jeho syn Jindřich. Po odchodu z Vídně žil v Chotkovském paláci v Hellichově ulici, jenž vznikl přestavbou tří měšťanských domů roku 1804, které dostala věnem jeho manželka Izabela rozená Rottenhanová (1774–1817). Po smrti manželky Marie Izabely v roce 1817 spravoval rottenhanovský zámek v Jemništi obklopený rozsáhlým parkem, který vybudoval koncem 18. století jeho tchán, do doby zletilosti dětí. Koncepčně se na jemništském parku nepodílel, je však možné, že se účastnil dokončovacích prací.^{67]} Po předčasné smrti Jana Nepomuka Chotka roku 1824 se dědictví ujala dcera Sidonie, která ho roku 1829 prodala Buquoyům.

Bratr Jana Nepomuka Josef (1776–1809) se stal vojákem. Oženil se s kněžnou Žofií z Auersperga, která přinesla do manželství bohaté věno. Pocházela z Vlašimi, kde její otec Karel Josef Auersperg začal v roce 1775 budovat jeden z prvních romantických parků v Čechách, který nepochybně patřil i mezi vzory, jimiž se inspiroval při budování Kačinského zámku i Jan Rudolf. Vlašimský park patří mezi zednářské parky.^{68]} Jako voják žil nejprve v Praze, kde sloužil u generálního štábu, a později, když byl jmenován velitelem dragounského pluku Rosenberg, žil v jeho posádce. Josef

67 V Jemništi se Jan Nepomuk seznamoval již roku 1798, kdy se ujal správy Jemniště, se svojí budoucí rolí šlechtického hospodáře a to i přesto, že se pokoušel navázat na svoji přerušenu úřední kariéru. CERMAN, I., Chotkové, c. d., s. 427

68 Drobné stavby zahradní architektury evokující dávnou minulost či Orient v podobě templů, obelisků, pylonů, tureckých pavilonů, čínských staveb apod. mohou být zednářskými symboly a současně i stavbami vzbuzujícími sentiment bez jakékoliv příměsi zednářství. Záleželo na celoživotním osobním postoji tvůrce parku. Množství takovýchto drobných staveb zvaných fabrique se nacházelo zejména ve Veltrusích. Na Kačině lze zdánlivě zednářské symboly vidět na reliéfech na tympanonech zámku Kačina. Zde se jedná o obecné symboly vědy a pokroku a nikoliv o zednářskou symboliku. Josef II. měl k zednářům velmi kritický vztah a František I. v roce 1794 zednářství zakázal. Jan Rudolf Chotek jako vysoký státní úředník nesměl být svobodným zednářem a zatím nebylo jméno žádného z Chotků nalezeno v seznamech členů jednotlivých lóží. Nelze vyloučit, že měl Jan Rudolf k zednářství sympatie. Se zednáři se nepochybně stýkal. Rodinný přítel pražský arcibiskup Příchofský, jehož lovecký zámeček Bon Repos (u obce Čihadla v katastrálním území Stará Lysá) se stal impulzem pro stavbu Kačiny, byl rovněž zednářem. Významný vliv měli svobodní zednáři i v Královské společnosti nauk. K zednářským parkům blíže: PINCOVÁ, Veronika, Historie vlašimského zednářského parku, in: Sborník Národního muzea v Praze, řada C literární historie, sv. 60, 2015, č. 3–4, s. 55–62.

a Žofie Chotkovi nevlastnili žádný zámek ani zámecký park. Josef padl v bitvě u Vagramu v boji s Francouzi v roce 1809.

Ferdinand Maria Chotek (1781–1836) se stal knězem a stoupal v hierarchii kněžstva až na místo olomouckého arcibiskupa. V této funkci působil jen krátce, a to mezi lety 1832–1836, neboť nečekaně zemřel na cholera. Z titulu své funkce výrazně ovlivnil podobu jak Podzámecké, tak i Květné zahrady, kam přizval stavebního radu Antona Archeho, který se podílel na dostavbě zámku Kačina i na některých zahradních stavbách na Kačině a ve Veltrusích.^{69]}

Čtvrtý syn Jana Rudolfa Karel jako jediný pokračoval v úřední kariéře svého otce. Neabsolvoval tradiční kavalírskou cestu, ale pouze její náhradu v podobě cesty po jednotlivých úřadech v monarchii, kde se praktickou formou seznamoval s jejich fungováním. Úřední dráhu započal roku 1802 a po nižších funkcích na Moravě se stal generálním intendantem v Terstu a poté tyrolským gubernátorem. V roce 1824 byl jmenován dvorským kancléřem a předsedou dvorní studijní komise ve Vídni a v roce 1826 jeho kariéra vyvrcholila jmenováním nejvyšším purkrabím v Čechách. Jeho úsilí stát se nejvyšším kancléřem, jak velela rodová tradice, nebylo úspěšné. Do dvorní společnosti mu zajišťoval přístup titul komořího a v roce 1833 se mu dostalo nejvyššího vyznamenání, které mohou Habsburkové udělit – jako třetí Chotek získal Řád zlatého rouna.^{70]} Ze státních vyznamenání získal v témže roce Leopoldův řád. V roce 1843 rezignoval na svoji funkci a do roku 1848 doufal, že ho arcivévodové povolají zpět.^{71]} Jeho zásluhy o rozvoj Čech nejprve ocenili pražští měšťané darem zdobené vázy a až o dva roky později mu

69 Před přesídlením na Moravu v roce 1805 Ferdinand Maria v nepřítomnosti otce často dohlížel na stavbu zámku Kačina. Na preláta měl smysl i pro ekonomické záležitosti, neboť stál u založení jednoty pro povzbuzení průmyslu v roce 1833. CERMAN, I., Chotkové, c. d., s. 428–430. K podílu jednotlivých arcibiskupů na podobě Podzámecké a Květné zahrady v Kroměříži srov.: DANIEL, Ladislav – PERUTKA, Miroslav – TOGNER, Milan (edd.), Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži, Kroměříž 2009. Všem arcibiskupům šlo při budování arcibiskupských zahrad nejen o prestiž olomouckého arcibiskupství, ale i o prestiž jejich rodu i jejich osoby.

70 SOA Praha, fond: RaCh, k. č. 166, inv. č. 2085.

71 CERMAN, I., Chotkové, c. d., s. 500. Během pobytu na Velkém Březně udržoval kontakty v nejvyšších politických kruzích, které by mu umožnily návrat. Události roku 1848 tuto eventualitu znemožnily.

78 českých pánů kolektivním dopisem poděkovalo za jeho činnost. Státního vyznamenání u příležitosti odchodu do penze se nedočkal.

Karel Chotek nevlastnil až do počátku 40. let 19. století žádný velkostatek, což mu bylo jeho politickými oponenty často vytýkáno.^{72]} V roce 1833 sice uvažoval koupit velkostatek Fahrafeld v Dolním Rakousku, ale z koupě sešlo.^{73]} V roce 1841 již shromáždil dostatek prostředků, aby mohl koupit velkostatek Velké Březno. Koupě velkostatku, stavba zámku, spíše v podobě letního sídla než pro trvalé bydlení, a založení parku mělo jednoznačně reprezentovat jeho postavení nejvyššího purkrabí. O hospodaření mu nešlo, velkostatek vzápětí propachtoval a nejednalo se mu ani o místo k trvalému pobytu, o čemž svědčí skutečnost, že si pořídil byt v Praze a ve Vídni a na sklonku života pobýval dlouhodobě i v Berlíně.

Starý barokní zámek obklopený prostou zahradou se Karlovi nelíbil, a tak si nechal na svahu nad starým zámkem vybudovat zámek nový v pozdně empírovém stylu, co do rozsahu neporovnatelně menší než majorátní zámek Veltrusy a alodiální Kačina. Nový zámek obklopil poměrně rozsáhlým přírodně krajinářským parkem, který vyprojektovali a realizovali pražští zahradníci Josef Fuchs a Jiří Braul, se kterými měl dobré zkušenosti při výstavbě veřejných parků v Praze.^{74]} V roce 1846 přikoupil i statek Záhořany, kde byl na rozdíl od Velkého Března velký hospodářský dvůr, ale ani do zámku, ani do malé formální barokní zahrady neinvestoval. Dalším rozhojněním pozemkového majetku velkobřezenské větve rodu byla koupě statku Čivice u Pardubic v roce 1864.

Z titulu své funkce rovněž inicioval vznik prvních veřejných parků v Praze, jako byly Vrchlického sady z let 1827–1831, Chotkovy sady z roku 1833, Petřínské sady z roku 1836 a Karlova náměstí, které bylo dokončeno až v roce 1876. Všechny parky, obvykle zvané sady, byly pojaty v přírodně krajinářském duchu a jen výjimečně zde byly umístěny zahradní stavby. Vedle sadovnických úprav v Praze inicioval i budování kolonád v západočeských lázních.^{75]}

72 Tamtéž, s. 501.

73 SOA Praha, fond: RaCh, k. č. 176, inv. č. 2147, návrh na koupi velkostatku Fahrafeld.

74 MUSIL, Miloš – HLADÍKOVÁ, Dana, Velké Březno, Ústí nad Labem 2008, s. 30–31.

75 Již jako hranický krajský hejtman nechal upravit lázeňský park v Bečově nad Teplou a zbudovat chodník k Hranické propasti a schodiště k jezírku na jejím dně. Svoje okrašlovací aktivity plně rozvinul až v době, kdy byl nejvyšším purkrabím, kdy kromě pražských sadů

Nejmladší syn Jana Rudolfa Heřman (1786–1822) se stal vojákem. Působil nejprve u generálního štábu a později se stal plukovníkem a velitelem pěšího pluku Colloredo-Mansfelda. Roku 1813 se oženil s hraběnkou Jindřiškou z Brunswicku a Korompy v Uhrách, kde v letech 1811–1820 v Budíně dlel s posádkou. Jeho vojenská kariéra mu nedovolovala usadit se v Dolné Krupé a věnovat se rozvoji panství.^{76]} Přiřazen se v době, kdy právě započala rozsáhlá rekonstrukce parku (1813–1819) a zámku (1821–1822).

Výběr projektanta klasicistní úpravy zámku – mladého římského architekta Antona Pia Rigela – stejně jako zahradního architekta Henricha Nebiena byl volbou Heřmanova tchána Jozefa Brunswicka. V parku byly v klasicistním duchu upraveny stávající stavební objekty a přibýly k nim nové. Park s řadou staveb, jezerem, vodopádem, lázeňským domkem, grottou, altány, mosty, obeliskem a dendrologicky zajímavou skladbou stromů a keřů se směle staví po bok kačinského, veltruského a velkobřezenického parku. Heřman Chotek zemřel nečekaně roku 1822. Jeho manželka, poté vdova a děti žily v Dolné Krupé, v roce 1830 Henrieta Chotková koupila panství Jankov-Ratměřice v Čechách a v roce 1854 předala Dolnou Krupou synovi Rudolfovi a Ratměřice s Jankovem Ottovi Ferdinandovi.

Jan Rudolf měl rovněž dvě dcery. Starší Marie Aloisie (1777–1864) se vdala roku 1802 za bratrance, hraběte Karla Josefa Clary-Aldringena a odešla za ním do Teplic, kde se kolem zámku rozprostíral rozlehlý přírodně krajinářský park. Její manžel se ujal rodového fideikomisu až po smrti otce v roce 1826 a spravoval ho pouhých pět let. Park po dobu jejich manželství procházel přeměnou z francouzské formálně upravené zahrady na místo anglické přírodně krajinářské, ale Karel Josef Clary-Aldringen ani jeho žena Marie Aloisie neměli možnost za života otce do úprav zasahovat. Jelikož Marie Louisa byla vynikající kreslířka, zámecký park v tomto období se nám dochoval na řadě jejích akvarelů.

měl významný podíl na zkrášlení lázeňských měst Karlových Varů, Mariánských Lázní, Františkových Lázní a Teplic.

76 Prvních sedm let po svatbě působil v Budíně, 250 km od Dolné Krupé. Poté se pluk Colloredo-Mansfeld přesunul do severní Itálie a po dlouhé měsíce se k rodině nedostal. Přestože za jeho života se park i zámek rekonstruoval, neměl šanci během několika návštěv domova ročně tamější dění nějak ovlivnit. Jeho manželka však byla velmi samostatná, o čemž svědčí koupě ratměřického panství v době, kdy již její otec ani manžel nežili.

Obr. 6 **Nový zámek Velké Březno** před přestavbou na litografii Heinricha Waldemara Raua (1827–1889) z druhé poloviny 19. století.

PÁTÁ POBĚLOHORSKÁ GENERACE CHOTKŮ

Jan Rudolf Chotek měl od pěti synů celkem osm vnoučat, která se dožila dospělosti. Dědic majorátu Jindřich (1802–1864) po univerzitních studiích a po krátkém působení při krajském úřadě ve čtvrti pod Vídeňským lesem byl v roce 1827 jmenován krajským komisařem v Berouně. Rodová panství spravoval již od roku 1826.^{77]} V roce 1831 se rozhodl plně věnovat správě svého panství a vystoupil ze státní služby. Intenzivně se zajímal o zemědělství, zejména o plemenitbu a chov ovcí. Pozemkový majetek rodu rozhojnil roku 1864 koupí statku Chrámce nedaleko Bělušic. Počátek jeho správy Bělušic, Nových Dvorů a Veltrus byl spojen s finančními problémy způsobenými

77 Při převzetí dědictví ihned zastavil dostavbu zámku Kačina a jen na naléhání svého poručníka hraběte Jana Arnošta Hoyose-Sprinzensteina nechal nedostavěný pavilon kaple a divadla alespoň provizorně dokončit. Kaple zůstala nedostavěná do dnešních dnů. Jindřich byl průkopníkem v řadě druhů podnikání a při formování svého panství se orientoval především podle účetních výsledků.

nými příliš velkorysou investiční aktivitou jeho děda Jana Rudolfa. Obklopil se schopnými hospodářskými úředníky a sám se osobně angažoval v řízení velkostatků a záhy všechny velkostatky ekonomicky pozvedl. Vysokou úroveň hospodaření za Jindřicha Chotka dokládá pamětní spis sestavený zaměstnanci velkostatku Nové Dvory u příležitosti stého výročí panování Chotků na Nových Dvorech z roku 1864.^{78]}

Jindřichovy zájmy však byly odlišné od Jana Rudolfa. Věnoval se spíše podnikání než péči o zámky a zámecké parky.^{79]} Přesto ještě nechal dostavět některé drobné zahradní stavby a posílil tak romantický charakter parku. Ve Veltrusích nechal podle Joendlova projektu vybudovat roku 1833 umělou grottu, v roce 1833 nechal do parku umístit sochu boha Marta, která měla být součástí nerealizovaného pomníku Válečné slávy. V roce 1840 vznikla Stanislavova hájenka v tyrolském slohu, nechal přestavět holandský domek a sušárnu ovoce. V roce 1846 dal klasicistně upravit hlavní bránu s domkem lékaře a lesníka. Roku 1861 vybudoval jednoduchou kapličku věnovanou manželce Charlottě. V roce 1864, kdy zemřel, byl vybudován pomník Umělecké besedě na památku její vycházky do Veltrus. Důrazem na hospodářské stavby výrazně posílil charakter parku jako okrasného statku.

Stavební aktivity na Kačíně pod vedením Jindřicha byly výrazně skromnější. Postavil zde roku 1856 pouze slohově nevýraznou, prostou kapličku Panny Marie. Zřejmě tak ctil rozdílný charakter obou parků. Romantický charakter veltruského parku podtrhl historizující Charlottinou kapličkou a Stanislavovou hájenkou. Naopak umírněný ráz přírodně krajinářského parku s minimem staveb na Kačíně posílil jen zmíněnou kapličkou. Oba dva zámky rovněž průběžně udržoval a opravoval. Na straně druhé redukoval svůj zájem na nejbližší okolí zámků a nedbal na širší krajině vazby. To se výrazně projevilo na Kačíně, kde postupně opustil koncové body dálkových výhledů, které pevně ukotvovaly zámek Kačina v krajině. Nechal přeměnit rybník Studenec tvořící protipól hmotě zámku a výrazně

oživující celou krajinnou kompozici v pole, a neprodloužil nájem Kamajky, kde tamní Maurský pavilon začal postupně chátrat.

Na osobě Jindřicha Chotka je vidět nejenom přechod od šlechtického úředníka k podnikateli, ale i od budovatele parku k jeho uživateli. V omezených stavebních aktivitách v parku dostavoval starší, především Joendlovy projekty. Pozdější historizující stavby na Veltrusích již nedosahovaly takové kvality a prozrazují jistou bezradnost. Zato ale Jindřich Chotek pořádal četné rodinné slavnosti a velká část se jich konala v obou zámeckých parcích.

Starší syn zakladatele velkobřezenské větve Karla Chotka Antonín (1822–1883) se stal dědicem Velkobřezenského velkostatku a statku Záhořan. Odkazu se ujal po smrti otce v roce 1868. Zámek i park, v tu dobu nové, nevyžadovaly žádný větší zásah. Navíc hospodářská krize 70. let 19. století mu odňala možnost se do větších rekonstrukcí pouštět. Přestože se rozhodl věnovat ekonomice a byl v roce 1848 jmenován sekretářem u Správy komorních důchodů ve Vídni, v praktické rovině se na rozdíl od bratrance Jindřicha nedokázal na svých statcích vyrovnat s důsledky zrušení roboty a poddanství. V roce 1878 propachtoval nejvýnosnější podnik velkobřezenského velkostatku – pivovar ve Velkém Březně. Roku 1851 si vzal Olgu, dceru ruského vyslance v Bádensku hraběte Paula Friedricha von Moltke, ale ta mu velké věno nepřinesla.^{80]}

Jeho mladší bratr Bohuslav (1829–1896) se věnoval úřední kariéře, byl vyslancem v několika zemích a krátce i českým místodržícím. Dolnímu zámku nechal přistavět patro, takže získal dnešní podobu. Jednoduše upravená zahrada se štěpníci zůstala ve stejném stavu. Zdedil rovněž statek Čivice u Pardubic. Zde byl pouze hospodářský dvůr, nikoliv zámek s parkem, který tvořil základnu jeho příjmů mimo jeho služebního platu. Reprezentační výdaje vyslance byly natolik vysoké, že se dlouhodobě potýkal s finančními problémy. Navíc nad ním visel Damoklův meč věna pro sedm dcer.^{81]}

78 SOA Praha, fond: RaCh, k. č. 222, inv. č. 2381.

79 S „panováním“ Jindřicha Chotka na Novodvorsku bylo spojeno vybudování lihovaru a cukrovaru v Ovčárech, pily v Nových Dvorech, oprava hospodářských dvorů i vybudování skleníků a zahradnictví na Kačíně. Rovněž na Veltrusích opravil řadu hospodářských staveb a založil zde cukrovar v Úžicích.

80 Velkobřezenská linie rodu Chotků byla od počátku „chudým příbuzným“ majorátní větve a faktické rozdělení majetku Karla Chotka mezi oba syny, kdy jeden spravoval Velké Březno a Záhořany a druhý Čivice, toto postavení jen posílilo. O tom, že si byl Karel Chotek tohoto křehkého postavení vědom, svědčí jeho návrh na zřízení fideikomisu stříbrných předmětů z přelomu 40. a 50. let 19. století. SOA Praha, fond: RaCH, k. č. 175, inv. č. 2136, návrh na zřízení fideikomisu.

81 Nedostatek financí se projevovat i u Žofie, která nastoupila jako palácová dáma se spravovanými punčochami a střevíci. CERMAN, I., Chotkové, c. d., s. 531.

Jeho profese vyžadovala časté stěhování, takže rodový zámek ani park až do ukončení diplomatické kariéry využíval jen minimálně.

Otto Ferdinand Chotek (1816–1891), vnuk Heřmana, zakladatele slovenské větve, krátce působil v armádě. Roku 1854 převzal od matky panství Jankov a Ratměřice a plně se věnoval jejich správě. Intenzivně se zabýval zemědělstvím a vynikal především v ovocnictví. Jeho ovocná školka patřila k těm nejvyhlášenějším. Výnosy velkostatku mu umožnily přistoupit k rekonstrukci zámku i zahrady. Zámek zvýšil o patro a spojil ho se sousedním pavilonem krytou chodbou a novorenesančně upravil fasádu. Zahradu upravil v přírodně krajinářském pojetí, a to včetně parteru. Velký důraz kladl Ota Ferdinand na dendrologickou kvalitu parku. Dodnes patří ratměřický park k druhově nejbohatším zámeckým parkům. Na park navazoval ovocný sad, rovněž s mimořádně bohatým sortimentem odrůd ovocných stromů.^{82]} V roce 1857 přikoupil statek Vlčkovice v sousedství Jankova. Zdejší tvrz sloužila hospodářské správě a poté nájemci dvora. Jednoduchý anglický park obklopující rybník nijak neupravoval a jeho osud ponechával na správci a poté nájemci dvora. V 70. letech 19. století si nechal postavit ve Vídni palác, který ho finančně vyčerpal a ratměřický velkostatek zadlužil.

Rudolf (1822–1923), mladší bratr Otty Ferdinanda, převzal velkostatek Dolná Krupá v Horních Uhrách a úspěšně zde hospodařil. Do nově přestavěného zámku a nově vybudovaného parku po stavební stránce nezasaňoval. Zato provedl v 60. letech 19. století dosadbu řady stromů. Obdobně jako jeho bratr v Ratměřicích i on zde vysadil exotické sekvojovce obrovské. Jeden z nich zde roste dodnes. Roku 1852 přikoupil panství Futog a Cerevac v Srbsku se zámek a menším přírodně krajinářským parkem, ale ani zde se do budovatelských aktivit nepouštěl. Zdejší lesní revíry využíval často k lovu. Po smrti bratra Otty musel předlužený velkostatek Ratměřice v roce 1898 prodat.

Obr. 7 **Zámek Veltrusy** na litografii Heinricha Waldemara Raua (1827–1889) z první poloviny 19. století.

ŠESTÁ POBĚLOHORSKÁ GENERACE CHOTKŮ

Následující generaci Chotků tvořilo sedm synů a deset dcer, již se dožili dospělosti. Čtyři synové a jedna z dcer pocházeli z majorátní větve, dva synové a šest dcer náleželo k velkobřezenské odnoži a k slovenské linii jediný syn a tři dcery.

Rudolf Karel (1832–1894), syn Jindřicha z majorátní větve Chotků, se již věnoval výlučně správě svých velkostatků Bělušice, Nové Dvory a Veltrusy. Patřil mezi ty šlechtice, kteří se dokázali vyrovnat s vyplacením robot. Zemědělství se intenzivně věnoval, což dokazují zemědělské spisy v chotkovské knihovně i řada jeho funkcí v hospodářských organizacích. Byl předsedou Pivovarnického, Lihovarnického a Hospodářského spolku pro Čechy. Předsedal První české vzájemné pojišťovně Pražsko-duchcovské dráhy, byl členem správní rady Rakouské severozápadní dráhy, dlouholetým předsedou kutnohorského hospodářského spolku aj. Angažoval se i v lokální

82 Otto Chotek pěstoval celkem 201 odrůd ovocných stromů. SOA Praha, fond: Velkostatek Jankov-Ratměřice, k. č. 13, inv. č. 49, výkaz z roku 1846 o pěstování ovoce.

politice. V letech 1865–1872 působil v čele kutnohorského okresního zastupitelstva.^{83]} Byl rovněž poslancem zemského sněmu a v roce 1879 byl jmenován dědičným členem panské sněmovny říšské rady. S dvorskou aristokracií ho spojoval pouze titul komořího z roku 1861.

Ve Vídni vyjma zasedání říšské rady Rudolf Karel obvykle nepobýval a plně se věnoval svým statkům. Provedl řadu racionalizačních opatření nejen technického rázu, ale i v řízení jednotlivých dvorů a velkostatků, kam dosadil nové hospodářské úředníky.^{84]}

Velkostatky prosperovaly do doby, než vypukla v roce 1873 hospodářská krize. Ta postihla chotkovské velkostatky, hospodařící převážně v kukuřičné výrobní zemědělské oblasti, velmi těžce. Vzniklou situaci Rudolf Karel řešil pronájemem hospodářských dvorů a dalších provozů, protože se domníval, že tím riziko přeneseme na nájemce dvorů. K tomu se přidružila nervová choroba a nenadálá smrt jediného syna a Rudolf Chotek se začal od konce 80. let 19. století chovat rozmařile. Hrozba, že sáhne i na podíly bratrů, vedla k tomu, že bratři Emerich, Ferdinand a Arnošt nechali prohlásit Rudolfa Karla za marnotratníka a na panství byla uvalena sekvestrační správa.^{85]} Ta trvala od roku 1889 až do smrti Rudolfa Karla v roce 1894. Svoji svízelnou situaci Rudolf Karel vyřešil novým sňatkem s baronkou Klaudíí Gudenusovou z uherského Gaadu. Do manželství přinesl pouze hraběcí titul. Ještě týž rok 1894, kdy se podruhé oženil, v Gaadu zemřel.

Rudolf Karel udržoval oba rodové zámky i parky, které je obklopovaly. Považoval je však zřejmě za zátěž, před kterou mají přednost hospodářské objekty a rozvoj podnikatelských aktivit, a žádný z parků nerozšířil, nepostavil zde žádnou ze zahradních staveb ani nezměnil zahradní styl. Jeho jediný zásah do zámeckých parků je spojen se statkem v Chrámcích záhy po převzetí statků po otci. Zde byly vybudovány nové hospodářské budovy,

kteří hospodářský provoz oddělily od zámecké budovy. Okolí zámku bylo velmi jednoduše parkově přírodně krajinářsky upraveno.

Na zámku Kačina pravděpodobně v souvislosti se stým výročím panování Chotků na Nových Dvorech v roce 1864 a snad i u příležitosti jmenování členem panské sněmovny v roce 1879 provedl dosadbu stromů za jejich první dožívající generaci z konce 18. století.^{86]} Zřejmě je to období, kdy se do zdejších zahrad dostaly akáty. Okrajové části parku nechal zarůst křovinami a park se tak začal uzavírat sám do sebe. Nepokračoval však v údržbě vzdálenějších objektů zahradní architektury tvořící širší krajinnou kompozici. Pávilon Skalka nechal zchátrat, rodové mauzoleum na Kaňku i s lesoparkovou úpravou vrchu Kaňku prodal roku 1881 městu Kutná Hora.^{87]} Vesničku v Sidoniině lese nechal v 70. letech 19. století strhnout a ponechal zubu času i Hučadla v Hetlíně a Templ v Utěšenovicích vybudované Janem Rudolfem.

Ve Veltrusích nechal Rudolf Karel vše při starém, pouze některé okrajové partie parku, kde byl dříve sad, nebyly po povodních, které se zde pravidelně v odstupu jednoho až dvou desetiletí opakovaly, obnoven a vyrostl zde lužní les. Údržba parků se pozvolna zhoršovala, začaly chátrat i stavební objekty a pozornost majitele se soustředila na nejbližší okolí zámku.

Mladší bratr Emerich (1833–1911) si vzal za ženu Henriettu Marii Thun-Hohensteinovou (1848–1889) a žili spolu v Eigenu, dnešní součásti rakouského Salzburgu. Zde měl možnost seznámit se schwarzenberským sentimentálním parkem, jedním z nejkvalitnějších v Rakousku. Sekvestrací panství pozoroval zpovzdálí a na Kačinu se vrátil až po smrti nejstaršího bratra Rudolfa Karla v roce 1894. Po návratu se naplno až do své smrti v roce 1911 věnoval správě velkostatků. S aristokracií ho spojoval titul komořího a zejména ceněný titul tajného rady z roku 1910.^{88]} Z Emericha jako z družorozeného syna se stal hlavou rodu a s tím souviselo i jeho jmenování do panské sněmovny říšské rady. Skutečnost, že rod reprezentuje právě on, ho vedla k dílčím opravám Kačiny a k úpravám kačinského parku. Ten byl od hospodářské krize 70. let a poté sekvestrace upozaděn a vyžadoval

83 K jeho působení ve funkci okresního starosty srov.: VANĚČKOVÁ, Jana, Rudolf Karel Chotek, první okresní starosta v Kutné Hoře, in: Antiqua Cuthna, 5–11, Chotkové na Kutnohorsku, Praha 2015, s. 115–118. Jakou váhu sám Rudolf Karel přikládal této funkci, dokládá jeho chování za války roku 1866, kdy jednoznačně dostala přednost záchrana rodového majetku spolu s členy rodiny. Srov. NOVÁK, Pavel, Rok 1866 na novodvorském panství Chotků, Prameny a studie, 60, Praha 2017, v tisku.

84 TYWONIAK, J., Ústřední správa, c. d., s. 75.

85 Tamtéž, s. 89–91.

86 Stáří stromů bylo průběžně sledováno na Kačině zaměstnanci Národního zemědělského muzea v průběhu posledních třiceti let odpočtem letokruhů porážených uschlých stromů.

87 ZAVADIL, Antonín, Kutnohorsko slovem i obrazem, 2. díl, část 1. Místopis okresního hejtmánství, Kutná Hora 1911, s. 182.

88 SOA Praha, fond: RaCh, k. č. 280, inv. č. 2711.

rozsáhlejší údržbu. Vnesl do něj nové prvky. Vysadil zde pod Jacquinovým pahorkem malé arboretum ze severoamerických dřevin a parter parku změnil rozsáhlou výsadbou šeriků, které na celé jedno století symbolizovaly tvář kačinského parku. Okrajové partie parku a obory byly ponechány přirozené sukcesi a zarůstaly lesem. Park se tak izoloval od okolní krajiny. Vydělování parku z krajiny tak symbolicky vyjadřovalo uzavírání šlechty jako společenské skupiny do sebe.^{89]} Nejbližší okolí zámku bylo vzorně udržováno. Na žádost umožňoval Emerich do parku přístup veřejnosti.

Emerichův mladší bratr Ferdinand Chotek (1838–1913) si zvolil úřední kariéru. Po absolutoriu právních studií byl jmenován okresním hejtmanem v Klatovech a následně se stal okresním starostou v Sušici. Roku 1883 byl zvolen poslancem zemského sněmu a členem zemského výboru. Zajímal se rovněž o hospodářství a působil ve funkci předsedy Klatovsko-plánického hospodářského spolku. V roce 1869 si vzal za manželku Josefínu Sweerts-Sporckovou. V roce 1873 si koupili velkostatek Volšovy na Klatovsku s malým formálně upraveným parterem před zámkem, užitkovou zahradou za zámkem a přírodně krajinářským parkem za potokem Volšovkou. Zámek i park pouze udržovali a nepouštěli se do rozsáhlejších rekonstrukcí. Přes časté lázeňské pobyty zůstalo jejich manželství bez dětí.^{90]} Velkostatek v roce 1908 odkázali českobudějovické kongregaci petrinů.

Nejmladší ze tří bratrů Arnošt (1844–1927) se stal vojákem, který postupně dosáhl hodnosti plukovníka. V roce 1903 byl při odchodu do penze jmenován generálem, a bylo mu uděleno nejvyšší státní vyznamenání Kříž železné koruny 1. stupně. V 90. letech 19. století působil jako hofmistr dvora arcivévodkyně Elizabeth a v roce 1911 se stal poté, co se jeho starší bratr Ferdinand vzdal svého nároku na nástupnictví, dědicem chotkovského fideikomisu. Ihned přistoupil k modernizaci zámku. Zavedl do zámku vodovod, zřídil koupelny, interiéry dostaly nové omítky a parketové podlahy. Jeho činnost v parku byla skromnější a týkala se pouze parteru, který

nechal osázet keři. Z Drážďan nechal dovézt vavřínové keře sloužící jako mobilní zeleň. Vzdálenějších partií parku se modernizace nedotkla. Přestože Arnošt Chotek nebyl budovatelem parku, velmi často park využíval, a to ke každodenním procházkám a vyjížděním na koni, ve vyšším věku bryčkou a především k pravidelným lovům, kdy na Veltrusích hostil své přátele i členy rozvětveného příbuzenstva.^{91]} Arnošt jako člen řádu maltézských rytířů zůstal bezdětný a neměl tak dědice.

Nejmladší z dětí Jindřicha Chotka Karolína (1843–1933) se provdala roku 1867 za hraběte Emanuela Maria Thun-Hohensteina a žila s ním na hradě Thun v Trentu v Tyrolsku. V roce 1888 ovdověla, přestěhovala se s dětmi do měštanského bytu a vychovávala tři syny sama. Výraznou oporou ji v tom byli oba bezdětní bratři.^{92]} Jak Emerich, tak i Arnošt k jejím synům měli natolik vřelý vztah, že Emerich, jehož smrt zasáhla nečekaně při návštěvě bratra Ferdinanda ve Volšovech, odkázal alodiální část chotkovských velkostatků, tj. Nové Dvory v roce 1911 nejstaršímu Karolíninu synovi Quidovi. Tím alespoň nepřímou zajistil budoucnost chotkovského rodu na Nových Dvorech a Kačině. Chotkovská panství, dočasně spojená v 19. století v jeden celek, se opět rozpadla na původní dva díly – Veltrusy s Bělušicemi a Nové Dvory.^{93]}

89 K procesu izolace šlechty srov. BEZECNÝ, Zdeněk, Příliš uzavřená společnost: orličití Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a počátkem 20. století, České Budějovice 2005.

90 Josefína „Jojone“ Chotková se často angažovala v rodinných přích, kdy se snažila urovnat vztahy mezi Rudolfem Karlem a jeho manželkou, mezi bratry Chotkovými a mezi bratry Thun-Hohensteinovými i mezi Quidem Thun-Hohensteinem a jeho strýcem Arnoštem Chotkem. NAČERADSKÁ P., Poslední Chotkové, c. d., s. 47.

91 Deníky Arnošta Chotka, z nichž byl jako vzorek vybrán deník z roku 1921, dokládají, že téměř každý den byl Arnošt Chotek v parku a v oboře. Pravidelně lovil a měl ustálený rituál vzájemných návštěv se synovcem Quidem Thun-Hohensteinem. Pravidelně objížděl jednotlivé lovecké revíry a lovili zvěř. Na Kačinu dojížděl i v době, kdy Quido nebyl osobně přítomen. Teprve poslední léta života, kdy ho již sužovaly nemoci stáří, od tohoto rituálu upustil. SOA Praha, fond: RaCh, k. č. 283, inv. č. 2753. Jednoduchý život Arnošta Chotka popisuje pro rok 1911 HRADECKÁ, Vladimíra, Poklidné dny venkovského šlechtice v neklidné době, in: Antiqua Cuthna, c. d., s. 65–83.

92 NAČERADSKÁ P., Poslední Chotkové, c. d., s. 35–36.

93 Již v roce 1910 zrušil Emerich Chotek ústřední kancelář, ponechal však hlavní pokladnu v Praze v advokátní kanceláři JUDr. Jindřicha Vaníčka (1862–1934). Ta však rozdělením velkostatků mezi dva majitele po smrti Emericha rovněž zanikla. Přesto i nadále zastupoval oba majitele v právních záležitostech. TYWONIAK, J., Ústřední správa, c. d., s. 94.

Obr. 8 *Platanový mostek v kačinské oboře.*

SEDMÁ POBĚLOHORSKÁ GENERACE CHOTKŮ

Zatímco mezi potomky Jindřicha Chotka z veltrusko-novodvorské majorátní větve rodu se nevyskytl žádný, který by se věnoval výstavbám zámeckých parků, naopak péči o parky omezovali na nejbližší okolí zámků, ve velkobřezenské větvi rodu tomu bylo jinak. Starší syn zakladatele této linie Antonín měl syna, jenž se výrazně angažoval v rekonstrukci zámku i zámeckého parku ve Velkém Březně. Karel Maria I. (1853–1926) se po studiích rozhodl pro úřední kariéru a sloužil jako atašé při rakousko-uherském vyslanectví v Aténách. Po otcově smrti roku 1883 opustil diplomacii a přestěhoval se do Velkého Března. Na zdejším velkostatku hospodařil až do své smrti roku 1926. Projevil obchodního ducha, když roku 1896 akcionoval velkobřezenský pivovar a postavil se do čela jeho správní rady. Vzápětí po příchodu na Velké Březno, v letech 1884–1885 se pustil do novorenesanční přestavby zámku a současně nechal provést úpravu parku podle projektu Maxe Bertrama.^{94]}

94 Max Bertram (1849–1949) byl nejprve samostatným zahradním architektem a poté ředitelem královských zahrad v Drážďanech. K jeho předním dílům patří zámecký park v Schön-

Rekonstrukční práce zkomplikovala hráčská prohra jeho manželky Adelhait Marie Terezie Hohenlohe-Langenburg při jedné z návštěv Monte Carla, kvůli níž musel Karel Maria prodat roku 1898 statek Záhořany.^{95]} Bertram navrhl přírodně krajinářský park s výrazným vodním prvkem pod zámek. V nejbližším okolí zámku ponechal formální úpravu s fontánou a výhledem na Labe. Oproti starší úpravě byl park hustěji osázen stromy a jejich skupinami a podsadil je keři a trvalkami. Cestní síť dotvořil do dvou okruhů. Malý – spodní – procházel pod zámek a velký víceméně kopíroval obvod parku. Součástí životního stylu společnosti konce 19. století se stal sport, kterému se stále častěji začala vedle tradiční jízdy na koni a lovu věnovat i šlechta. Jako v jediném z chotkovských parků byla na Velkém Březně vybudována při horní hranici parku kuželna. Park byl dendrologicky velmi pestře osázen. Pod zámek park přecházel ve štěpnici.

Bohuslav, mladší syn zakladatele velkobřezenské linie Karla I., měl sedm dcer a jediného prvorozeného syna. Syn Wolfgang (1860–1926) zahájil vojenskou kariéru, ale obdobně jako jeho bratranec Karel Maria tuto kariéru po smrti otce roku 1896 opustil. V následujících letech se věnoval správě Dolního zámku ve Velkém Březně a hospodářských provozů s ním souvisejících a statku Čivice na Pardubicku. Ten roku 1909 prodal Emanuelu Kokešovi, který zde roku 1916 vybudoval malý zámek ve stylu windsorské gotiky a obklopil ho přírodně krajinářským parkem. Jelikož musel vyplatit podíly dosud nezajištěných sester, musel se zaměřit na udržení chodu hospodářských provozů a na investice do zahrady kolem nedávno renovovaného Dolního zámku ve Velkém Březně neměl dostatek financí.

Do moravských Kvasin, do počátku 19. století rekonstruovaného zámku obklopeného anglickým parkem srovnatelným s parkem horního velkobřezenského zámku, se přivdala Wolfgangova sestra Maria Pia (1863–1935), která si vzala Jaroslava Františka Thun-Hohensteina. V roce 1916 se stala spoluvlastnicí, resp. uživatelkou parku výrazně vyšší kvality v Děčíně, když její muž převzal děčínský majorát se zámek a parkem.

feldu, park v Drážďanech – Blasewitz, park v Schillbachu a v Thürmdorfu. V Čechách navrhl kromě velkobřezenského parku roku 1909 rozárium v Dobříši. Vedle projekční činnosti se věnoval i organizování mezinárodních zahradnických výstav a oborové pedagogické činnosti. Dostupné na: https://de.wikipedia.org/wiki/Max_Bertram [30. 10. 2017].

95 ŠPECINGER, O., Veltrusy, c. d., s. 37.

Karolína (1865–1919) má v Bohuslavově linii rodu stejnou úlohu jako Karel Maria v Antonínově větvi. I ona byla budovatelkou, nejen prostou obyvatelkou zámeckého parku. Za muže si vzala Leopolda Abraháma Nostic-Rienecka, vlastníka panství Perglas (Chlumek) na Sokolovsku. Po jejich sňatku zde vybudovali vedle nevyhovujícího starého barokního zámku, který ponechali pro účely hospodářské správy, nový pseudobarokní zámek a obklopili ho přírodně krajinářským parkem.

Nejslavnější ze sester Chotkových se stala Žofie Marie Chotková (1868–1914). Mládí strávila na Dolním zámku ve Velkém Březně a roku 1888 nastoupila jako palácová dáma k arcivévodkyni Isabelle.^{96]} Po prozrazení jejího vztahu s následníkem trůnu byla roku 1899 ze služby propuštěna a bez prostředků dočasně pobývala u příbuzných. Ještě téhož roku se zasnoubila s Františkem Ferdinandem d'Este a v následujícím roce se vzali. Nerovnorodost sňatku byla jen zčásti zmírněna jejím povýšením do knížecího a poté vévodského stavu. Z chudé hraběnky se stala manželkou vlastníka velkostatků Chlum u Třeboně a Konopiště v Čechách, Artstettenu v Rakousku, uživatelkou císařského zámku Belvedere s rozsáhlým parkem ve Vídni i císařského panství Zákupy, rovněž s krásnou francouzskou zahradou a anglickým parkem.

Jak zámek ve Chlumu, tak především hrad Konopiště vysoce překračovaly svojí kvalitou zámek ve Velkém Březně, kde pobývala ve svém mládí. Obdobně tomu bylo i s parky na Chlumu a na Konopišti. Ona sama se sice zahradničení nevěnovala, ale stála vždy věrně po celý život po boku svého muže. Ten se naopak v zámeckých přestavbách a úpravách parků zhlédl. Přebudoval nejprve rakouské rodové sídlo rodu d'Este v Artstettenu včetně jeho parku a v letech 1900–1914 následoval zámek Konopiště, který obklopil jedním z nejrozsáhlejších přírodně krajinářských parků v českých zemích, v němž byly vloženy rozsáhlé formálně upravené partie. Poněkud méně velkorysou rekonstrukci zámku i parku realizoval na svém letním sídle v Chlumu u Třeboně v letech 1900–1902. Vše co dělal, dělal pro svoji

manželku a později pro jejich děti. Vzhledem ke skutečnosti, že šlechtické manželky se obvykle podílely na výběru mobiliáře a vyjadřovaly se k rekonstrukcím interiérů. Je velmi pravděpodobné, že touto nepřímou cestou se Žofie Chotková podílela na úpravách obou sídel, byt deníky a korespondence o tom mlčí. Obdobné to bude s bezprostředně obývanými částmi parku, které musely být koncipovány tak, aby pobyt dětí v něm byl bezpečný a aby uspokojoval ženský cit pro krásu.^{97]}

Rozvoj zámků a zámeckých parků v meziválečném období výrazně ovlivnila pozemková reforma. Vlastníkům mohlo být ponecháno pouze 150 hektarů zemědělské a 250 hektarů veškeré půdy. Zákony však umožňovaly řadu výjimek. Jedna z nich byla možnost vyjmout z pozemkové reformy i zámecké areály do výměry 500 hektarů. Většina šlechticů této možnosti využila. Tím ale na sebe převzali velký závazek a pouze nejbohatší šlechtické rody mohly udržovat zámky a zámecké parky ve stejném rozsahu jako doposud. Nedořešena zůstala otázka lesní půdy. Právě lesy zachránily řadu zámeckých areálů.^{98]} Šlechta, která nevlastnila lesy, pozemkovou reformou ztratila hlavní zdroj svých příjmů. Součástí poválečné demokratizace společnosti bylo i zrušení šlechtických titulů v roce 1918 a likvidace institutu fideikomisu v roce 1924. Tím se současně uvolnila možnost rozprodeje šlechtických pozemků. Menší chotkovské statky se zámky i s parky získali zpravidla jejich dlouholetí nájemci. Touto cestou Chotkové ztratili i Bělušice, které se po Bílé hoře staly základnou jejich dalšího vzestupu.

V meziválečném období se i ve šlechtických kruzích projevila další ze změn životního stylu spojená s rozvojem rukodělných aktivit. Jedním z ideových zdrojů bylo anglické hnutí *Arts and Crafts* zaměřené na obnovu řemesel, které se promítalo i do stavby domů a úprav zahrad. Mnohem významnější však byl „návrat k půdě“ motivovaný v občanských vrstvách i samozásobitelstvím, který se odrážel v rozvoji zahrádkářského hnutí.^{99]}

96 Dvorní dámy dělaly společnost arcivévodkyním, případně manželce panovníka, obsluhovaly ji a všude doprovázely. Za tyto služby měly zajištěn byt, stravu a obvykle i pevný plat. Žofie Chotková pobírala roční plat 4000 K. V naprosté většině případů šlo o mladé svobodné šlechtické dívky. Privilegované místo mezi nimi měly komorné, které měly přístup až do ložnice arcivévodkyně či panovnice. Nadřízenou jim byla hofmistryně dvorních dam.

97 Za informaci děkuji přednímu znalci životopisu Františka Ferdinanda d'Este a Žofie Chotkové RNDr. Jiřímu Chramostovi.

98 Hrabě Vladimír Lažanský, který si po roce 1989 koupil zpět po válce zkonfiskovaný zámek Chýše, je autorem výroku, že k „uživení“ jednoho metru čtverečního podlahové plochy zámku vyžaduje výnos jednoho hektaru lesa.

99 KLOUPAROVÁ, Petra, Zahrádkářská kolonie jako kulturní fenomén. Etnologická interpretace, Magisterská diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav etnologie 2009, s. 27.

Práce vlastníma rukama, nejenom její řízení, již nebylo ani pro šlechtu ničím nepřírozeným a nevhodným. Zejména šlechtické ženy svoji péči o domácnost či přesněji vzhled interiérů šlechtických sídel rozšířily o koníček – práci na zahradě. Šlechtičny a někdy i šlechtici začali pěstovat květiny a řada z nich, tak jako se dříve chlubila svojí sbírkou loveckých trofejí, se nyní prezentovala často široké veřejnosti svojí vyhlášenou sbírkou určitého druhu květin.

Současně se od konce 19. století projevují nové trendy v zahradní tvorbě. Opět jsou rehabilitovány formální geometrické úpravy zahrad a parků.^{100]} Kromě nových zahrad tohoto typu se jednotlivé záhony s trvalkami i letničkami objevují i v přírodně krajinářských parcích. Někde bývá formálně pojat parter zámku či jeho nejbližší okolí a vzdálenější části parku jsou ponechány v anglickém stylu.

Tíživá hospodářská situace části šlechtických rodů vyplývající z jejich malé schopnosti přizpůsobit se podmínkám liberalismu vedla k hledání nových zdrojů zisku. Jedním z nich bylo právě pěstování květin. I dříve, v podstatě od založení parků, byla součástí parků zámecká zahradnictví, ale jejich produkce byla primárně určena k zásobení šlechtické domácnosti a obnově zámeckého parku. Pouze přebytky byly prodávány podle nepsané zásady, že vše pěkné musí být rovněž užitečné. V meziválečném období se zámecká zahradnictví obvykle proměnila v tržní podniky a záliba šlechtičen v pěstování květin tak přispívala k sanaci rodových financí.^{101]}

Typickým příkladem tohoto typu šlechtičen je Marie Henrietta (1863–1946), nejstarší dcera Rudolfa Chotka z Heřmanovy slovenské větve rodu. Nejprve se stala dámou Ústavu šlechtičen v Brně s nepatrným osobním příjmem s vidinou čekání na movitého manžela. Její osud se změnil poté, co zemřel její mladší bratr Rudolf Ota Herman (1870–1921) a jeho manželka se z Dolné Krupé odstěhovala. Henrietta se na velkostatku Dolná Krupá se chovala velmi ekonomicky. Zámek pronajímala, sama bydlela od roku 1906 v „horním zámku“ v nově postavené švýcarském, a v části parku založila již

100 KROUPA, J., *Teorie*, c. d., s. 71–72.

101 Chotkovské školky měly dlouholetou tradici. Novodvorská školka fungovala již v roce 1782. Svědčí o tom v chotkovské knihovně pod inv. č. 2475 dochovaný rukopisný katalog rostlin „Pflanzenkatalog nach Linné“ z téhož roku od neznámého autora. Jak je v katalogu uvedeno, byl pořízen „k používání pro založené zahrady a sadbu v Nových Dvorech“.

před rokem 1910 rozárium. Rozárium v Dolné Krupé bylo založeno jako třetí v českých zemích a na Slovensku.^{102]} Její výnosy se staly zcela rovnocennými s ostatními příjmy velkostatku. Postupem času se stala přední evropskou pěstitelkou růží. Přestože se naplno věnovala růžím, nezanedbávala ani údržbu parku. Zemřela v roce 1946, rok před tím, než byla v rámci revize první pozemkové reformy zabrána část pozemků velkostatku a vzdálenější část parku včetně rozária byla rozparcelována na stavební parcely.^{103]}

OSMÁ POBĚLOHORSKÁ GENERACE CHOTKŮ

Poslední generaci Chotků představuje pouze jediný mužský potomek, jímž rod Chotků po meči vymřel. Byl to Karel Maria Chotek zvaný Cary (1887–1970) z velkobřezenské větve. V roce 1921 se oženil s maďarskou hraběnkou Livií Mailathovou de Szekhely a nedlouho po sňatku se přestěhovali ke stárnoucímu strýci Arnoštovi do Veltrus. Strýc jim však přes opakované sliby a urgence příbuzných nepředal řízení velkostatku a jednou z mála činností, ve které dostali volnou ruku, bylo zámecké zahradnictví. Květiny byly Liviinou vášní. S manželem objednávala u předních německých zahradnictví semena a sazenice a ve Veltrusích založili květinovou zahradu. Svého zahradníka Košťála poslali na zkušenou do proslulého Foersterova zahradnictví v Bonnu u Postupimi, aby se seznámil se zakládáním zahrad.^{104]} Postupně se specializovali na gladioly a jejich společný koníček se jim stal částečně i přilepšením k jejich skromné apanáži od rodičů ve výši 1500 Kč měsíčně každému z nich.

Mladí manželé byli rozčarování nejenom ze strýce, ale i z otce, který si nenechal mluvit do řízení velkostatku Velké Březno. Ten Cary zdědil po smrti otce v roce 1926 a rok nato zemřel i strýc Arnošt a Cary se stal pánem na Veltrusích. Okamžikem, kdy se stal hlavou a současně jediným mužským potomkem rodu Chotků, se rozhodl pro rozsáhlé úpravy Veltrus. Z nich si chtěl udělat své hlavní sídlo. V roce 1927 nechal opravit dvě nejvýstavnější

102 Jako první vzniklo koncem 17. století rozárium Františka Antonína Thuna v Děčíně. Dnešní Růžová zahrada pochází z roku 1881. Jako Druhé rozárium založil v polovině 19. století Jan Serenyi v Tulešicích u Moravského Krumlova. Letá, Michaela, *Diplomní projekt zahrady růží*, Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity Brno, Ústav biotechnologie zeleně, Lednice 2015.

103 Výměra parku se zde zmenšila ze 122 na 17 hektarů v bezprostředním okolí zámku.

104 NAČERADSKÁ, P., *Poslední Chotkové*, c. d., s. 66.

stavby v parku – Pavilon přátelství a pavilon Marie Terezie. Zamýšlel přebudovat zámek a pozval si významného německého architekta Hanse Poelzinga Shapira.^{105]} Rekonstrukcí měl projít i zámecký park pod vedením zahradního architekta Hermana Matterna.^{106]} Opraven měl být Dórský templ, měl vzniknout Goethův dům, pod dnes již neexistující lípou u zámku mělo být vybudováno sezení a nově měl být pojat celý prostor mezi zámkem a vstupem do zámecké zahrady. Jedinou realizací však byla úprava zahradního domku na terase, který Chotkovi v létě využívali k posezení. V roce 1935 byl vybudován v zámecké zahradě plavecký bazén. Svoji personální politikou preferující Němce od sebe odvrátil stávající zaměstnance, které propouštěl a nedokázal si zajistit schopnější. Množící se finanční potíže vedly v roce 1942 k dosazení vnucené správy, a to i přesto, že Cary byl členem nacistické strany.^{107]} V průběhu válečných let byl ve veltruském zámku zřízen pracovní tábor Reichsarbeitsdienst pro německé dívky z Říše.^{108]}

Některé menší stavební úpravy proběhly i ve Velkém Březně. Ve 30. letech byl v parku pod zámkem vybudován plavecký bazén. Nechyběly zde záhony gladiolů, tolik oblíbenou květinou Livie Chotkové. Po uvalení vnucené správy na Veltrusy se stal během druhé světové války horní velkobřezenský zámek jediným sídlem Chotků. V dolním zámku, který jí otec odkázal, zřídila Caryho mladší sestra Ada vlastní klášter, jehož předstupněm byla tzv. Chotkovská opatrovna pro potřebné, a to jak dospělé, tak i děti.^{109]} Během druhé světové války zde byl umístěn vojenský lazaret.

Dědicem velkostatku Nové Dvory se stal po Emerichu Chotkovi jeho nejstarší synovec Quidobald Thun-Hohenstein (1872–1955). Byl vojákem a se

svými bratry, rovněž vojáky, se ostře nepohodl ohledně dědictví po Emerichovi Chotkovi. Spory trvaly až do vypuknutí první světové války. Po válce se rozhodl zděděný majetek zvelebit. Pustil se do poměrně rozsáhlé rekonstrukce zámku, při níž byla dosavadní šindelová střecha nahrazena břidličnou. Zámek dostal i novou fasádu, avšak interiéru se úpravy téměř nedotknuly.^{110]} Jeho rekonstrukci Kačiny dodnes připomíná nápis na zahradním portiku zámku *Quido Comes Thun Hohenstein renovavit et perfecit anno domini 1927–1930* (V letech 1927–1930 obnovil a dokončil Quido hrabě Thun-Hohenstein). V parku se víceméně neangažoval. Přesto i on zde zanechal svůj odkaz. Kolem hlavních cest u zámku nechal vysázet záhony růží a pivoňek. Vzdálenější partie zámku zarůstaly lesem, u silnice pole nahradil les. Pozemková reforma Quidovi odejmula zdroje financí tolik potřebné na opravu zámku. Zůstaly mu pouze dva hospodářské dvory – ve Svatém Mikuláši a v Nových Dvorech –, které pronajímal. Hráčská vášeň, přes výtky příbuzných, se mu stala osudnou.^{111]} Jeho dluhy převýšily hodnotu jeho majetku a počátkem 30. let 20. století utekl před dluhy do rodné Itálie. Ve stejném období byl velkostatek Nové Dvory včetně zámku Kačina a zámeckého parku pod konkurzní správou a v letech druhé světové války zde bylo výcvikové středisko organizace „Hitlerovy mládeže“ (*Hitlerjugend*) a zámek byl prodán. Nové, zatím neověřené poznatky osobu prodeje zámku Kačina zpochybňují.

Po druhé světové válce byly Carymu Chotkovi, jako Němci hlásícímu se k nacismu, Veltrusy a Velké Březno vyvlastněny. Podobně byl zestátněn zámek Kačina. O svůj zámek i park s rozáriem v Dolné Krupé přišla rodina Marie Henrietty Chotkové. Ostatní parky již dříve Chotkové rozprodali.

Pavel Novák

105 Hans Poelzing Shapiro (1869–1936) byl významným německým architektem první poloviny 20. století. K jeho nejznámějším dílům patří Velké divadlo v Berlíně, Dům rozhlasu v Charlottenburgu v Berlíně a budova koncernu I. G. Farben ve Frankfurtu nad Mohanem. Dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Poelzig [30. 10. 2017].

106 Hermann Matern (1902–1971) patří k nejvýznamnějším německým zahradním architektům 20. století. V meziválečném období navrhl řadu vilových zahrad, mimo jiné i zahradu Müllerovy vily od Adolfa Loose v pražských Střešovicích. Podílel se na přípravě německých zahradních výstav a napsal řadu odborných studií. Dostupné na: https://de.wikipedia.org/wiki/Hermann_Matern [30. 10. 2017].

107 O národnostní orientaci a činnosti Caryho Chotka srov. NAČERADSKÁ, P., *Poslední Chotkové*, c. d., s. 90–95.

108 Bliže NAČERADSKÁ, P., *Poslední Chotkové*, c. d., s. 93.

109 O její národnostní orientaci svědčí skutečnost, že sociální péče byla poskytována pouze osobám německé národnosti.

110 NOVÁK, P., *Meziválečná oprava Kačiny*, c. d., s. 103.

111 NAČERADSKÁ, P., *Poslední Chotkové*, c. d., s. 62.

Obr. 9 Zámek Nové Dvory,
akvarel, autor Eduard Herold
(1820–1895), 1864.

PŘEHLED ZAHRAD A PARKŮ HRABAT CHOTKŮ A RODIN, DO KTERÝCH SE PŘIVDALY JEJICH DCERY

BARTOŠOVICE

Panství Bartošovice koupila v roce 1768 Marie Brigitta Malabaila Canal, dcera Rudolfa Chotka. Bartošovice zůstaly ve vlastnictví rodu jejího druhého muže i po její smrti v roce 1810 a příbuzní je prodali teprve roku 1833. V roce 1770 nechala Marie Brigitta postavit pozdně renesanční dvoupatrovou čtyřkřídlou budovu zámku. V té době již existovala kolem zámku okrasná i užitková zahrada. V roce 1768 založil Josef Malabaila Canal kolem zámku barokní park koncipovaný jako rajská zahrada s dřevěným altánem a vodotryskem. K výzdobě parku používal i citrusy, které na zimu uklízel do oranžerie. V první polovině 19. století byla část parku přeměněna v přírodně krajinářském duchu.

Obr. 10 Bartošovice, největší platan v ČR v zámeckém parku.

BĚLUŠICE

Statek Bělušice vlastnili Chotkové od roku 1683, kdy si vzal Karel Chotek za ženu Alžbětu Charvátovou, až do roku 1925, kdy ho v první pozemkové reformě získala rodina Baňků. Bělušice sloužily již od 18. století jako

„cvičný statek“ pro syny, kde se učili hospodařit předtím, než převzali rodové statky. Součástí statku byla i gotická tvrz, kterou Václav Antonín upravil v barokním slohu na zámek. Ten časem zchátral a Jan Rudolf ho nechal v roce 1815 opravit. Během 19. století byl zámek dále přestavován. Zdejší zahrada vznikla pravděpodobně při přestavbě tvrze. Až do 30. let 19. století si udržovala pravidelnou formální úpravu s malou vodní plochou mezi travnatými záhony lemovanými živými plůtky členěnými pískovými cestami. Krajinářská úprava zahrady spojená s výsadbou soliter a skupin stromů proběhla zřejmě až v druhé polovině 19. století.

Obr. 11 *Pohled do zámeckého parku v Běloušicích.*

ČIVICE

Statek Čivice koupil roku 1864 pro svého mladšího syna Bohuslava velkobřezenský Karel Chotek. Ve vlastnictví Bohuslava a poté jeho syna Wolfganga zůstaly Čivice až do roku 1909, kdy je prodali stavitelovi a agrárníkovi Emanuelu Kokešovi. V době, kdy Chotkové Staré Čivice vlastnili, zde byl pouze hospodářský dvůr. Zámek obklopený přírodně krajinářským parkem vybudoval až Emanuel Kokeš v roce 1916.

Obr. 12 *(Staré) Čivice, parter zámečku.*

DOLNÁ KRUPÁ

Panství Dolná Krupá patřilo od konce 17. století rodu Brunwicků. V roce 1813 se do tohoto rodu přizemil Herman Chotek. V rukách Chotků zůstala Dolná Krupá až do roku 1946, kdy zemřela „růžová hraběnka“ Henrietta Chotková. Heřmanův tchán Josef Brunswick nechal v klasicistním stylu v letech 1813–1822 přestavět celý areál včetně zámku. Park byl upraven v přírodně krajinářském duchu a rozšířen o řadu drobných staveb. Přestože úpravy probíhaly v době, kdy měl do nich možnost zasahovat Heřman Chotek, byly úpravy prováděné podle instrukcí Josefa Brunswicka, neboť Heřman jako voják pobýval v Dolné Krupé jen velmi sporadicky. Stavby byly realizovány podle projektů rakouského architekta Antona Pia Riegela/Riegela (1789–1868) a park podle plánů belgického architekta Christiana Heinricha Nebbiena (1778–1841). V 60. letech 19. století byla provedena dosadba stromů, mezi nimi i exotických sekvojovců obrovských. Henrietta Chotková vybudovala v části zámku ve 20. letech rozsáhlé rozárium.

DOLNÍ LUTYNĚ

Spolumajitelkou statku Dolní Lutyně se stala Marie Brigitta Chotková roku 1759 sňatkem s Janem Filipem Taaffem a majitelkou po jeho smrti roku 1765. V jejím vlastnictví zůstala Dolní Lutyně i po sňatku s Josefem Malabai-lou Canalem až do roku 1792, kdy statek prodala Janu Larischi-Mönnichovi.

Barokní zámek z roku 1700 používali Taaffeové jako letní sídlo. Marie Brigitta zámek nevyužívala a později byl upraven na byty úřednictva. Kolem letohrádku můžeme předpokládat jednoduchou sadovnickou úpravu, ze které postupně zbylo jen pár solitérních stromů a užitková zahrada.

Obr. 13 *Torzo zámku a zámeckého parku v Dolní Lutyni.*

DUKOVANY

Statek Dukovany koupila Marie Brigitta Chotková, v té době již provdaná za Josefa Malabailu Canala, roku 1787 od Jana Nepomuka z Hoferů. Statek po její smrti užíval její manžel, který ho v roce 1826 předal Janu Taaffemu, synovi z Brigittina prvního manželství. Ten ho po třech letech prodal rytířům z Claudiů. Na místě hospodářského dvora vybudovala Marie Brigitta v roce 1790 podle projektu stavitele Josefa Amona pozdně barokní zámek. Jeho čestný dvůr měl formální úpravu a za zámkem byl založen pozdně barokní park se stromovými rondely podél hlavní osy vybíhající daleko do krajiny. Ve 20. letech 19. století park zřejmě ještě Josef Canal přebudoval v přírodně krajinářském duchu, avšak základní barokní kompozice zůstávala stále zachována.

Obr. 14 *Průhled z terasy zámku do parku v Dukovanech.*

FRYŠTÁT

Panství Fryštát získali v 18. století původem irská hrabata Taaffeové. Jana Filipa Taaffeho si vzala roku 1759 za muže Marie Brigitta Chotková. V jejím vlastnictví zůstal Fryštát až do roku 1792, kdy ho prodala hraběti Larisch-Mönnichovi. V roce 1800 byla dokončena empírová přestavba původně renesančního zámku. Za Marie Brigitty měl zámek pouze menší pravidelně upravenou francouzskou zahradu v místě dnešního náměstí. Rozsáhlý přírodně krajinářský park vznikl v roce 1804, kdy již panství vlastnili Larisch-Mönnichové.

Obr. 15 **Centrální průhled parkem na zámek Fryštát.**

FUTOG

Panství Futog koupil uherský rod Brunswicků v roce 1801 od maršála Andreje Hadika, který si ve Futogu postavil pozdně barokní zámek a obklopil ho parkem. Do rodu Brunswicků se v roce 1852 přizemil Heřman Chotek. Jeho potomkům patřil Futog až do roku 1921. Zdejší francouzský park upravili Brunswickové do přírodně krajinářského stylu. Chotkové využívali Futog především k honům ve zdejších rozsáhlých lesních revírech a do parku zasahovali jen minimálně.

HLÍZOV

Statek Hlízov koupil Jan Rudolf Chotek od kutnohorského měšťana Václava Janovického v roce 1791. Ve vlastnictví Chotků zůstal až do první pozemkové reformy ve 20. letech 20. století, kdy se z něho stal zbytkový statek ve vlastnictví akciového cukrovaru v Ovčárech. Do hospodářského dvora byl zakomponován malý barokní zámek, jenž Jan Rudolf v roce 1800 opravil. V té době dostal zámeček klasicistní fasádu. V objektu sídlila hospodářská správa statku. Za zámkem již v 19. století existovala zahrada, která byla po opravě roku 1800 rozdělena na dvě poloviny. Ta bližší zámku byla pískovými cestami rozčleněna do kříže na čtyři záhony. Zahrada nebyla upravena v přírodně krajinářském duchu a ještě koncem 19. století byla přeměněna na užitkovou.

Obr. 16 **Zámek Hlízov**, autor Eduard Herold (1820–1895), 1864.

CHLUM U TŘEBONĚ

Panství Chlum u Třeboně koupil od hraběte Eduarda Stadiona roku 1861 arcivévoda František d'Este a převzal ho jeho syn František Ferdinand, který se oženil roku 1900 s Žofií Chotkovou. V následujících dvou letech přestavěl zámek, přestože jeho tehdejší podoba byla pouze dvacet let stará. V bezprostředním okolí zámku se rozkládala formální barokní zahrada. V 80. letech 18. století a poté při druhé přestavbě zámku počátkem 20. století byl park výrazně rozšířen a dostal přírodně krajinářskou podobu. Součástí parku byla i řada soch. Úpravy parku realizoval Ferdinandův konopištský zahradník původem z Anglie. V parku bylo vysazeno množství exotických dřevin. Po rozpadu habsburské monarchie v roce 1918 připadl velkostatek Chlum u Třeboně státu.

Obr. 17 **Chlum u Třeboně**, sousoší štvanice na jelena v zámeckém parku.

CHLUMÍN

Statek Chlumín koupil roku 1763 od vévody bavorského Rudolf Chotek. Ve vlastnictví Chotků zůstal Chlumín až do roku 1945, kdy byl postátněn. V původně renesančním, rokokově upraveném zámku zřídili Chotkové roku 1802 školu. Objekt v roce 1859 vyhořel, ale vzápětí byl obnoven. Poté sloužil jako sídlo hospodářské správy statku. Kolem zámku se rozkládal menší francouzský park, který byl v první polovině 19. století přírodně krajinářsky upraven. Na parkovou část navazovaly štěpnice. Účelové využívání zámku se již v druhé půli 19. století a v první polovině 20. století odrazilo v omezení údržby parku na nejbližší okolí zámku.

CHRÁMCE

Statek Chrámcce koupil Jindřich Chotek těsně před svou smrtí v roce 1864 od Johana Maxmiliána z Ehrenburgu. Nejprve převzal statek mladší syn Emerich a o deset let později jeho starší bratr Rudolf Karel, který ho připojil k Bělušicím. V roce 1888 statek prodal manželům Kuchbergovým z Prahy. Klasicistně přestavěný renesanční zámek zakomponovaný do hospodářského dvora Chotkové oddělili od hospodářských budov tím, že jich část zbourali a postavili nové hlouběji za zámek. Chrámcce se zřejmě měly stát sídlem mladšího syna Emericha. Ještě před polovinou století měl zámek pouze malou, formálně upravenou zahradu západně od zámku. Za zámek byla jen štěpnice. Až Chotkové provedli současně s přestavbou hospodářských

budov úpravu parku v přírodně krajinářském duchu. Před zámek ponechali formální úpravu.

Obr. 18 **Obec Chrámcce** se zámekem.

JEMNIŠTĚ

Panství Jemniště zdědila Marie Isabela Rottenhanová po smrti otce v roce 1809. To již byla deset let vdána za Jana Nepomuka Chotka. Po smrti Marie Isabely v roce 1817 spravoval Jemniště v době nezletilosti dcery Sidonie Jan Nepomuk. Ten ale v roce 1824 rovněž zemřel. Roku 1829 Sidonie prodala Jemniště Jiřímu Buquoyovi. Pozdně barokní zámek v roce 1754 vyhořel a s mírnými úpravami byl vzápětí obnoven. Jan Nepomuk se do větších oprav zámku nepouštěl. Francouzský park obklopující zámek zásadním způsobem přebudoval otec Marie Isabely Chotkové na přelomu 18. a 19. století, kdy již Marie Isabela byla vdána za Jana Nepomuka. Nelze vyloučit, že závěrečných prací se účastnil i Jan Nepomuk. Nově pojat byl pravidelně upravený parter, vedle zámku byl zřízen libosad a za zámek rozsáhlý

přírodně krajinářský park. V době, kdy Jan Nepomuk Jemniště spravoval, do nového parku nezasahoval.

Obr. 19 Letecký snímek revitalizovaného parku na zámku Kačina.

KAČINA

Pozemky, na nichž byl vybudován zámek Kačina spolu se zámeckým parkem, patřily Chotkům již od koupě novodvorského panství v roce 1764. Jan Rudolf se rozhodl vybudovat zámek Kačina již v roce 1789, ale vlastní stavba proběhla až v letech 1802, resp. 1806 až 1823. Park byl založen již roku 1789 a bylo v něm vybudováno jen velmi omezené množství klasicistních zahradních staveb. Zámek s parkem poté Chotkové vlastnili do roku 1911, kdy vymřeli po meči a park zdědil synovec Emericha Chotka Quido Thun-Hohenstein. V roce 1942 koupil předlužený velkostatek i se zámkem důstojník wehrmachtu Ziegrosser a v roce 1945 byl znárodněn. Zámek ani park nebyly nikdy výrazněji upravovány. Za posledních Chotků zde bylo vybudováno malé arboretum cizokrajných dřevin a za Quida Thun-Hohensteina vznikly v parteru záhony růží. V této době se již park uzavřel hradbou lesa od okolí a Chotkové již neudržovali krajinářské úpravy Jana Rudolfa v širokém okolí Kačiny.

KARVINÁ-RÁJ

Karvinou-Ráj koupili hrabata Taaffeové v roce 1745 a vzápětí provedli menší úpravy zdejšího barokního zámku. V Ráji žila Marie Brigitta Chotková po svatbě roku 1759 s Janem Filipem Taaffem a poté i s druhým manželem Josefem Malabailou Canalem až do roku 1792, kdy zámek prodali Larisch-Mönnichům. V době, kdy zámek patřil Marii Brigittě, existoval v Ráji pouze rybník a menší formálně upravená zahrada. Vznik přírodně krajinářského parku byl spojen až s obdobím, kdy patřil Larisch-Mönnichům.

KONOPIŠTĚ

Velkostatek Konopiště koupil František Ferdinand d'Este v roce 1877 a majetkem jeho děti s Žofií Chotkovou, kterou si vzal v roce 1900, zůstal až do roku 1921, kdy ho převzal stát. Barokní zámek v letech 1889–1894 přestavěl František Ferdinand podle projektu Josefa Mockera v novogotickém stylu. Původně pravidelný francouzský park byl v roce 1830 přebudován v přírodně krajinářském stylu a nyní František Ferdinand přikoupil další pozemky, zbůral hospodářské budovy a scelil dosud oddělené části parku. Plány pro budoucí park vypracoval vídeňský zahradník Karel Mössmer spolu s pražským zahradníkem Karlem Rozínkem. Poslední realizovanou sadovnickou úpravou v konopištském parku bylo v letech 1906–1913 vybudování pravidelně upravené Růžové zahrady.

MYSLIBOŘICE

Panství Myslibořice si roku 1760 koupil Rudolf Chotek a využíval ho jako zastávku na cestě z vídeňského úřadu domů do Veltrus. Po jeho smrti roku 1771 zdědila Myslibořice jeho dcera Marie Brigitta a po ní její druhý manžel Josef Malabaila Canal. Po jeho smrti v roce 1826 získal statek syn Marie Brigitty z prvního manželství Jan Taaffe, který ho prodal v roce 1836 rodu Sinů. Barokní zámek od stavitele nedalekých Jaroměřic Jakuba Prantdauera Rudolf Chotek nijak neupravoval. Zámecký park vznikl současně s barokní přestavbou zámku a nese shodné rysy s jaroměřickým zámkem. Za zámkem je příčný vodní kanál s mostem a centrální osa směřující až k Novému dvoru symetricky po stranách osázená stromovými boskety. Zřejmě ještě za Malabaily Canala byla provedena přírodně krajinářská úprava zámku. Součástí zámeckého parku byla i školka okrasných dřevin s 282 druhy dřevin.

NOVÉ DVORY

Panství Nové Dvory koupil Jan Karel Chotek roku 1764 od uherského šlechtice Karla Batthyányho. V chotkovských rukách zůstaly Nové Dvory až do vymření Chotků po meči v roce 1911, kdy zámek zdědil synovec posledního Chotka Quido Thun-Hohenstein. Ten utekl na přelomu 20. a 30. let 20. století před dluhy do rodné Itálie. V roce 1942 byl velkostatek prodán důstojníkovi wehrmachtu Ziegrosserovi a v roce 1945 byl podle Benešových dekretů znárodněn. V barokním, několikrát přestavovaném novodvorském zámku žili Chotkové 35 let, než si postavili nové sídlo – zámek Kačinu. Poté objekt sloužil hospodářské správě. Mezi zámkem a klášterem byla situována původem zřejmě ještě renesanční zahrada s kvalitní sochařskou výzdobou. Ještě počátkem 19. století zde stála oranžerie, letní a zimní divadlo. Později se tato zahrada přeměnila v užitkovou zahradu a stavby chátraly.

RADVANČICE

Radvančice získali Chotkové spolu s Novými Dvory roku 1764. V jejich vlastnictví byly do pozemkové reformy ve 20. letech 20. století, kdy byl zdejší hospodářský dvůr rozparcelován a pozemky přiděleny drobným rolníkům. V letech 1792–1796 v Sidoniině lese nechal Jan Rudolf Chotek vybudovat vesničku s romantickými exotickými stavbami a panským domem charakteru zámečku sloužícího pro letní příležitostné pobyty rodiny Chotků. Potomci Jana Rudolfa o vesničku nepečovali a za Rudolfa Karla byla v 70. letech 19. století stržena a zůstal po ní pouze les a základy některých staveb.

Obr. 20 Lesnická mapa revíru Radvančice Borovina Novodvorského panství s vyznačením dnes již neexistujících budov radvančického hameau.

RATMĚŘICE

Statek Ratměřice-Jankov koupila v roce 1830 od Sternthalů Henrietta Chotková, vdova po Heřmanu Chotkovi. V roce 1898 prodal předlužený statek Rudolf Chotek manželům Černým. Chotkové koncem 19. století přestavěli barokní zámek v novorenesančním stylu. Současně ho zvýšili o patro a krytou chodbou ho spojili s dosud samostatným pavilonem. Původní formální barokní park byl již v první polovině 19. století přírodně krajinářsky upraven. Symetrická úprava byla ponechána pouze v čestném dvoře. V souvislosti s přestavbou koncem 19. století Otto Ferdinand Chotek přírodně krajinářsky upravil i parter zámku a park byl obohacen o řadu exotů. V této době byly vysazeny i zdejší sekvojovce obrovské, nejvyšší v českých zemích. Na park volně navazovala štěpnice.

Obr. 21 *Sekvojovec obrovský* v ratměřickém parku.

TŘEBEŠICE

Statek Třebešice koupil spolu s novodvorským panstvím od hraběte Karla Batthyányho roku 1764 Jan Karel Chotek. V rukách Quida Thun-Hohensteina, jenž zdědil novodvorský velkostatek od Emericha Chotka, zůstaly Třebešice až do první pozemkové reformy, kdy koupil dvůr Třebešice jeho nájemce dr. Vojtěch Vraný. Barokní zámek s nedokončeným druhým patrem byl využíván hospodářskou správou statku a poté nájemcem. Původní formální barokní zahrada vzniklá souběžně se zámkem byla v 19. století z větší části přeměněna na užitkovou. V době, kdy statek Třebešice měl v nájmu a následně ve vlastnictví Vojtěch Vraný, byl nově upraven parter zámku zahrnující vedle květin i šeríky a tisy.

VELKÉ BŘEZNO

Velkostatek Velké Březno si koupil nejvyšší purkrabí Království českého Karel Chotek v roce 1841. Jeho potomkům patřilo Velké Březno až do roku 1945, kdy byl Karel Maria Chotek zvaný Cary i s manželku Livií odsunutí do Německa a zámek i s parkem byl zestátněn. Karel Chotek žil krátce po koupi velkostatku v dolním zámku, ale nevyhovoval mu, a tak si na stráni nad Velkým Březnem nechal postavit prostý nevelký empírový zámek. Dolní zámek nechal opravit pro syna Bohuslava. Vnuk Karla Karel Maria ho nechal v letech 1884–1885 přestavět v novorenesančním stylu. Souběžně se stavbou zámku byl budován i park. Dostal přírodně krajinářskou podobu a jako v jediném ze tří chotkovských nejvýznamnějších parků dodnes přístupných veřejnosti byl budován v čisté anglické formě, tj. bez zahradních staveb. Dnešní podobu dostal park v polovině 80. let 19. století, kdy byl upraven podle projektu Maxe Bertrama. Cestní síť vytvořila velký a malý okruh a zahuštěna byla i výsadba stromů podsazená keři a květinami. Bezprostřední okolí zámku dostalo novou formální úpravu. Také zde přibyla kuželna. Poslední významná úprava parku proběhla ve 30. letech 20. století, kdy byl pod zámkem vybudován plavecký bazén. Vznikla zde i štěpnice a záhony Liviiných oblíbených květin – mečíků.

VELTRUSY

Veltrusy získal obnovitel slávy chotkovského rodu Václav Antonín věnem v roce 1698 od manželky Marie Terezie z Scheidlern. V majetku Chotků zůstaly Veltrusy až do roku 1945, kdy byly zestátněny a Cary Chotek s manželkou byli odsunuti jako nacisti do Německa. V roce 1704 začal Václav Antonín podle projektu G. B. Alliprandiho budovat ve Veltrusích barokní zámek. Po jeho smrti ho jeho syn Rudolf v roce 1754 výrazně rozšířil a jeho synovec Jan Rudolf počátkem 19. století zvedl boční křídla o patro. Od té doby zámek nedoznal výraznějších změn. Zámecký park vznikl souběžně se zámek. Zprvu měl podobu pravidelného francouzského parku, kolem poloviny 18. století dostal rokokový charakter a po velkých povodních let 1784–1785 byl budován v přírodně krajinářském stylu. Od 80. let 18. století až do 30. let 19. století byla v parku vybudována řada antikizujících, ale i orientálních staveb, které daly parku charakter sentimentální angločínské zahrady. Rozmístění voluptuárních staveb po celé ploše ostrova vytvořilo z parku v bezprostředním okolí zámku, lužního lesa, luk a polí jeden celek – park typu okrasného statku o rozloze 300 hektarů. Několik zahradních staveb zde vzniklo ještě za Jindřicha Chotka, přičemž poslední z 60. let 19. století jsou již budovány v tehdy módním švýcarském stylu. V následujících desetiletích okrajové partie parku zarůstaly lužním lesem, který po povodních nahradil zničené štěpnice. Ve 20. letech 20. století, kdy u bezdětného Arnošta z majorátní větve rodu žil Cary Chotek z velkobřezenské linie rodu s manželkou, byla zřízena květinová zahrada, v níž jeho žena Livie pěstovala gladioly.

VERNÉŘOV

Statek Vernéřov koupil roku 1740 od Václava Arnošta Markvarta z Hrádku Václav Antonín Chotek. V držení Chotků byl pouze po dvě generace. Jan Rudolf Vernéřov roku 1791 prodal a místo něj koupil statek Hlízov. Barokní zámek ponechali Chotkové bez rozsáhlejších úprav. Malý pravidelně upravený park zřídil ve Vernéřově až Jan Karel Chotek. Na park navazovala užitková zahrada a štěpnice. Zámek sloužil hospodářské správě statku a zřejmě z tohoto důvodu nebyl za Chotků přírodně krajinářsky upraven.

Obr. 22 **Zámek Vernéřov** na kresbě z roku 1934.

VLČKOVICE

Statek Vlčkovice koupil Otto Ferdinand Chotek v roce 1857 a v chotkovském vlastnictví zůstaly Vlčkovice 1898, kdy je s ratměřicko-jankovským velkostatkem prodal Rudolf Chotek manželům Černým. Vlčkovice si poté koupil jejich dlouholetý nájemce František Podčepický. Chotkové se statkem koupili i malý klasicistně upravený barokní zámek přestavěný z gotické vodní tvrze. V něm však sídlila pouze hospodářská správa statku. V sousedství zámku, za rybníkem se rozkládal menší přírodně krajinářsky upravený parčík přecházející ve štěpnici. Ani do zámku, ani do parku Chotkové nezasahovali a jejich podoba je výsledkem činnosti dlouholetých nájemců a poté majitelů statku Podčepických.

Obr. 23 **Torzo zámeckého parku** ve Vlčkovících.

VOLŠOVY

Statek Volšovy koupil roku 1873 Ferdinand Chotek s manželkou Josefínou. Zůstali bezdětní, a proto odkázali statek roku 1908 českobudějovické kongregaci petrinů (Kongregace bratří Nejsvětější Svátosti). Dvoukřídlý barokní zámek s přistavěnou kaplí Ferdinand Chotek nijak neupravoval stejně jako park. Ten se skládal ze dvou odlišných částí. Levobřežní měla pravidelnou úpravu, přecházela ve štěpnici a stála zde oranžerie. Pravobřežní část vznikla úpravou lesa provázející potok Volšovku v přírodně krajinářském duchu v době kolem poloviny 19. století.

Obr. 24 **Torzo zámecké zahrady** ve Volšovech, stav k roku 2017; obrázek na protější straně **Zámek Volšovy** na kresbě z roku 1875.

ZÁHOŘANY

Statek Záhořany koupil Karel Chotek od ploskovického panství roku 1846 a ve vlastnictví jeho staršího syna Antonína a vnuka Karla Maria zůstal až do roku 1898, kdy ho musel prodat, aby uhradil dluhy své manželky v kasinu

v Monte Carlu. Barokní zámek zasáhl v roce 1782 požár, po němž ho Chotkové opravili a upravili do dnešní podoby. Za zámekem a vpravo za potokem se rozkládal malý symetricky upravený barokní park vzniklý zřejmě současně se stavbou zámku. Část parku byla patrně až za Chotků přírodně krajinářsky upravena, ale zámek nikdy nesloužil jako sídlo Chotků. Byla v něm umístěna hospodářská správa statku, která neměla o park zájem. Ten stále více nabýval charakteru užitkové zahrady přecházející ve štěpnici.

Pavel Novák

Obr. 25 **Zámek Záhořany** s torzem původních porostů.

PŘEHLED NEJVÝZNAMNĚJŠÍCH VEŘEJNÝCH PARKŮ ZALOŽENÝCH CHOTKY Z VÝKONU JEJICH ÚŘEDNICKÉ FUNKCE

CHOTKOVY SADY

Chotkovy sady nebo také Lidová zahrada byly prvními veřejnými sady v Praze. O jejich vybudování se zasloužil nejvyšší purkrabí hrabě Karel Chotek. Autorem plánu z roku 1832 je zřejmě Josef Fuchs, návrh osazení zpracoval pravděpodobně Jiří Braul, který rovněž řídil práce. Zřízení parku navázalo plynule na budování Chotkovy silnice, jež probíhalo v letech 1831–1832. Park byl vybudován během jediného roku, a to v roce 1833, a ihned byl zpřístupněn veřejnosti. Svě jméno po iniciátoru založení stavby dostal v roce 1841. Park byl zřízen v duchu pozdního klasicismu a romantismu a doplňovaly se v něm stavební klasicistní objekty s přírodně krajinářskou úpravou.

Obr. 26 **Lávka do Chotkových sadů** na litografii Augusta Hauna podle vlastní kresby z roku 1864.

KRÁLOVSKÁ OBORA V BUBENČI

Královskou oboru středověkého původu v Bubenči se podařilo nejvyššímu purkrabímu Janu Rudolfovi Chotkovi vyjmout z pravomoci nejvyššího lovcího a roku 1804 zpřístupnit veřejnosti. Obora měla být přeměněna v park a jako jeho správce byl přijat zahradník Josef Fuchs. Návrhy na úpravu obory vypracoval zahradník Bedřich Wünscher. Novogoticky byl přestavěn místodržitelství letohrádek, kolem něho byl založen květinový parter a nedařleko od něj skleníky. Wünscher zamýšlel park upravit přírodně krajinářsky a doplnit ho klasicistními stavbami. Realizovala se však pouze úprava Starého parku a poté došly finance. Velký vliv na budování parku měla i výstavba železnice protínající oboru. K obnově prací došlo až v roce 1850, tj. v době, kdy již Jan Rudolf byl po smrti a jeho syn Karel byl penzionován.

Obr. 27 *Královský letohrádek v Bubenči před přestavbou, polovina 19. století.*

KARLOVO NÁMĚSTÍ

Zásluhou nejvyššího purkrabího Karla Chotka se podařilo Karlovo náměstí – středověké tržiště na dobytek, zachovat v celistvosti, místo aby bylo rozparcelováno na stavební parcely. Jižní část velké rozblácené plochy se rozhodl přeměnit v park. Zbývající část byla přeměněna v park až v 60. letech 19. století, kdy již byl Karel Chotek penzionován, a z plochy bylo odstraněno vojenské skladiště. Koncepti budoucího parku vypracoval zahradník Bedřich Wünscher.

PETŘÍNSKÉ SADY

V roce 1836 navrhl nejvyšší purkrabí Království českého Karel Chotek upravit vrcholové partie a přiléhající část východního svahu Petřína jako veřejné sady. Projekt úprav zhotovil Jiří Breul a v následujících letech byla úprava Petřína, k němuž bylo připojeno i zdejší poutní místo tzv. vrch svatého Vavřince s kostelem, kaple Božího hrobu, Kalvárie, křížová cesta a kazatelna, realizována.

VRCHLICKÉHO SADY

Na hradbách mezi Žitnou ulicí a Na Poříčí byla provedena v letech 1827–1831 prostá sadová úprava nazvaná Na hradbách. Iniciátorem byl nejvyšší purkrabí Karel Chotek. Stavební projekt vypracoval inženýr A. E. Stache a zahradní úpravu navrhl Josef Fuchs. Promenádu lemovaly topoly a uvnitř bastionu byla zřízena květinová a keřová zátiší. Sadovou úpravu doplňovala kavárna.

KARLOVY VARY

Chotkové zasáhli do vývoje veřejných parků i mimo Prahu. Měli především vliv na rozvoj prvních lázeňských parků v Čechách. Z nich si přiblížíme historii jediného z nich a to parků a krajinářských úprav v Karlových Varech.

Do historie tohoto lázeňského města zasáhly hned tři generace Chotků. Nejstarší Rudolf Chotek dal v roce 1756 vybudovat ochrannou zeď levého břehu řeky Teplá na Staré louce a vysadit tam kaštanovou alej. Nechal také vystavět nejstarší karlovarskou Lesní promenádu s výhledem na město ležící v údolí, vedoucí lesy nad dnešním Grandhotelem Pupp pod skály u Jeletního skoku. Za zmínku stojí i skutečnost, že s Rudolfem Chotkem přijel

do Karlových Varů roku 1759 i jeho kuchař a cukrář Johann Georg Pupp, který rok nato vystoupil z Chotkových služeb a odešel do Karlových Varů, kde skupoval pozemky a později zřídil již zmiňovaný Grandhotel Pupp. J. G. Pupp nechal vysadit slavnou Puppovu lipovou alej před Českým sálem.

Jan Rudolf Chotek nechal v roce 1803 upravit širokou lesní cestu k Orazu a nad Grandhotelem Pupp pěšinu vedoucí k Parnaské skále. U Parnasu nechal postavit romantickou chatrč se stěnami z rákosu a slaměnou střechou sloužící k občerstvení lázeňských hostů. Stál rovněž u zrodu Štěrkové a Topolové kolonády. Nechal rovněž vybudovat ochrannou zeď nábřeží na Nové Louce na pravém břehu říčky Teplé a roku 1805 tam dal vysázet další kaštanovou kolonádu. V roce 1810 nechal zřídít na odlesněném místě nad říčkou Teplou poblíž nové lesní kolonády vyhlídkový altán Belveder, dnes nesoucí název Rusalka. V letech 1804–1811 nechal vybudovat Starou pražskou silnici tzv. Panorámku.

Karel Chotek se zapsal do dějin Karlových Varů vybudováním anglického parku na svazích kolem Tereziina pramene nad Mlýnskou kolonádou v letech 1830–1831 podle projektu zahradníka Václava Skalníka. V Karlových Varech nechal i další svůj otisk. Stál u zrodu silnice propojující Karlovy Vary s Mariánskými Lázněmi, prosadil ve městě zřízení čítárny pro lázeňské hosty a svými společenskými kontakty pomohl významnému lázeňskému lékaři Jeanu de Carro k jeho prosazení se. Sám byl rovněž častým lázeňským hostem.

KROMĚŘÍŽ

Ferdinand Chotek se stal olomouckým arcibiskupem v roce 1832. Podobu arcibiskupských zahrad v Kroměříži ovlivňoval Ferdinand Maria Chotek jako arcibiskup v letech 1832–1836. Jeho rozsáhlé plány zhatila cholera roku 1836, na níž zemřel. I přes krátkost jeho episkopátu provedl v zahradách velmi výrazné změny. Podzámeckou zahradu nechal přebudovat v romantickém stylu. Chotkovský architekt a stavební rada kroměřížského arcibiskupství Anton Arche (1793–1851) pro zahradu navrhl a zrealizoval řadu antikizujících staveb. Po smrti arcibiskupa Chotka musel jeho plány ve spolupráci s Antonem Archem dokončit jeho nástupce ve funkci arcibiskupa Maxmilián Joseph svobodný pán Sommerau-Beckh (1769–1853).

Pavel Novák

Obr. 28 **Zámek Dolná Krupá**
(Unterkrupa, Niederkrombach)
u Nitry, panství uherské větve Chotků,
Hermína Chotková, provdaná Folliot
de Crenneville-Poutet (1815–1882),
rytec János (Johann) Rauh (1803–
1863).

EXKURS HISTORIE CHOTKOVSKÉHO ZÁMECKÉHO PARKU A ROZÁRIA V DOLNÉ KRUPÉ – SLOVENSKO

KAŠTIEĽSKY PARK V DOLNEJ KRUPEJ

Vývoj kaštieľskeho parku v Dolnej Krupej sa vďaka existencii starých máp, zmienok v literatúre, dobovej korešpondencii, plánov a fotografií dá zdokumentovať od 60. rokov 18. storočia. Je to obdobie len o niečo kratšie ako je preskúmaný stavebný vývoj kaštieľa. História parku sa totiž nerozlučiteľne odvíjala spoločne s dejinami kaštieľa v Dolnej Krupej. Jeho vývoj kopíruje osudy kaštieľa a rovnako ako pri kaštieli sa aj na parku odráža pôsobenie a prínos jednotlivých vlastníkov panstva.

Do vlastníctva rodiny Chotekovcov sa dostáva v roku 1844, kedy sa majiteľkou panstva stáva Henrieta Choteková, rod. Brunsviková (1789–1857) – vdova po Hermanovi Chotekovi (1786–1822). Na jej synov Otta a Rudolfa dedičstvo prechádza až v roku 1854. Celá druhá polovica 19. storočia v histórii parku sa nesie v znamení aktivít Rudolfa Choteka I. (1822–1903). Na jeho odkaz nadväzuje syn Rudolf Chotek II., ktorého smrťou v roku 1921 slovenská vetva Chotekovcov vymiera po meči.

Poslednou príslušníčkou rodiny, žijúcou v Dolnej Krupej zostáva jeho sestra Mária Henrieta Choteková (1863–1946). Vďaka nej sa park rozšíril o rozárium.

DRUHÁ POLOVICA 18. STOROČIA

Predpokladáme, že s udržiavaním okolia kaštieľa sa začalo už v prvej polovici 18. storočia, presnejšie po roku 1749, kedy sa stavia nový kaštieľ. Výhodná poloha kaštieľa, blízkosť vodného toku a od neho mierne sa zvažujúci terén predurčili ďalšie využívanie tohto prostredia.

Investorom je Anton Brunsvik I., ktorý zdedil panstvo v roku 1743 a Dolná Krupá sa odvtedy sa stáva ich rodinným sídlom.

Neexistujú písomné pramene, ktoré by viac priblížili túto etapu histórie parku. Uplatňoval sa v nej najmä vplyv francúzskeho vkusu rozšíreného

po ostatnej Európe. Aj podľa spomienok grófa Rudolfa Choteka I. mal park v 18. storočí charakter francúzskej záhrady.^{112]}

Za vôbec prvú písomnú zmienku o parku považujeme poznámku cestovateľa Gottfrieda E. von Rotensteina z roku 1763, ktorý v cestopise *Cesty po častiach Uhorského kráľovstva v roku 1763 a nasledujúcich rokoch*, píše: „Je tu krásne vidiecke sídlo s príjemnou záhradou, kde v je skleníku 30 stromov kávovníka, vrátane ôsmich vyšších než 3 metre a majú mnoho plodov.“^{113]}

Park sa spomína aj v *Geograficko-historickom a tovarovom lexikóne Uhorska* osvietenca Jána Mateja Korabinského z roku 1786, ktorý uvádza, „že sa tu nachádza nádherný kaštieľ s peknou záhradou a korytnačím jazierom.“^{114]}

K zaujímavým zisteniam dospejeme pri skúmaní mapy z prvého vojenského mapovania (1782–1783). Je na nej vidieť osobitne zvýraznený nevelký priestor pravidelného obdĺžnikového tvaru tesne za kaštieľom, ktorý siaha iba po tok potoka a ďalší rozmermi väčší pás zodpovedajúci približne jednej tretine súčasnej rozlohy parku.

Obr. 29 **Dolná Krupá** v čase 1. vojenského mapovania (1783). Najväčšiu plochu zaberá vinohrad (vľavo), vpravo zalesnené územie Jozefovho hája. Dole v strede kaštieľ s ohraničenou záhradou a nad nimi vyznačení plocha budúceho parku.

Je zrejmé, že za kaštieľom je vyznačená udržiavaná záhrada s rozlohou približne dva hektáre. Na svahu vyššie od potoka je ohraničený ďalší, asi 7 až 8 hektárový pozemok. Tu sú dokonca zreteľné dve, resp. tri budovy. Podľa polohy by v jednom prípade mohlo ísť o objekt prešovne, ktorá je zaznačená aj na novších mapách. Lisovalo sa tu hrozno z blízkej vinice (podľa mapy mala vinica vtedy úctyhodnú rozlohu, vari 40 hektárov). Jediným skutočne zalesneným územím v sledovanom priestore bola časť neskôr nazývaná Jozefov háj, na počesť grófa Jozefa Brunsvika. V súčasnosti je tento pozemok stále zalesnený, no po druhej svetovej vojne prestal byť súčasťou parku.

Keď sa po roku 1780 stáva vlastníkom panstva tridsaťročný Jozef Brunsvik, začína sa prejavovať systematický prístup a jasný zámer – vytvoriť moderne komponovaný prírodno-krajinársky celok.

112 JEDLICSKA, Pál, Kiskárpáti emlékek II. Éleskölöl Vágújhelyig, Eger 1891, s. 169, dostupné na: <<http://digitalia.lib.pte.hu/?p=2598>> [10. 5. 2017].

113 „Hier ist ein schönes Landhaus mit einem angenehmen Garten, wo in einem Treihause 30 Koffeebäume sind, darunter 8 Stück, die 4 Ellen hoch, und viele Früchte tragen“ ROTENSTEIN, Gottfried Edler von, Reisen durch einen Theil des Königreichs Ungarn im Jahre 1763 und folgenden Jahren (Erster Abschnitt), Berlin 1783, s. 243, dostupné na: <http://gdz.sub.uni-goettingen.de/dms/load/img/?PPN=PPN66837389X&DMDID=DMDLOG_0006> [10. 5. 2017].

114 „Es befindet sich allhier ein schönes Kastell mit einem prächtigen Garten und einem Schildkroteteiche.“ KORABINSKY, Johann Matthias, Geographisch-historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn, Bratislava 1786, s. 319, dostupné na: <https://archive.org/details/bub_gb_mNMBAAAAYAAJ> [10. 05. 2017].

Ako rozhladený osvietenec a scestovaný človek poznal vtedajšie trendy nielen v architektúre (dve zásadné prestavby kaštieľa 1793–1798, 1821–1822), ale i v úprave parkov a v sadovníctve. Pred geometrickou strojenosťou dával prednosť prirodzenej kráse a v tomto duchu chcel mať upravené aj okolie svojej rezidencie.^{115]} Už roku 1808 sa v blízkosti kaštieľa stavia nová rozmerná oranžéria.

ÚPRAVY CHRISTIANA HEINRICHA NEBBIENA V ROKOCH 1813–1819

Z 24. mája 1812 sa zachoval prvý list podpísaný Henrichom Nebbienom, ktorý vtedy iba prosí grófa Brunsvika o dovoľenie, aby mohol vo svojej knihe *Dendrona – Miszellen Schöner Gartenkunst* opísať aj jeho záhradu. Vtedy sa začína pôsobenie slávneho európskeho záhradného architekta v Dolnej Krupej.

Priaznivá zhoda okolností teda zapríčinila, že na ďalšom rozmachu parku sa nezmazateľne podpísal „slávny záhradník empírovej doby“ Christian Heinrich Nebbien z Lübecku (1778–1841).

Gróf Nebbiena do Krupej nielen pozval, ale po vypočutí progresívnych názorov poľnohospodárskeho reformátora, mu ponúkol i zamestnanie. Nebbien tak mohol zužitkovať prax skúseného agronóma a zároveň zavádzať svoje experimenty do života. Venoval sa najmä úprave parku. Tá bola vecou jeho profesionálnej cti, takže pod jeho vedením sa v priebehu druhého desaťročia 19. storočia realizoval veľkolepý a originálny výtvar ľudského umu a šikovných rúk, svojím rozsahom a dôslednosťou ojedinelý v celom vtedajšom Uhorsku.

Christian Heinrich Nebbien patril k najvýznamnejším krajinárskym architektom a poľnohospodárskym reformátorom svojej doby. Po študijných cestách v Nemecku, Rusku, Anglicku, Holandsku a severnom Taliansku, sa v nepokojnej dobe napoleonských vojen dostáva do Uhorska. Tu sa natrvalo usádza po roku 1806. Okrem dolnokrupského parku navrhol a upravil parky aj na ďalších brunsvikovských panstvách: v maďarskom Martonvásári a v rumunskom Soborsine (kam sa do rodiny Forrayovcov

vydala Brunsvikova dcéra Júlia). Na území dnešného Slovenska pracoval aj pre iné šľachtické rody: Andrášiovcov v Betliari, Koháriovcov v Svätom Antone a vo Veľkom Blhu.

V rodinnom archíve Brunsvikovcov sa zachovali rozsiahle niekoľkostranové listy, ktoré v rokoch 1812–1825 posielal Nebbien z Piešťan a Krupej grófovi do Budína a Viedne.

Postupnú zmenu krajiny pri kaštieli približuje korešpondencia, ktorá sa zachovala v rodovom archíve Brunsvik-Chotek.^{116]}

Nebbien ich všetky adresoval grófovi, pretože ten bol veľkú časť roka – od jesene do jari – odcestovaný mimo Krupej. V listoch ozrejmovoval postupy a zásady, ktorými sa riadil.

V roku 1813 sa začalo s hĺbením jazier a zo získanej zeminy sa navršili malé pahorky, ktorých bolo dokopy sedem – rovnako ako v antickom Ríme, v parku sú dodnes. Na presne vymedzené miesta sa vysádzali nové dreviny a začala sa stavať drobná záhradná architektúra: umelá jaskyňa, kúpele, altánky ai.

KOMPOZÍCIA, UMELECKÉ DOTVORENIE A ZÁHRADNÁ ARCHITEKTÚRA

Najväčšia koncentrácia záhradnej architektúry a umeleckého dotvorenia bola v centrálnej časti parku, no sadovnícke a terénne úpravy zasiahli aj širšie okolie.

Nebbienovo meno sa v súvislosti s krupským parkom objavuje naposledy v roku 1825 a predpokladáme, že väčšina sadovníckych prác sa realizovala pod jeho vedením do roku 1819. Po tomto roku sa v Krupej objavoval už iba sporadicky na svojich inšpekčných cestách.

Typickými črtami, ktoré charakterizovali konečný vzhľad parku, boli minimálne stopy staršej štruktúry, ale najmä prevaha nových prvkov. Zásluhou tejto aktivity vznikol jeden z najkrajších anglických parkov na území dnešného Slovenska. Išlo o vyše 100 hektárov rozsiahly prírodno-krajinársky celok pozostávajúci zo samotného jadra parku, vinohradu s umelým kopcom, sádov a lúk obklopených lesmi slúžiacimi aj ako poľovnícky revír. To všetko západným smerom susedilo s pálfiovským panstvom na úpätí Malých Karpát.

115 PETRÁŠ, Stanislav, Kapitoly z dejín Dolnej Krupej, Dolná Krupá 2003, s. 194.

116 Slovenský národný archív Bratislava, fond: Brunsvik/Chotek, C Korešpondencia, k. č. 95.

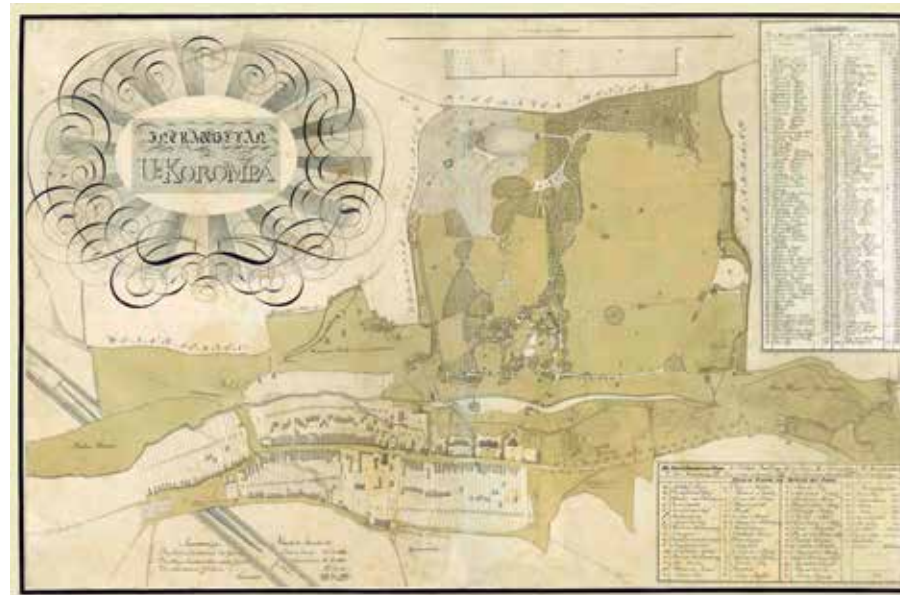
Pre lepšiu orientáciu používame označenie „veľký park“, ktorý zahŕňal: I. Kaštieľska tabuľa (Schloss-Tableau), II. Na lúke (Au Wiese), III. Ovčinec (Schaafh Hof), IV. Jozefov háj (Josephshain), V. Vinohrad (Der Weinberg), VI. Ovocná časť (Die Obst Parthie), VII. Kvetinová časť (Die Florens Parthie), VIII. Pustovňa (Die Eremitage).

Jednotlivé časti parku dostali názvy námestia (*Platz*) podľa druhu výsadb a podľa reálnych či mytologických postáv: r) lipové, 3) brestové, 16) dubové, 9) troch dubov, s) Ernestovo, 10) Dezsöfiho, 7) Minervino. Ďalšie časti boli nazvané podľa jednotlivých drevín: q) topoľový salón (*Pappel Salon*), v) cédrová sála (*Ceder Saal*), 11) tisový výbežok (*Taxus Nische*), 15) najväčší dub (*Größte Eiche*). Niektoré miesta boli pomenované na počesť jednotlivých detí Jozefa Brunsvika: w) lesík sestier (*Schwester Wäldchen*), 17) Augustov vrch (*August's Berg*) – syn, p) Lujzin ostrov (*Louisens Insel*) – dcéra, či samotného grófa Jozefov háj IV) (*Joseph's Hain*). Ďalšie označené miesta predstavovali lavičky/ sedadlá (*Sitz*): 4) borovicové, 6) múz, 12) Coefiho, 14) vyhládka (*Fö(h)ren, Musen, Coefisen's, Vu de la Vertu*), lúky (*Wiese*): y) obelisková, 2) Kléliina (*Clelie*), 8) Lachesina.

Najviac prvkov historického názvoslovia bolo odvodených podľa budov a konkrétnych súčastí parku: t) vodopád (*Wasserfall*), u) jaskyňa (*Grotte*), x) kúpeľný dom (*Baadhaus*), z) sušiareň (*Dörrhaus*), 1) studnička (*Brunnol*), 18) korytnačie jazierko (*Schildkröten Teih*), 19) jazierko pre pstruhov (*Forellentheih*), 20) rybník (*Fischteich*). K nim sa dajú zaradiť aj zvyšné názvy 13) Snemovňa víl (*Feen Raacht*), 5) Delta/rozvetenie ciest (*Deltha*).

V rokoch 1821–1822 pokračoval v prácach stavebný riaditeľ panstva Anton Pius Rigel. Renovoval umelú jaskyňu, doriešil vodný režim potoka, projektoval novú hať, budoval kanalizačnú sieť a vodovod. Vysieval sa anglický trávnik za kaštieľom, upravoval sa ostrov. To všetko svedčí o tom, že časti parku v okolí jazera a rybníka boli upravené podľa Rigelových predstáv.

Mapa intravilánu zhotovená po dokončení prác (1822) dokumentuje definitívnu podobu a parku a areálu kaštieľa.^{117]}

Obr. 30 „Veľký“ park na mape obce z roku 1822. Spolu a areálom kaštieľa zaberá výmeru okolo 100 ha (štvorec s rozmermi približne 1100 x 1100 m).

PARK VO VLASTNÍCTVE CHOTEKOVCOV

Celá prvá polovica 19. storočia znamenala pre kaštieľ a park etapu progresívneho vývoja. O dokonalej práci záhradného architekta svedčia aj dobové vyobrazenia areálu. Najznámejšou sa stala litografia, ktorú si podľa olejomalby Hermíny Folliot-Crenneville rod. Chotekovej nechali Chotekovci zhotoviť u grafika Jána Rauha (po roku 1844).^{118]}

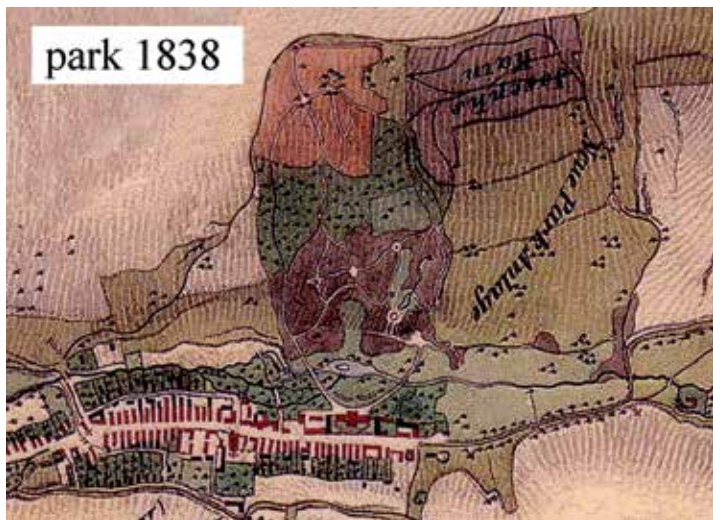
117 Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, Mapa Intravilan U. Korompa z roku 1822 (autor Eugen Jeroslavský), originál 3.

118 Balneologické múzeum Piešťany, Litografia Korompai kastély, po roku 1844 (veduta, autor Ján Rauh podľa predlohy Hermíny Chotekovej), originál.

Obr. 31 *Veduta zachytávajúca pohľad na kaštieľ a park z juhu, po roku 1844.*

O vtedajšej podobe parku svedčí aj mapa z 2. vojenského mapovania (1838).

Obr. 32 *Situácia na mape z 2. vojenského mapovania (1838). Farebne sú rozlíšené: centrálna časť parku, lúky, vodné plochy, vinohrad, ovocný sad, pasienky a lesná časť (Jozefov háj).*

Polovica plochy je označená ako *Neue Park Anlage*, neskôr sa lokalita uvádza aj ako Panská záhrada – Urasági kert (katastrálna mapa, 1896). Sledovaný celok bol kompaktno zachovaný prakticky do roku 1947 a je zreteľný dodnes. Bolo to územie juhozápadne od kaštieľa na miernom svahu s výškovým rozdielom asi 46 m medzi kaštieľom a najvyšším bodom (Kopec, 238 m n./m.). Na severnej strane tvoril prirodzenú hranicu oplotený areál kaštieľa s hospodárskymi budovami so súbežne vedúcou dedinskou cestou (dnes Hlavná ulica). Južná strana tvorila hranicu s katastrom obce Boleráz, východným smerom bola časť s chotárnym názvom Horný Chríb a na západnej strane pokračovalo zalesnené územie (Rubanica) s poľami. Spolu štvorec s rozmermi približne 1100 x 1100 m.^{119]}

Dedič panstva Rudolf Chotek I. bol znalcom prírody, vášnivým ovocinárom a jeho aktivity inklinovali skôr týmto smerom. O otázkach poľnohospodárstva a poľovníctva dokonca publikoval v dobovej tlači a bol uznávaným odborníkom. Ovocný sad s vinohradom a bažantnica s danielou zvernicou boli jeho najmilšími miestami.

V parku zanechal stopu viditeľnú doteraz – pri príležitosti narodenia svojich detí zasadil štyri exempláre sekvojovca mamutieho, z ktorých jeden rastie doteraz. Za svojho života dal vysádzať nielen v sade, ale po celom chotári množstvo čerešní, jabloní, sliviek, či jedlých gaštanov, bol priekopníkom výsadby orechov, pestoval dokonca chmeľ. V samotnom parku neznamenávame v tom čase nijaké zásahy a koncom 19. storočia začali dožívať niektoré druhy stromov z pôvodných výsadiieb. Napriek tomu mal park stále svoje kúzlo, veľkú dendrologickú hodnotu a estetickú pôsobivosť. Ešte roku 1891 sa rozkladal na pôvodnej ploche asi 114 ha.^{120]}

„Po celom parku sa stále starostlivo udržiavajú promenády, chodníky a cesty pre chodcov, koče a vozy. [...] Časť parku smerom k Bolerázu leží na svahu a je z väčšej časti zalesnená ihličnatými stromami. Uprostred lesa vidíme kde-tu vidíme poľnohospodárske pozemky vo výmere niekoľko jutár. V tóni nájde prechádzajúci sa hosť lavičky, aby si oddýchol a zahĺbil

119 PETRÁŠ, Stanislav, Vývoj parku v Dolnej Krupej po roku 1945, in: Prínos svetových osobností v kontexte historických parkov a tradícia pestovania ruží v Dolnej Krupej (zborník), Bratislava 2014, s. 100.

120 JEDLICSKA, P., Kiskárpáti emlékek, c. d., s. 168.

sa do seba, súc ďaleko od hluku tohto sveta, takže ho z premýšľania nikto nevyruší, iba ak srna uháňajúca okolo.^{121]}

Po roku 1903 prechádzajú rodinné majetky v Krupej na Rudolfa Choteka II. (1870–1921). Podobu parku na začiatku nového storočia zachytávajú dobové pohľadnice a časopisy. Park bol vtedy prístupný iba vyhradenému počtu osôb. Dokumentuje to aj stav z roku 1914: „Aj do parku bol vstup zakázaný. Povolili ho len ako zvláštnu vymoženost farárovi, kaplánovi, mniškam, učiteľovi a notárovi – aj im len v určitých dňoch a hodinách.“^{122]}

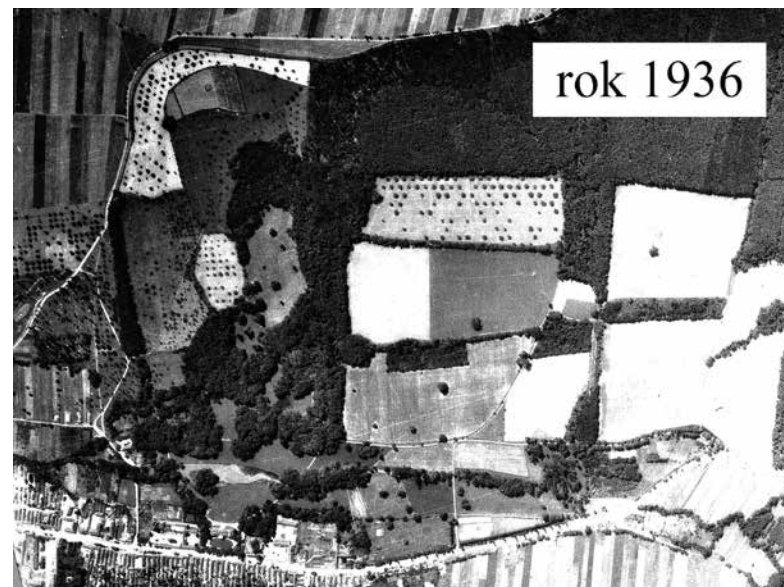

Obr. 33 **Kaštieľ a park** v čase vlastníctva Chotekovcov na začiatku 20. storočia.

Pozemková reforma v roku 1921 sa územia parku nedotkla, no medzivojnové obdobie a samotné vojnové roky boli charakteristické čiastočným zanedbávaním údržby a potrebnej obnovy parku. Postupne sa rozširovali na úkor parkových úprav a lúk úžitkové plochy. Pred dekoratívnou hodnotou sa čoraz častejšie uprednostňovali praktické účely, rozšírila výmera

sadu, stalo sa, že niektorá plocha z Nebbienovej éry bola obsiata poľnohospodárskou plodinou, možno sa ťažilo drevo v časti, ktorá sa dodnes nazýva Rubanicou.

V Topografickom ústave v Banskej Bystrici sa nachádza letecký záber z roku 1936, ktorý úžasným spôsobom dokumentuje stav parku v polovici 30. rokov 20. storočia.

Obr. 34 **Park na leteckom zábere** (1936). Zreteľne sú viditeľné jednotlivé druhy výsadiieb známe z predchádzajúcich období. Zväčšila sa plocha ovocného sadu a bývalé pasienky sú obsiate poľnohospodárskymi plodinami (dole v strede je ružová záhrada grófkvy M. H. Chotekovej).

Táto jediná známa fotografia umožňuje vytvoriť si dokonalý obraz o parku, ktorý zakonzervovala ešte v „grófskej ére“. Práve táto situácia je východiskovým bodom pre porovnávanie vývoja dotknutého územia v 20. storočí.

Rudolf ani M. Henrieta nemali potomstvo, preto majiteľkami kaštieľa a parku v Dolnej Krupej boli až do jari 1946 ich netere– dcéry Gabriely Chotekovej (1868–1933) vydatej za Františka Schönborna – Mária vydatá za markíza Alexandra Pallavicina a Johanna vydatá za Waltera Breitenfelda.

121 Tamtiež, s. 168.

122 PETRÁŠ, Stanislav, Kaštieľ Dolná Krupá, Dolná Krupá 1999, s. 115.

Ich majetok bol na základe Nariadenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 104 zo dňa 18. apríla 1946 skonfiškovaný.

Podobne ako kaštieľ, aj park najviac poznamenali povojnové roky a im predchádzajúce udalosti pri prechode frontu na jar 1945. V niektorých častiach parku dali nemeckí dôstojníci kopať zákopy, stavidlo na vodu bolo zdemolované a zničené boli aj mosty na jazere.

Po roku 1946 prichádza k definitívnej zmene vlastníctva a súkromný majetok rodiny prechádza do správy štátu. Zaznamenávame začiatok novej fázy vo vývoji parku, v ktorej sa mení nielen vlastník, ale dochádza i k zásadnému narušeniu historického areálu. Jeho rozloha sa parceláciou z roku 1947 zredukuje na necelých 20 hektárov pôvodnej centrálnej časti parku. Tejto časti je v roku 1966 priznaný štatút historicky hodnotného parku.

V súčasnosti je park vo vlastníctve štátu a spravuje ho Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum.

Stanislav Petráš

RUŽOVÁ ZÁHRADA GRÓFKY MÁRIE HENRIETY CHOTEKOVEJ

Ružová záhrada grófký Márie Henriety Chotekovej sa nachádzala neďaleko kaštieľa v Dolnej Krupej, pri tzv. hornom kaštieli, ktorý si dala postaviť po smrti svojho otca v roku 1903.

Pravdepodobne vtedy, začala vznikať systematická zbierka ruží M. H. Chotekovej. Najväčší rozmach zažívalo rozárium po roku 1910 a v 20.–30. rokoch 20. storočia. Po smrti grófký Chotekovej v roku 1947 rozárium úplne zaniklo a pozemok bol rozdelený na výstavbu nových rodinných domov. Dopolial sa nám nezachovali plány rozária a veľmi málo zmienok, v dobovej tlačí a archívnych materiáloch, je aj o sortimente ruží pestovaných v rozáriu. Najvýznamnejším zdrojom informácií sú dva predajné katalógy ruží z ružárskej škôlky M. H. Chotekovej z rokov 1926 a 1929, z ktorých sa dá vytvoriť obraz o druhovej rozmanitosti ruží v rozáriu.

Ruže patria k najstarším pestovaným rastlinám. K ich kríženiu a šľachteniu prišlo zrejme v roku 1750, kedy bola objavená dvojpoľavnosť rastlín a postupne sa privážali cudzokrajné ruže z Číny a Japonska. O zámernom šľachtení na vedeckých podkladoch môžeme hovoriť asi od roku 1850.

Mnohé historické kultivary ruží dnes už nepoznáme, prípadne sú špeciálne uchovávané v rozáriách a arborétach. Najbohatší genofond historických ruží je v súčasnosti v rozáriu v nemeckom Sangerhausene. Nachádzajú sa tam viaceré druhy ruží, ktoré pestovala M. H. Choteková vo svojom rozáriu v Dolnej Krupej. Na Slovensku existuje jediná zbierka historických ruží v menšom rozsahu v Arboréte Borová Hora Technickej univerzity vo Zvolene.

V minulosti sa nové kultivary ruží najčastejšie získavali prirodzenou mutáciou tzv. sportmi, výhonkami s odlišnými vlastnosťami ako má pôvodná rastlina. Šľachtitelia krížením spájajú dvoch partnerov: matku schopnú vytvoriť dostatok kvalitných semien a zabezpečiť odolnosť rastliny a otca, ktorý dodá rastline tvar, farbu, vôňu, počet kvetov. Pri krížení je dôležité poznať rodokmeň ruže, na čo nám slúžia poznámky a zápisky ružiarov.

V predajných katalógoch grófký Chotekovej z rokov 1926 a 1929 sa uvádzajú najnovšie kultivary, ale aj pôvodné druhy ruží. Grófke Chotekovej

sa zatiaľ s určitostou pripisuje vyšľachtenie ruží 'Phänomen' – doposiaľ neznáma ruža a 'Ignis'. Môžeme ale predpokladať, že kúpou zbierky ruží najvýznamnejšieho šľachtiteľa Rudolfa Geschwinda, v roku 1910, prispejala nielen k záchrane vzácneho genofondu ruží, ale pokúšala sa pokračovať v jeho začatej práci. Veľký rozmach šľachtenia ruží v tomto období dokumentuje aj ponuka ruží v predajných katalógoch Chotekovej. V roku 1926 ponúkala 711 ruží, popínavé ruže, borbonky, parkové ruže, bengálky, polyantky, šľachtené ruže a ako novinku *Geschwinds Nordlandsrose* – severokrajné mrazuvzdorné ruže. V katalógu z roku 1929 už predstavuje 885 ruží z toho 212 popínavých ruží, 17 bengáliek, 64 polyantiek, 35 borboniek, zvyšok tvorili sadové šľachtené ruže.

Najstaršie pôvodné druhy ruží boli v katalógu zaradené do sekcie parkových ruží II. skupiny: *Rosa gallica* (ruža galská), *Rosa Gallica Officinalis* (ruža lekárska), *Rosa centifolia* (ruža stolistá), *Rosa damascena* (ruža damažská), *Rose alba* (ruža biela), *Rosa canina* (ruža šípová), *Rosa multiflora* (ruža mnohokvetá), *Rosa moschata* (ruža mošusová).

Samostatnú skupinu tvoria bengálky, kultivary 'Rosa chinensis' (ruža čínska, bengálka). Používala sa na kríženie a do Európy ju priniesli zrejme holandskí moreplavci okolo roku 1781. V katalógu 1929 je uvedená najznámejšia ruža Rudolfa Geschwinda 'Gruss an Teplitz' (Geschwind, na trh uviedol Lambert 1899) hybrid.

Ďalšou skupinou ruží v katalógu je 'Rosa bourboniana' (Borbonky). Tvoria jednu z najstarších skupín záhradných ruží. Vznikli zámerným krížením v roku 1817.^{123]} Najznámejšou borbonkou je 'Souvenir de la Malmaison' (Beluze 1843), ktorú pestovala vo svojom rozáriu aj grófka Choteková. Okrem tejto ruže pestovala aj Lambertovu borbonku 'Adam Messerich', 'Charles Lawson' (Lavson 1853), 'Coupe d'Hébé' (Laffay 1840), 'Louise Odiere' (Margottin 1851), 'Philémon Cochet' (Cochet 1895), 'Robusta' (Souper-Notting 1877), 'Zéphitine Drouhin' (Bizot 1868), a geschwindovku 'Zigeunerblut' (1890).

Rosa noisettiana (noisettky) sú ďalšou skupinou historických záhradných ruží zo začiatku 19. storočia. Známa je 'Champaney Rose' (Champaney 1811) dovezená z Ameriky, vznikla zrejme krížením ruže mošusovej

a ruže čínskej.^{124]} Z noisettiek mala grófka Choteková v rozáriu oranžovočervenú 'Buquet d'Or' (Ducher 1872). Do tejto skupiny ruží zaraďujeme aj 'Meteor' (R. Geschwind 1887).

Pretože väčšina pôvodných druhov ruží kvitne len raz do roka, práve pri skupine označovanej ako remontantky sa podarilo dosiahnuť opakované kvitnutie. Za typickú sa považuje 'La Reine' (Laffay 1842). V roku 1902 mal J. Gravereaux vo svojom rozáriu v L'Hay pri Paríži vyše 1700 rôznych sort remontantiek. Medzi inými aj 'Captain Hayward' (Bennet 1893), 'Hugh Dickson' (Dickson 1904), podobne ako grófka Choteková, ktorá bola jeho priateľkou a objednávala si ruže z rozária L'Hay. Postupne tak získala takmer kompletnú zbierku ruží z presláveného zaniknutého rozária pri zámku Malmaison, ale aj ružu 'Parfum de L'Hay' (L'Hay 1906). V katalógu z roku 1929 nechýba mnohokvetá remontantka 'Asta von Parpart' (R. Geschwind 1909). Šľachtiteľ ju označil ako svoju prvú Nordlandsrose – severskú ružu.^{125]}

Dnes najrozšírenejšie čajohybridy alebo čajovky boli pôvodne privezené z Číny. Sortu čajoviek a čajohybridov uviedli na trh v roku 1841 a dodnes tvorí základ kríženia ruží. Patrí sem aj dovtedy ojedinelá žltá ruža. V katalógu z roku 1929 nechýba 'La France' (Guillot 1867), označovaný ako prvý čajohybrid. Šľachtením čajohybridov vznikla skupina ruží pernetky alebo luteahybridov, ktorá pridala ružiam farebné žltej, oranžovej a medenej. M. H. Choteková pestovala 'Persian Yellow' (z Ázie zavedené spoločnosťou Willock 1837) či 'Mme Caroline Testout' (Pernet Ducher 1890).

V poslednej štvrtine 19. storočia sa objavili prvé polyantky a polyanthybridy – mnohokveté ruže, polyanthybridy vznikali v rokoch 1910–1925. V podstate sú hybridmi čajohybridov a polyantiek, prípadne iných veľkokvetých sadových ruží. Grófka z nich v rozáriu pestovala 'Locarno' (Ruiter 1926), 'Orange Queen' (Van Nes 1923) alebo 'Ellen Poulsen' (Poulsen 1911). Doposiaľ sa pestuje 'Katherine Zeimet', ktorú vyšľachtil priateľ M. H. Chotekovej Peter Lambert v roku 1901. Lambert v snahe vytvoriť stálo kvitnúcu popínavú ružu použil sporty z potomstva noisettiek a po krížení s potomstvom

124 WINTERROWD, Wayne, *Roses a celebration*, London 2003, s. 69.

125 Slovenské národné múzeum – Prírodovedné múzeum, KOVÁČ, Marián, *Zápisky, rukopis, nearchivovaná pozostalosť*, s. 5.

123 VEČERA, Ludvík, *Ruže*, Bratislava 1967, s. 101.

Rosa multiflora vyšľachtil ružu 'Trier' (1904).^{126]} Hybridy takéhoto križenia nazývame lambertianky. Grófka Choteková mala niekoľko lambertiatiek, ale aj popínavú multifloru pomenovanú po nej 'Marie Heriette Gräfin Chotek' (Lambert 1911).

Obr. 35 Ruža 'Marie Henriette Gräfin Chotek' vysadená v Dolnej Krupej.

Novšou skupinou ruží sú floribundy. Vznikali križením pľanthybridov a čajoviek. Patrí k nim 'Kordes Sondermeldung', synonymum 'Independence' (Kordes 1949).^{127]} Kordesovci boli blízkymi priateľmi M. H. Chotekovej. V jej predajnom katalógu z roku 1926 sa objavuje šľachtená ruža 'Wilhelm Kordes' (W. Kordes 1922). O tri roky neskôr už je v katalógu zastúpenie ruží

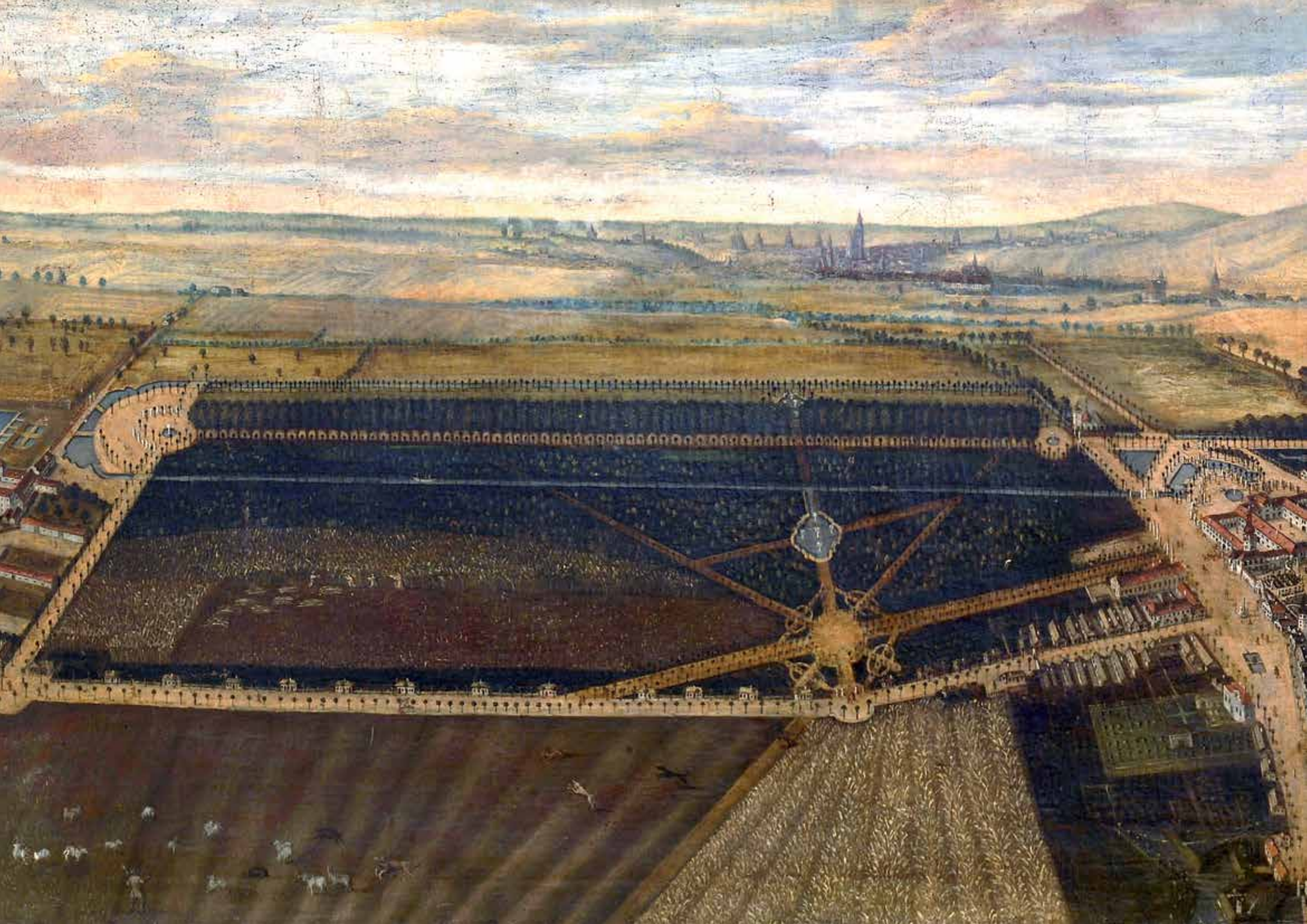
vyšľachtených Kordesom oveľa širšie. Mária Henrieta Choteková sa v roku 1927 stala krstnou mamou vnuka Wilhelma Kordesa, zakladateľa rodinnej záhradníckej firmy Kordes'Söhne. Práve v tejto firme na počesť 150. výročia narodenia grófky Chotekovej vyšľachtili novú voňavú ružu z radu parfuma 'Rosengräfin Marie Henriette' (Kordes 2013).

Z uvedených zaradení ruží do skupín vyplýva, že klasifikačné triedenie ruží nebolo vždy jednoznačné. Grófka M. H. Choteková uvádzala v katalógoch praktické triedenie ruží, ale aj odbornú klasifikáciu, kde si vlastnou rukou zaznamenávala zmeny v zatriedení do skupín, čo si vyžadovalo vysokú odbornosť a orientáciu v odbore, aj preto ju právom dodnes pokladáme za jednu z najvýznamnejších osobností svetového ružiarstva.

Jana Hutťanová

126 HAVLŮ, Jaroslav, Ruža kráľovná kvetín, Bratislava 1977, s. 102.

127 THROLL, Angelika – KORDES, Ute, 125 Jahre Leidenschaft für Rosen Familie Korde, Stuttgart 2012, s. 25.

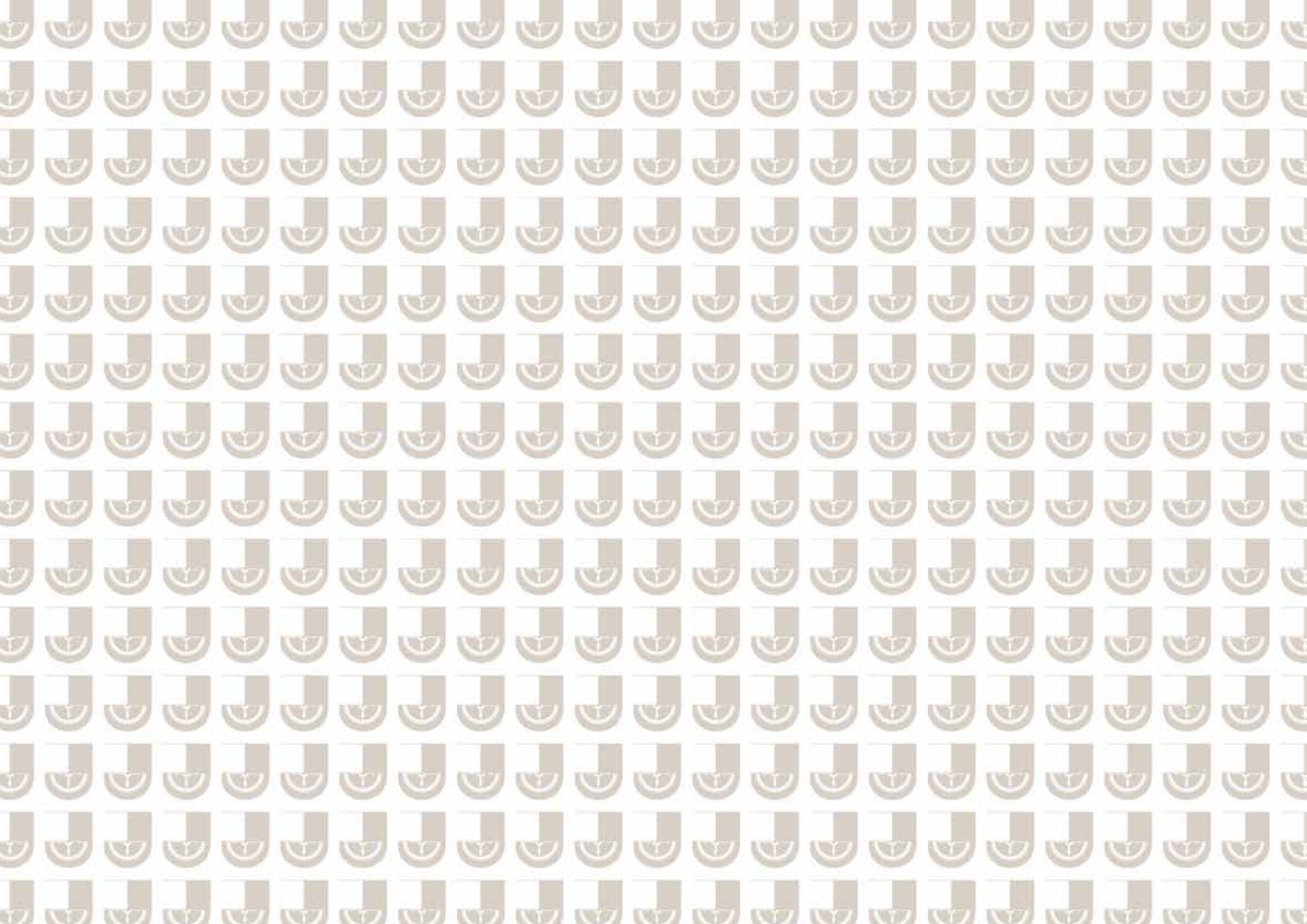

Obr. 36 **Ideální pohled na zámek a městečko Nové Dvory** u Kutné Hory se širší krajinou anonym, olejomalba na plátně, počátek 18. století.

Památný obraz s pohledem na Nové Dvory býval ještě v době první republiky součástí chotkovských sbírek a dekoroval stěnu zadního sálu knihovny na zámku Kačina. Dnes je uložen na Městském úřadě Nové Dvory u Kutné Hory. Chotkové tento obraz získali koupí novodvorského panství. Malba pochází ze sbírek zámku v Nových Dvorech a zachycuje ideální pohled, snad i návrh, na barokní zámek, městečko a okolní panství za vlastnictví barona Bernarda Věžníka. Věžník, později povýšený do hraběcího stavu, realizoval koncem 17. a počátkem 18. století na svém panství velkorysou výstavbu zámku na místě vyhořelého, kdysi žerotínského sídla, s kostelem, jízdárnou, francouzskou zahradou se saletou, s kašnou, vodotryskem, s oranžerií a skleníky, s hospodářským dvorem i zásobní zahradou. Vybu- doval městečko s domy pro řemeslníky, úředníky a služebníky, s radnicí, se špitálem pro chudé, s kašnou, sousoším P. Marie na náměstí a třemi brana- mi. Pro zásobování zámku a města vodou nechal vystavět vodovod z dřevěného potrubí ze vzdálených částí panství a vodojem. Obec byla povýšena na město císařem Leopoldem I. v roce 1701 s právem tří výročních jarmarků. Při zámku hrabě později založil i konvent dominikánů a postavil další kos- tel zasvěcený sv. Anně. Upravoval také jiná místa panství, Ovčáry, pozemky Na kačinách s novou oborou, nechal vysazovat aleje, zřizovat rybníky, při jednom z nich nechal postavit letohrádek vybavený šífem. Přesto, že mnohé stavby a místa Novodvorská byly dekorovány sochařskou výzdobou, je mal- ba uchovávaná v Nových Dvorech, na níž jsou veristicky zobrazeny mno- hé části zámeckého areálu, městečka s okolím a s pohledem na Kutnou Horu na obzoru, zároveň ideálním zobrazením krajiny. Jsou zde naznače- ny nespočetné sochařské artefakty a malebné výsadby, které si stavebník patrně přál a plánoval. Zajímavá je i partie obrazu při Přeloučské bráně, kde malíř zpodobnil vaubanské opevnění s kanálem a se zde rozmístěnými děly. Podobný pohled na zámek a městečko, i když v menším celku, byl rov- něž zobrazen ve staré gruntovní knize z roku 1703.^{128]}

Eva Lukášová

128 Srov. LEDR, Josef, Děje panství a města Nových Dvorů, Kutná Hora 1884; LUKÁŠOVÁ, Eva, Proměny interiérů zámku Kačina, Zprávy památkové péče, 59, 1999, 6, s. 194–200; LUKÁŠOVÁ, Eva, katalogové heslo, in: PAVELEC, Petr (ed.), Hrady a zámky objevované, opéřované. Průvodce výstavou, České Budějovice 2014, s. 71, 75–77.

ČÁST II. ZAHRADY A PARKY HRABĚCÍHO RODU CHOTKŮ V OBRAZECH

Krajinářské a zahradnické aktivity rodu Chotků patří mezi nejvýznamnější počiny v této oblasti, které byly na území Čech koncem 18. a v první polovině 19. století realizovány. Náleží k nim zejména vybudování zámeckého parku ve Veltrusích, v okolí zámku v minulosti zvaného Ostrov (Insel), s prvky okrasného statku. Stejně pozoruhodným dílem se stal rovněž široký krajinový parkový areál vytvořený na novodvorském panství, v okolí zámků Kačina a Nové Dvory, i ve vzdálenějších lokalitách v Sidoniině lese u Radvančic a v dalších místech tohoto středočeského chotkovského dominia. Velkorysé a finančně i velmi náročné realizace těchto krajinových úprav jsou spojeny s osobou Jana Rudolfa Chotka, osvícenského aristokrata a významného státníka a politika habsburské monarchie.

Mimořádná sbírka dochované dobové literatury v kačinské zámecké knihovně, vztahující se k okrasným parkům, dokládá přímé inspirace hraběte Chotka evropskými vzory i teoretickými pojednáními k tomuto tématu. K těm patří i zde dochovaná díla: čtyřdílná poema Williama Masona (1725–1797) *The English Garden*, německé vydání zahradnického lexikonu Phillipa Millera *The Gardeners Dictionary* pod názvem *Das englische Gartenbuch* z let 1750 a 1758, průvodce proslulým anglickým zámkem a parkem Stowe: *a Description of the Magnificent House and Gardens of the Right Honourable Richard Grenville Temple*, 1769, vídeňské album Wilhelma Beyera *Die neue Muse oder der Nationalgarten* z roku 1784, kniha o zahradách ve fiktivních dopisech, jejímž autorem byl Joseph Heely, *Letters on the Beauties of Hagley, Envil and the Leasowes. With Critical Remarks and Observations on the Modern Taste in Gardening*, 1777, vzácné vydání slavného spisu Horace Walpolea *Essay on Modern Gardening / Essai sur l'art des jardins modernes* z roku 1785, německý lexikon a příručka k zakládání přírodních parků *Der Hausvater*, dílo Otty von Münchhausen vydané kolem roku 1770. Jan Rudolf Chotek si do své knihovny pořídil spis s albem volně rostoucích a skleníkových cizokrajných rostlin *Machern. Für Freunde der Natur und Gartenkunst. Mit einem Plan und elf colorierten Prospecten* z roku

1795, s popisem vlastního panství a ilustracemi Karla Heinricha Augusta von Lindenau, příručku Johanna Gottlieba Schocha k budování anglických parků Versuch einer Anleitung zu Anlegung eines Gartens im Englischen Geschmack, vydanou v Lipsku 1794, či knihu Wilhelma Gottlieba Beckera Neue Garten- und Landschafts-Gebäude, 1798–1799.^{129]} Nechybí zde ani pro milovníky moderního zahradního umění přelomu 18. a 19. století nepostradatelné a vlivné dílo Christiana Caye Lorenze Hirschfelda Theorie der Gartenkunst, v podobě tzv. malého (1775–1777) i klasického pětisvazkového vydání (1779–1785).

Historické prameny zaznamenávají také neobyčejně rozsáhlou sbírku rytin – pohledů na města, krajiny, zahrady a parky z předních evropských zemí, včetně vedut některých proslulých šlechtických a panovnických sídel, kdysi uchovávanou na zámku Kačina.^{130]}

Ke krajinářským a zahradnickým aktivitám Chotků je vzácně dochována také rozsáhlá ikonografie v souborech maleb, akvarelů, kvaší, kreseb, grafických listů a dalších obrazových pramenů, včetně historických fotografií. Tyto veduty jsou dílem jak pozvaných umělců, kteří sídla v 18. a především v 19. století zachytili, včetně chotkovského dvorního malíře Johanna Ranzmayera, tak členů hraběcí rodiny, jejíž příslušníci se často intenzivně věnovali kresbě a akvarelu. Jde o díla dcery hraběte Jana Rudolfa Chotka, stavebníka zámku Kačina a zakladatele chotkovských přírodně krajinářských parků na Kačině a ve Veltrusích, Aloisie-Louisy Chotkové, provdané Clary-Aldringen. K souboru patří i kresby a akvarely vnuka Jana Rudolfa hraběte Jindřicha Chotka a rovněž Jindřichových dětí. Ty vyučoval malbě Johann Ranzmayer. Malířství se věnovala i manželka Jana Nepomuka Chotka, nejstaršího syna Jana Rudolfa, Isabella Chotková, rozená z Rottenhanu. Ve 2. polovině 19. století zachytil některé zahradní úpravy a momentky ze

129 STEJSKALOVÁ, Eva, Knihy o anglických zahradách na zámku Kačině, in: MŽYKOVÁ, Marie (ed.), Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu – novogotice. Zámek Sychrov 1997, s. 222–235; dr. Eva Stejskalová věnovala řadu let odbornému zpracování fondů a katalogizaci kačinské knihovny. Její studie o anglických parcích a jejich obrazu v knihovní sbírce Jana Rudolfa Chotka patří mezi nejvýznamnější výstupy jejího zdejšího působení.

130 Inventář zámku Kačina, in: Pozůstalostní inventář Jana Rudolfa Chotka, 1824, Státní oblastní archiv v Praze (dále jen SOA Praha), Rodinný archiv Chotků, inv. č. 507; LUKÁŠOVÁ, Eva, Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby 1. poloviny 19. století, Praha 2015, s. 281–303.

života hraběcí rodiny na chotkovském panství Velké Březno Karel II. Maria Chotek, jeden z prvních amatérských fotografů své doby a člen vídeňského „Camera klubu“ (*Wiener Camera Club*).

Malíř Johann Ranzmayer (Ranzmayr, Ranzmaier, Ranzmeier, 1815–1874), krajinář spjatý s prostředím severočeského panství knížecího rodu Clary-Aldringen a jejich teplického dvora, zachytil ve svých dílech i některá místa spojená se sídly knížat z roudnické větve Lobkowiczů či děčinských hrabat z Thunu a Hohensteinu.^{131]} Prostřednictvím Clary-Aldringenů, z jejichž rodu pocházela manželka hraběte Jana Rudolfa Chotka (1749–1824) Marie Sidonie Clary-Aldringen (1748–1824) a do něhož se provdala i dcera hraběcího manželů Aloisie zvaná Louisa (1777–1864), se Johann Ranzmayer seznámil i s hraběcí rodinou Chotků. Louisa Chotková se roku 1802 vdala za svého bratrance Karla Josefa knížete Clary-Aldringen (1777–1831) a z kultivovaného prostředí rodiny předního osvícence monarchie vstoupila do neméně působivého knížecího dvora Clary-Aldringenů. Zejména teplické sídlo rodu, spjaté se zdejší lázeňským prostředím, kde vedle Vídně knížecí rodina často pobývala, bylo proslulým místem setkávání evropské aristokracie i umělců své doby, okrášlené v těchto letech i přítomností Charlese Lamorala prince de Ligne (1735–1814), vojevůdce a literáta, děda knížete Josefa Karla. Louisa se od mládí věnovala kresbě a právě jí vděčíme za řadu pohledů do míst teplického panství a parku^{132]} a také za zachycení některých partií a staveb parků jejího otce na veltruském a novodvorském panství. Podle dochovaných zpráv ovládala Louisa i grafické techniky.^{133]}

Výuka a praxe v této oblasti nebyly v prostředí členů chotkovského rodu výjimečné. V pozdějším inventáři zámku jejího bratra Karla Chotka (1783–1868) na Velkém Březně z roku 1859 bylo mezi vybavením pracovny jednoho ze zámeckých apartmánů popsáno zařízení na zhotovování grafických technik, tiskařský stroj s příslušenstvím. Ten měli, podle uvedené poznámky, již dříve synové hraběte Karla Chotka ve svém studijním pokoji v pražském

131 LENCOVÁ, Jaroslava – HALATA, Martin, Veltruské veduty Jana Ranzmayera ze sbírky Ústavu dějin umění AV ČR, Umění, 1998, XLVI, s. 565–571.

132 Kresby Louisy Chotkové jsou uloženy zejména ve sbírkách Regionálního muzea v Teplicích, za zpřístupnění autorský tým děkuje dr. Bohuslavě Chleborádové.

133 LENCOVÁ, J. – HALATA, M., Veltruské veduty Jana Ranzmayera, c. d., s. 565–571.

paláci.^{134]} Také Louisina švagrová, hraběnka Marie Isabella Chotková, rozená hraběnka z Rottenhanu (1774–1817), manželka Jana Nepomuka Chotka (1773–1824), je považována za autorku některých pohledů na chotkovská panství, a i ona ovládala grafické techniky.^{135]} Některé z těchto původních chotkovských tisků mohou být i rytinami dnes uchovávanými ve fondu Sbírký Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, v pozůstalosti historika umění Zdeňka Wirtha.^{136]}

Zálibu v kresbě a akvarelu zdědili i potomci Jana Nepomuka a Isabelly, zejména vnuci Rudolf, Emerich, Arnošt a Karolína, děti dědice chotkovských panství Jindřicha Chotka (1802–1864). Vedle kreseb a akvarelů Johanna Ranzmayera z chotkovských zámků a parků uložených ve sbírkách zámku Veltrusy, ve sbírce Ústavu dějin umění AV ČR, ve fondu Národního muzea či ve fondu Národní galerie v Praze i jinde, jsou dochovány i některé práce členů právě této generace veltruské větve rodu Chotků, které Ranzmayer kresbě a akvarelu vyučoval. Pro hraběcí rodinu Chotků pracoval i Eduard Herold (1820–1895), krajinář a autor vedut, jenž zde působil rovněž jako učitel kreslení.^{137]}

Z tohoto mimořádného souboru vedut zahrad a parků z první i druhé poloviny 19. století, vytvořeného krajináři i řadou osobností několika generací rodu Chotků, byly mnohé originály v pohnutých dobách 40. a 50. let 20. století ztraceny. Zámek Kačina sloužil za války pro německou mládežnickou organizaci Hitlerjugend, prošly jím armádní oddíly, některé předměty byly rozptýleny a ztratily se ještě před převzetím objektu a sbírek Národní kulturní komisí. V pozdějších dekadách byla část mobiliáře, svěřeného do správy tehdejšího okresního národního výboru, rozprodána a ne všechny

134 SOA Praha, fond: Rodinný archiv Chotků, inv. č. 2314; LUKÁŠOVÁ, Eva, Venkovské sídlo na Labi. Zámek nejvyššího purkrabí hraběte Karla Chotka a jeho potomků ve Velkém Březně. Ein Landsitz an der Elbe. Das Schloss des Oberstbuggrafen Graf Karel Chotek und seine Nachfahren in Velké Březno, in: Interiéry saských a českých zámků. Jejich osudy ve 20. století – dějiny a perspektiva. Sächsische und böhmische Schlossinterieure. Ihr Schicksal in 20. Jahrhundert – Geschichten und Perspektive, Weesenstein – Děčín 2014, s. 205–225.

135 THIEME, Ulrich – BECKER, Felix, Allgemeines Lexikon der bildenden Kunst, 6, Leipzig 1999, s. 528; TOMAN, Prokop, Nový slovník československých výtvarných umělců, I, Praha, 1947, s. 324–325.

136 Sbírký Ústavu dějin umění AV ČR, W-D-XI/205.

137 THIEME, U. – BECKER, F., Allgemeines Lexikon, 16, c. d., s. 523; TOMAN, P., Nový slovník, c. d., s. 346.

předměty se při nastalém soudním řízení podařilo vrátit zpět.^{138]} Některé kusy zmizely patrně nenávratně, přesto je ze sbírek a zařízení zámku zachováno téměř tři tisíce předmětů. Ty umožnily koncem 90. let 20. století vytvoření interiérové instalace historických interiérů piana nobile tohoto sídla s co největším možným počtem navrácených autentických předmětů a také s ohledem na popisy interiérů v dobových inventářích a jejich obraz v dalších pramenech.^{139]}

Před několika lety se podařilo Národnímu památkovému ústavu vykoupit několik historických fotografií z Kačiny, které na zámku, ještě před rozptýlením části sbírek a zařízení, pořídili ve 40. letech 20. století architekti a fotografové sourozenci Miroslav a Věra Chalupníčkovi. Badatelský zájem se poté soustředil na celou pozůstalost sourozenců Chalupníčkových. V tomto souboru byly nalezeny unikátní fotografie, uložené v Národním archivu v Praze, na kterých se dochovaly nejen exteriéry a interiéry Kačiny a vybrané předměty jejího mobiliáře, ale i fotografie dodnes neznámých předmětů z chotkovské sbírky plánů, architektonických návrhů staveb i nábytku a také kreseb a akvarelů Johanna Ranzmayera a jeho hraběcích žáků z chotkovské rodiny. Svou zcela konkrétní podobu tak dostaly díky těmto historickým fotografiím zahradní stavby, pavilony, můstky i zastavenička, přírodní a zahradní partie z veltruských i novodvorských krajinných parků, které jsme dosud znali jen jmény uvedenými na rytině plánu veltruského parku Johanna Renarda vytvořeného podle Ignatze Schmidta v roce 1800,^{140]} podle dalších dochovaných historických plánů i historických inventářů, z korespondence a deníků a z dalších písemných pramenů.^{141]}

Soubor kreseb a akvarelů na unikátních, byť černobílých, dnes již historických fotografiích seznamuje s krásou dochovaných i zaniklých míst a okrasných staveb chotkovských zámeckých parků, s postavami majitelů i hostí, kteří je navštěvovali a kteří se jimi těšili. Spolu se zprávami, které

138 LUKÁŠOVÁ, Eva, Proměny interiérů zámku Kačina, Zprávy památkové péče, 59, 1999, 6, s. 194–200.

139 Tamtéž.

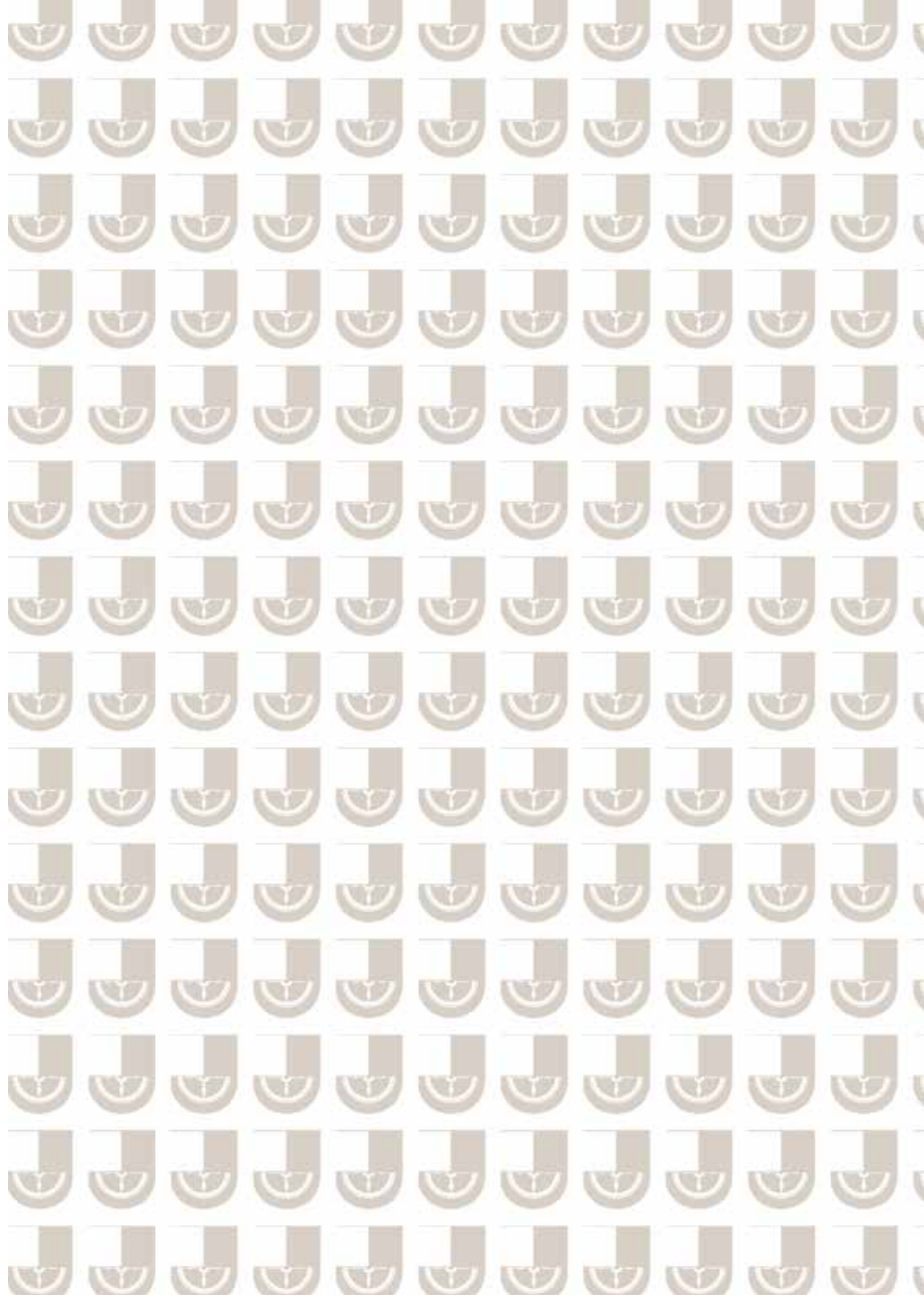
140 Sbírký Ústavu dějin umění AV ČR, W-D-XI/205.

141 Renardův plán parku se zde uvedenými názvy a popisy lokalit byl jedním z významných pramenů při identifikaci neznámých pohledů z veltruského parku pro výstavu Zahrady a parky hraběcího rodu Chotků prezentovanou na zámku Kačina a pro tuto publikaci; za spolupráci při identifikaci některých pohledů z novodvorského panství děkuji Pavlu Novákovi.

přinášejí deníky a korespondence členů chotkovského rodu, jsou tyto veduty jedinečnými historickými prameny o fenoménu cílevědomě budovaného kultivovaného okolí aristokratických sídel, zahrad a krajinných parků rodu Chotků, a jejich místě v životě zámeckých obyvatel.

Za umožnění publikování historických fotografií Miroslava a Věry Chalupníčkových děkuji doc. akad. arch. Bohumilu Chalupníčkovi.

Eva Lukášová

VEDUTY Z KRAJINNÝCH PARKŮ NA CHOTKOVSKÝCH PANSTVÍCH V RYTINÁCH PODLE ALOISIE (LOUISY) CHOTKOVÉ

SIDONIENWALD NA NOVODVORSKÉM PANSTVÍ

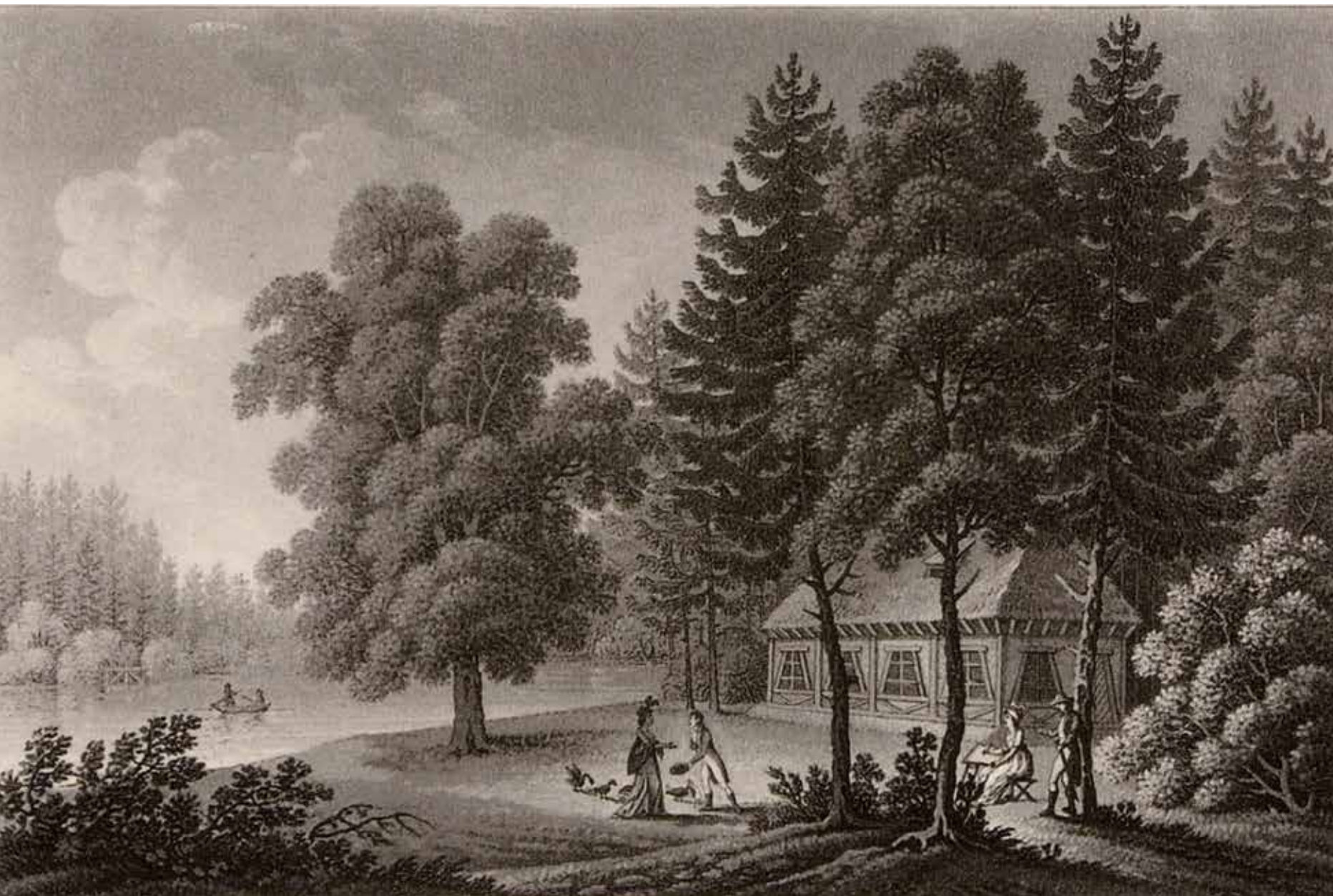
Obr. 37 **Plán Sidoniina lesa** u Radvančic na kresbě Václava Františka Chotka.

Obr. 38 **Sidonien zámeček** (Sidonienhaus) v krajinném parku Sidonien les (Sidonienwald) u Radvančic na novodvorském panství Chotků, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století.

Obr. 39 **Chrám lesních vil – Dryád** (Dryaden Tempel) v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na novodvorském panství Chotků, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století.

Obr. 40 **Pavilon Americký dům**, zvaný též Severoamerický zahradnický domek (*Nordamerikanisches Pflanzenhaus*), v krajinném parku Sidoniin les (*Sidonienwald*) u Radvančic na novodvorském panství Chotků, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. polovina 19. století.

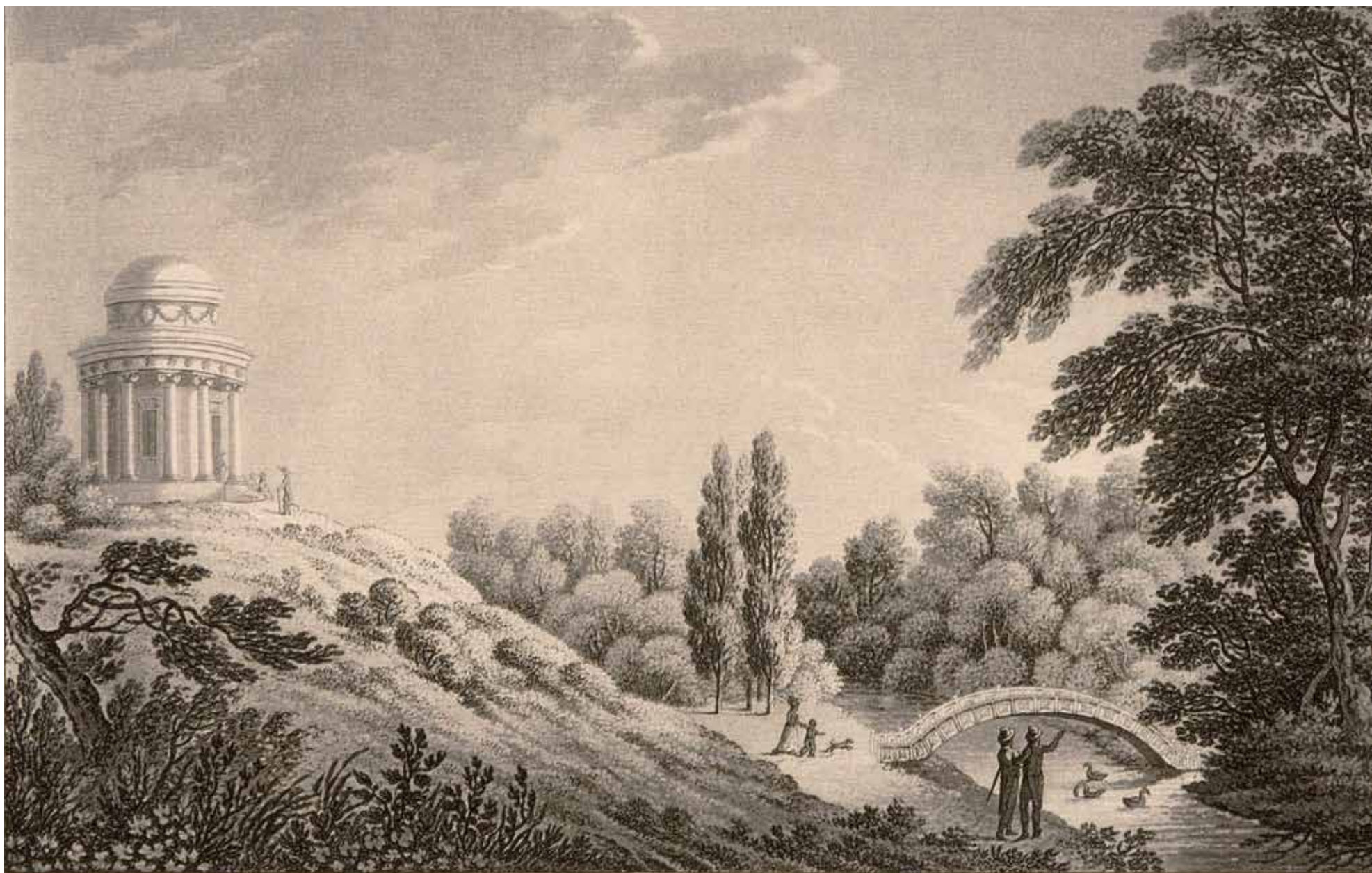

Obr. 41 **Altán na Vilhelmině pahorku** (Wilhelminens Hügel) na Kamajku poblíž novodvorského panství Chotků, Maria Theresia von Thürnheim (1751–1832), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století.

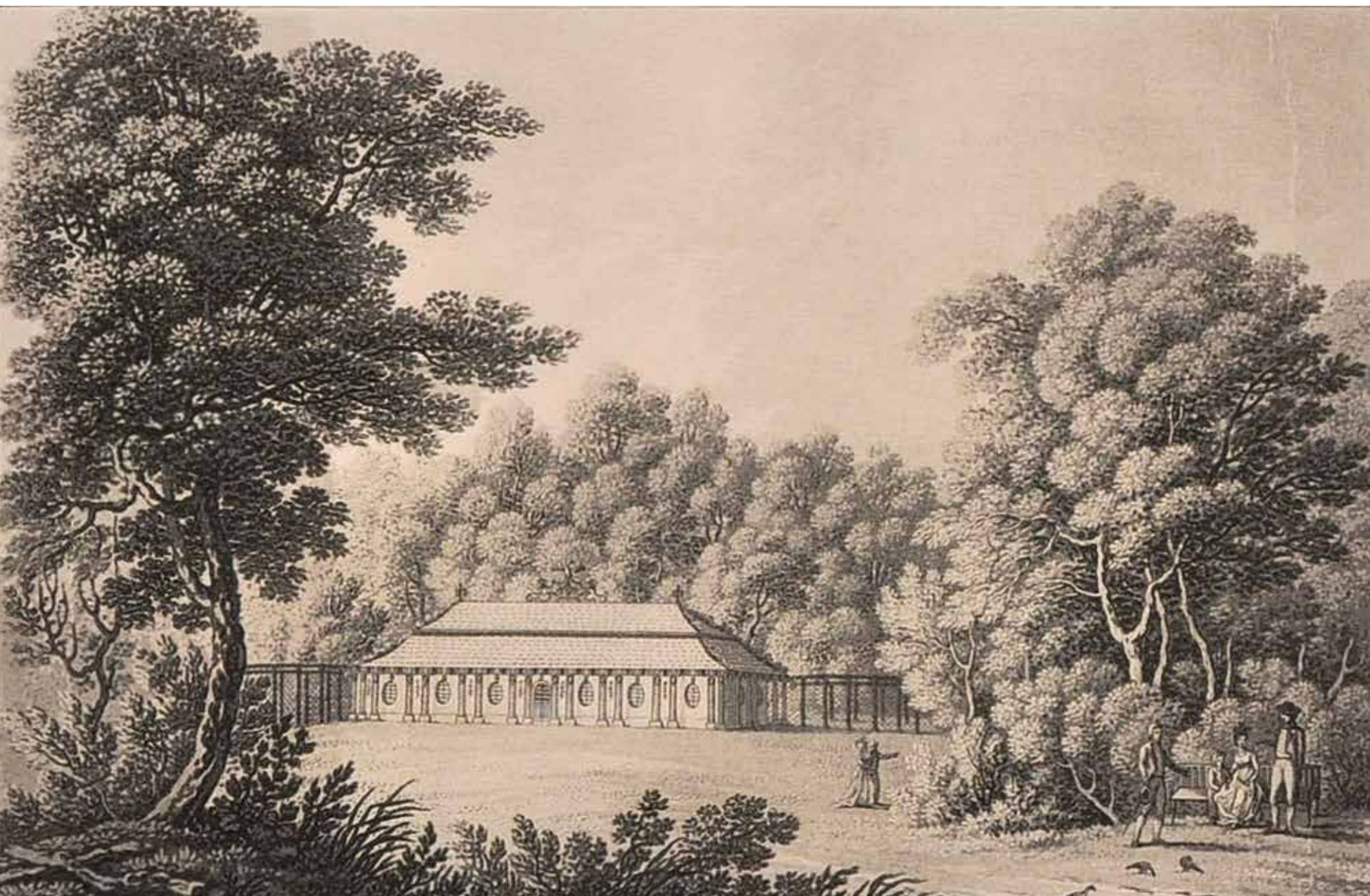
VELTRUSKÝ PARK NA PANSTVÍ JEVINĚVES

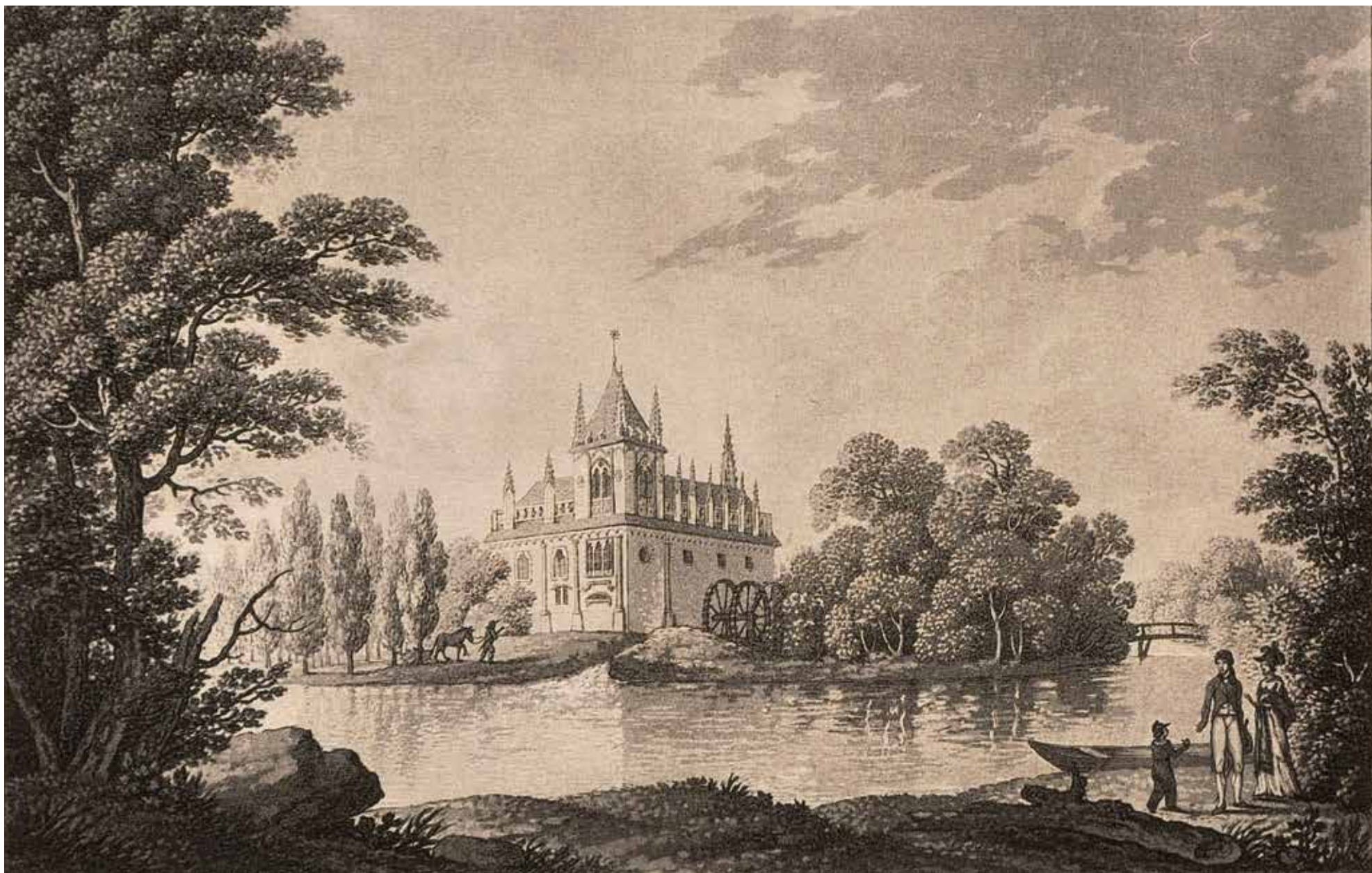
Obr. 42 **Laudonův pavilon**, zvaný také *Stavidlo na přítoku (Einfluss-Schleuse)*, v zámeckém parku ve Veltrusích, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století.

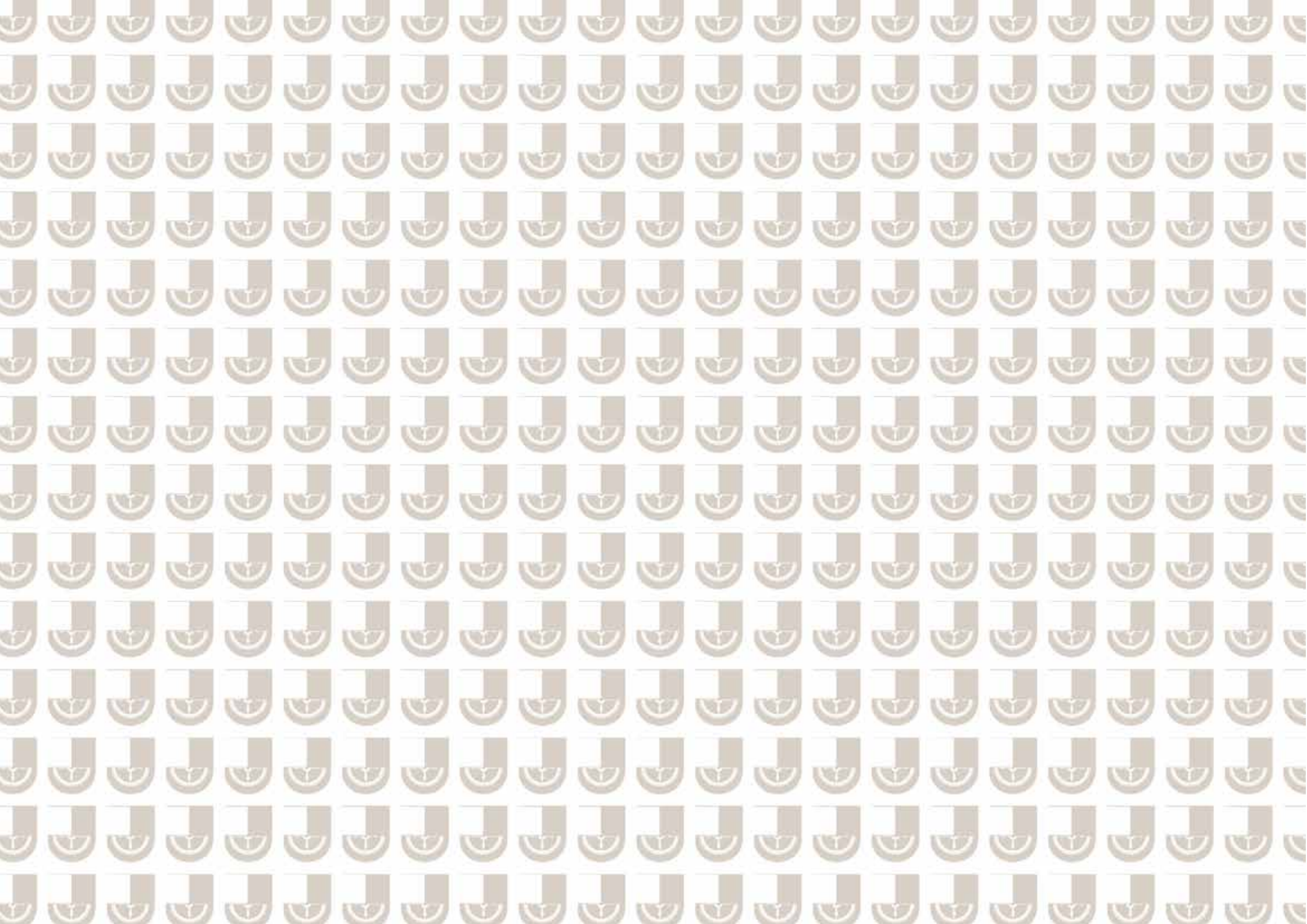
Obr. 43 **Chrám přátel venkova a zahrad** (Tempel der Gartenfreunde), zvaný též Chrám obránců Čech a přátel zahrad a venkova, v zámeckém parku ve Veltrusích, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), ryl Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století.

Obr. 44 **Pavilon Čínské bažantnice** pro zlaté a stříbrné bažanty (*Haus der Gold-und Silberfasanen*), v zámeckém parku ve Veltrusích, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), ryl Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století.

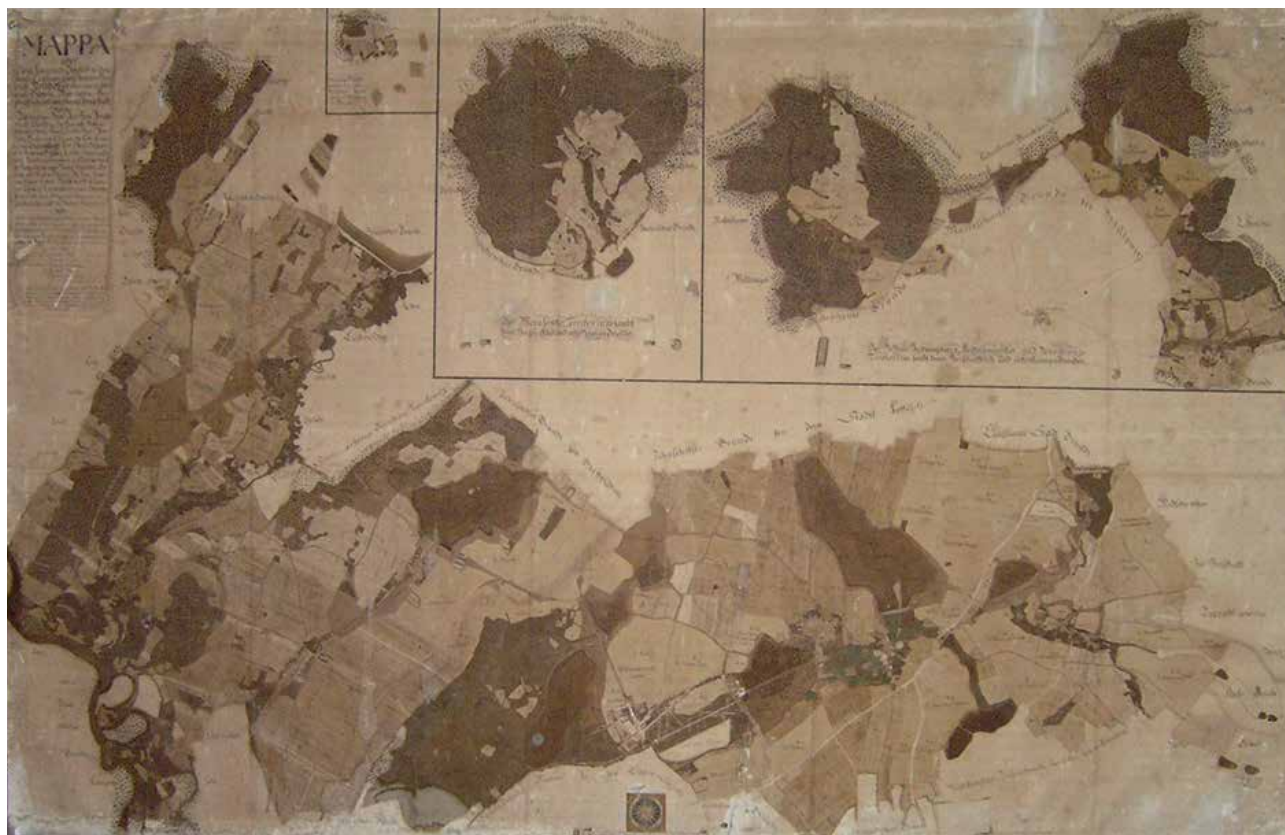

Obr. 45 **Červený mlýn**, zvaný *Gotický (Gothische Mühle)*, při kanále ve veltruském parku, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), ryl Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století.

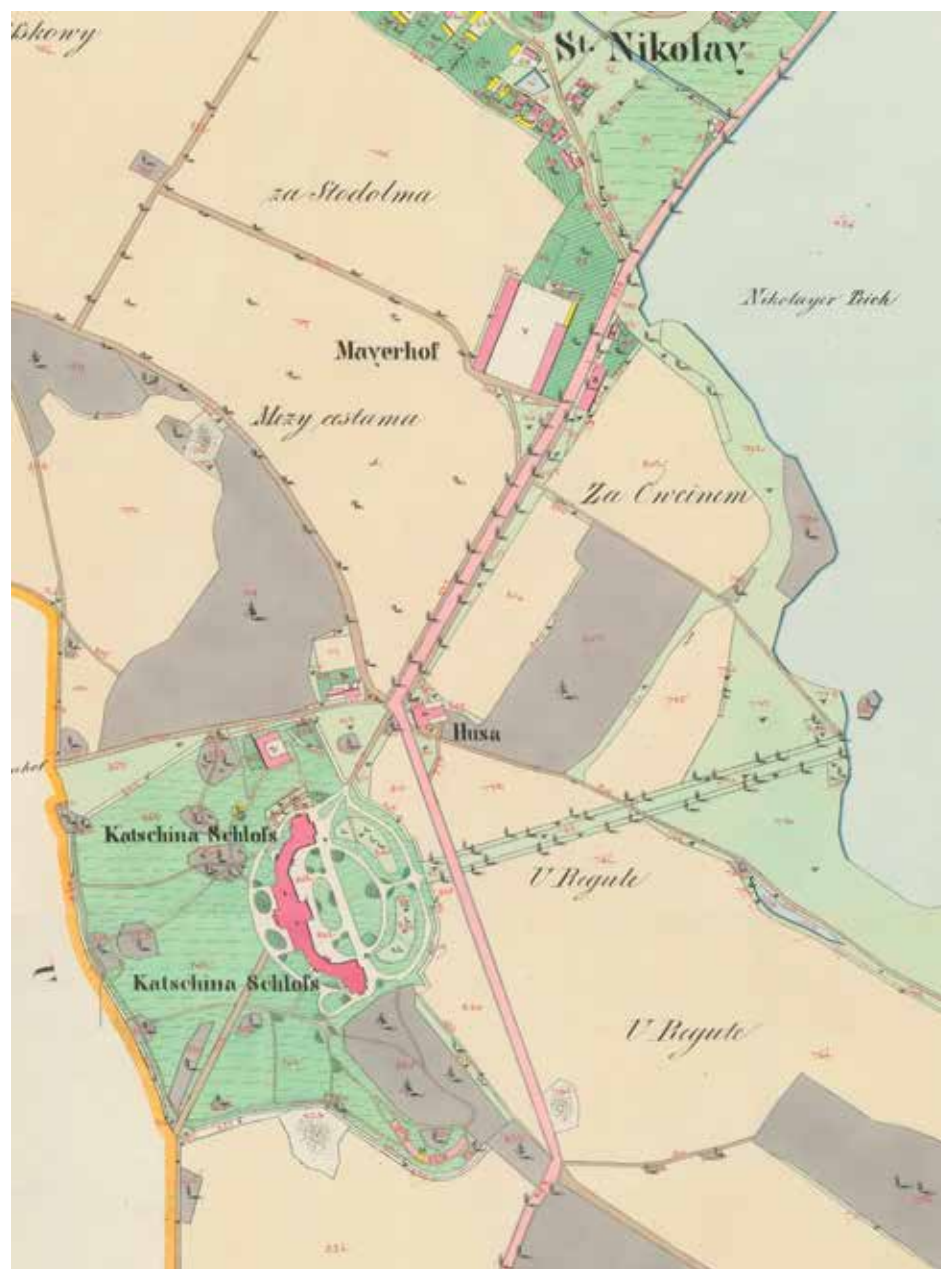

HISTORICKÉ FOTOGRAFIE KRESEB A AKVARELŮ/KVAŠÍ

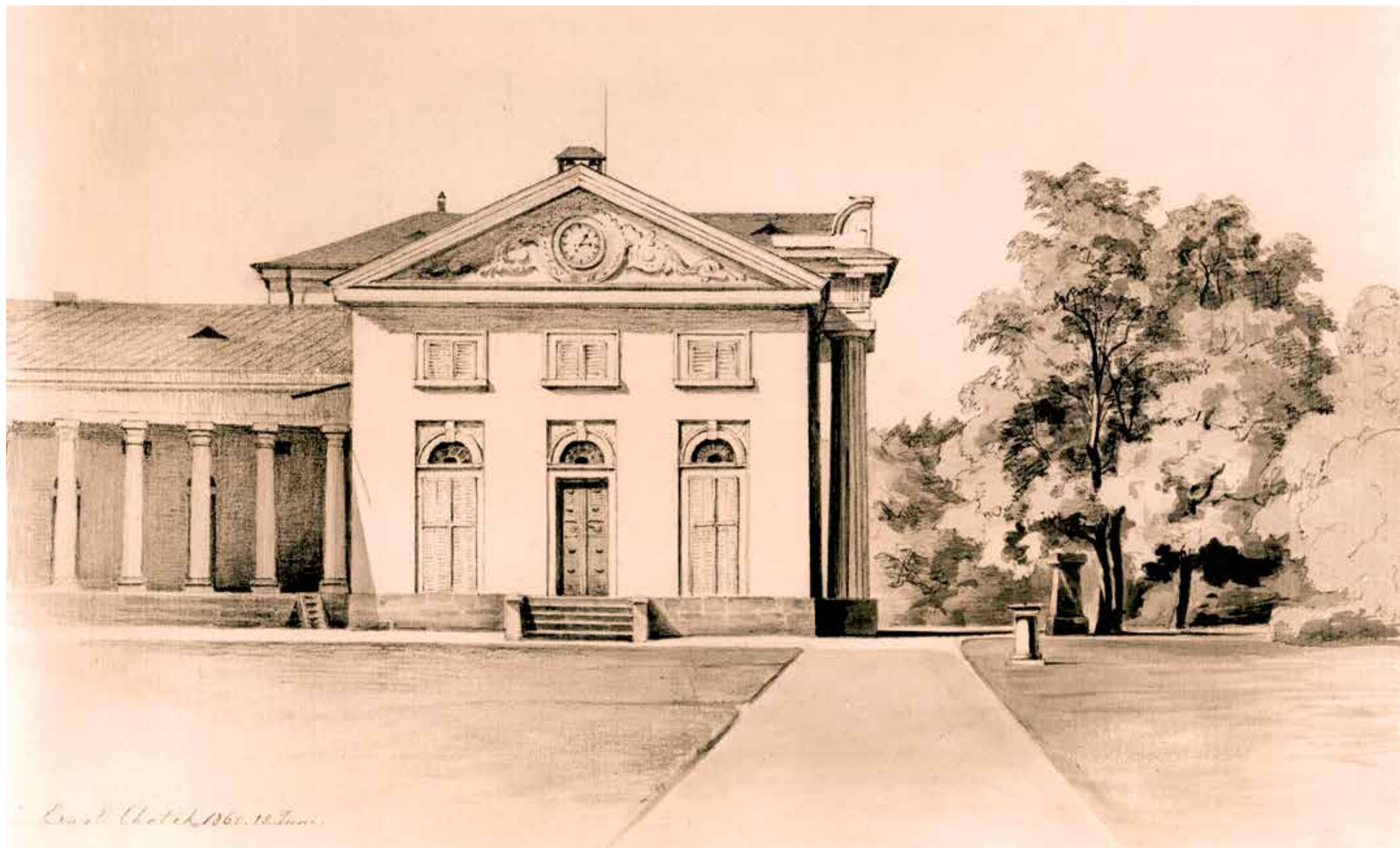
ZÁMEK KAČINA, KAČINSKÝ PARK, SIDONIENWALD U RADVANČIC A OKOLÍ

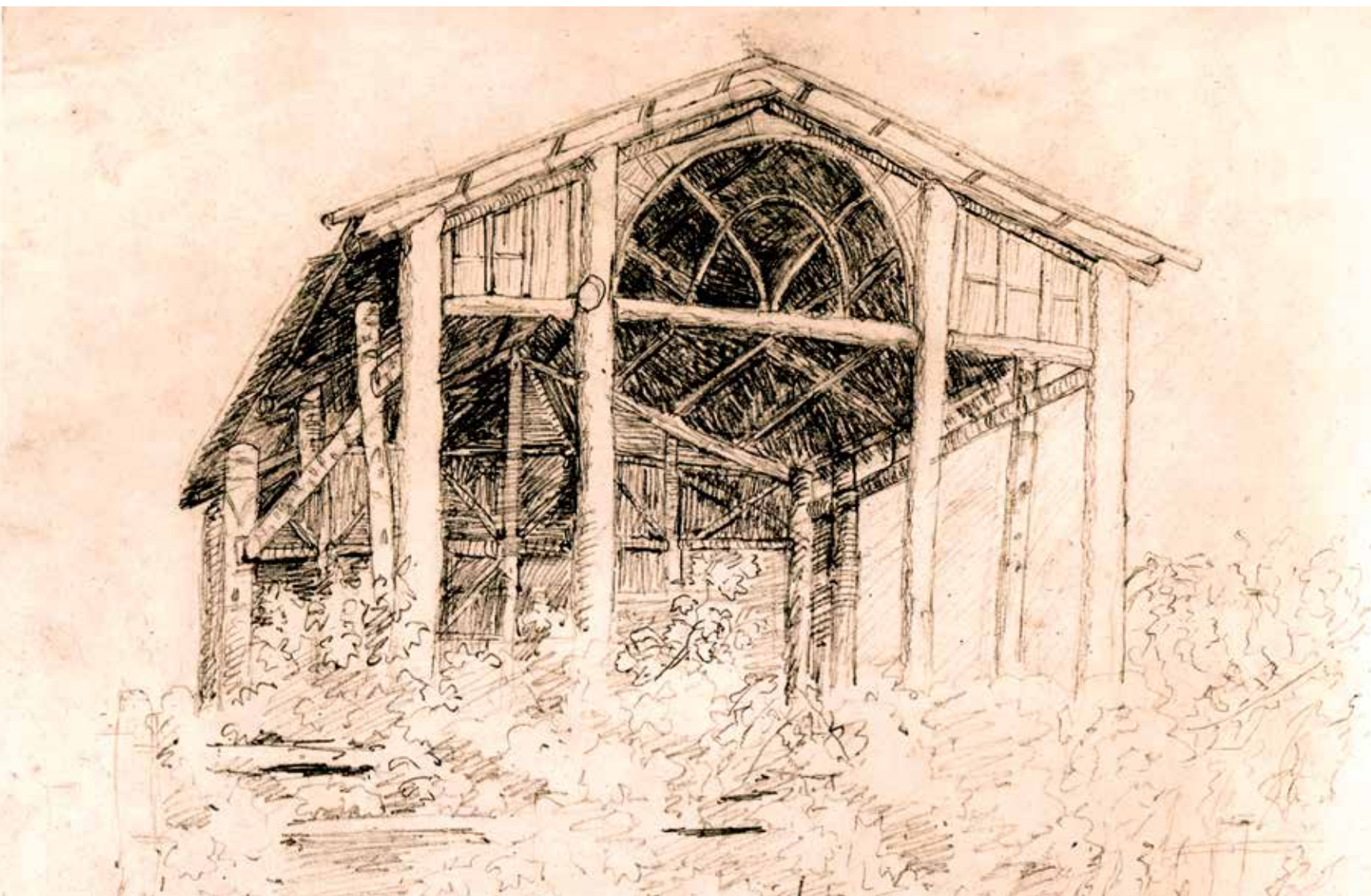
Obr. 46 *Mapa novodvorského panství z roku 1734.*

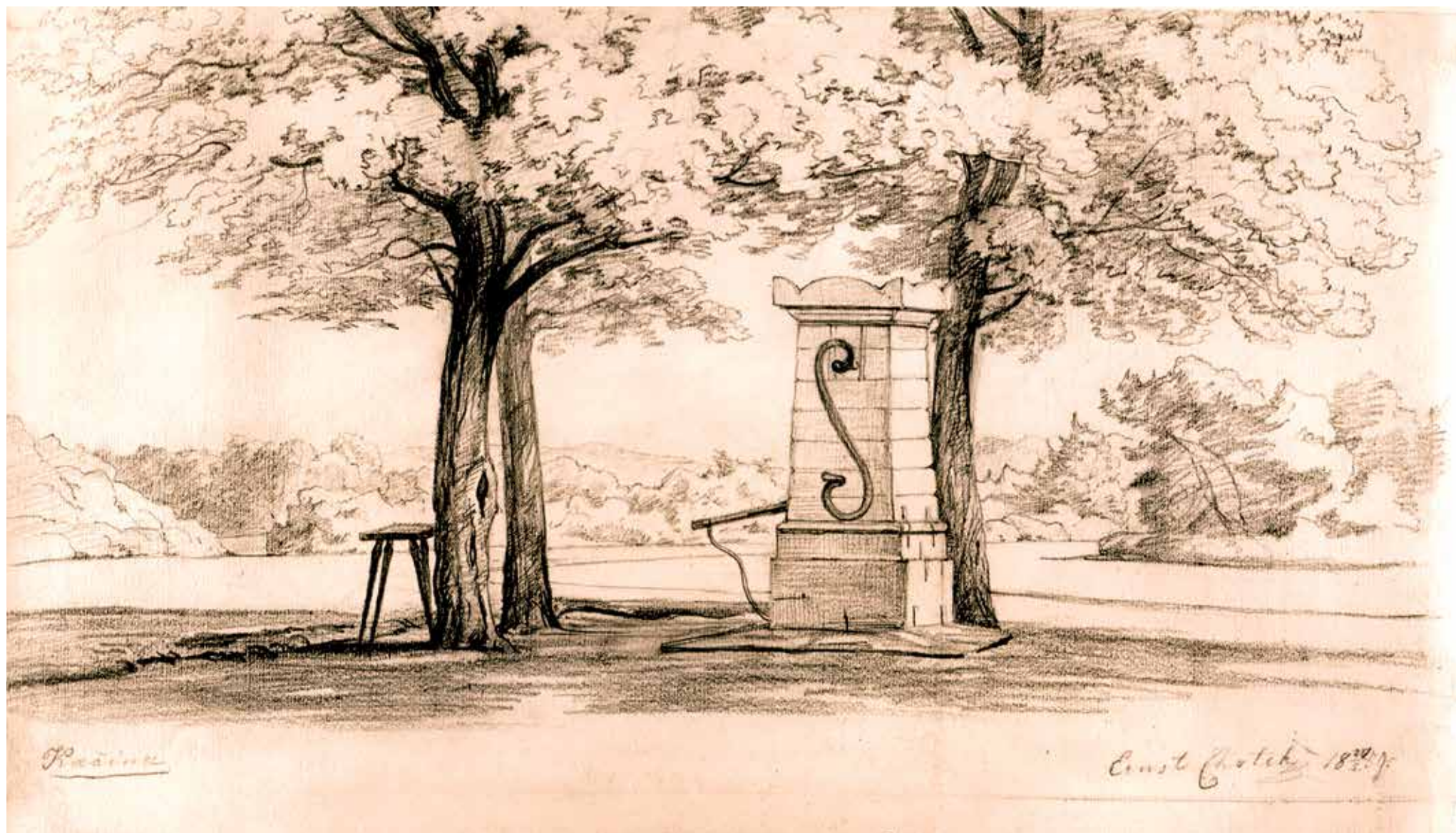
Obr. 47 **Zámek Kačina** na císařském otisku stabilního katastru z 30. let 19. století.

Obr. 48 **Pohled na boční křídlo zámku Kačina s pavilonem divadla a kaple, novodvorské panství, Ernst Chotek (1844–1927), 1860.**

Obr. 49 **Pavilonek Viniční chýše** (Hütte im Weinberg), Kačina, Emerich Chotek (1833–1911), léto 1845.

Obr. 50 **Studna na zámeckém dvoře, Kačina, Ernst Chotek (1844–1927), asi 1869.**

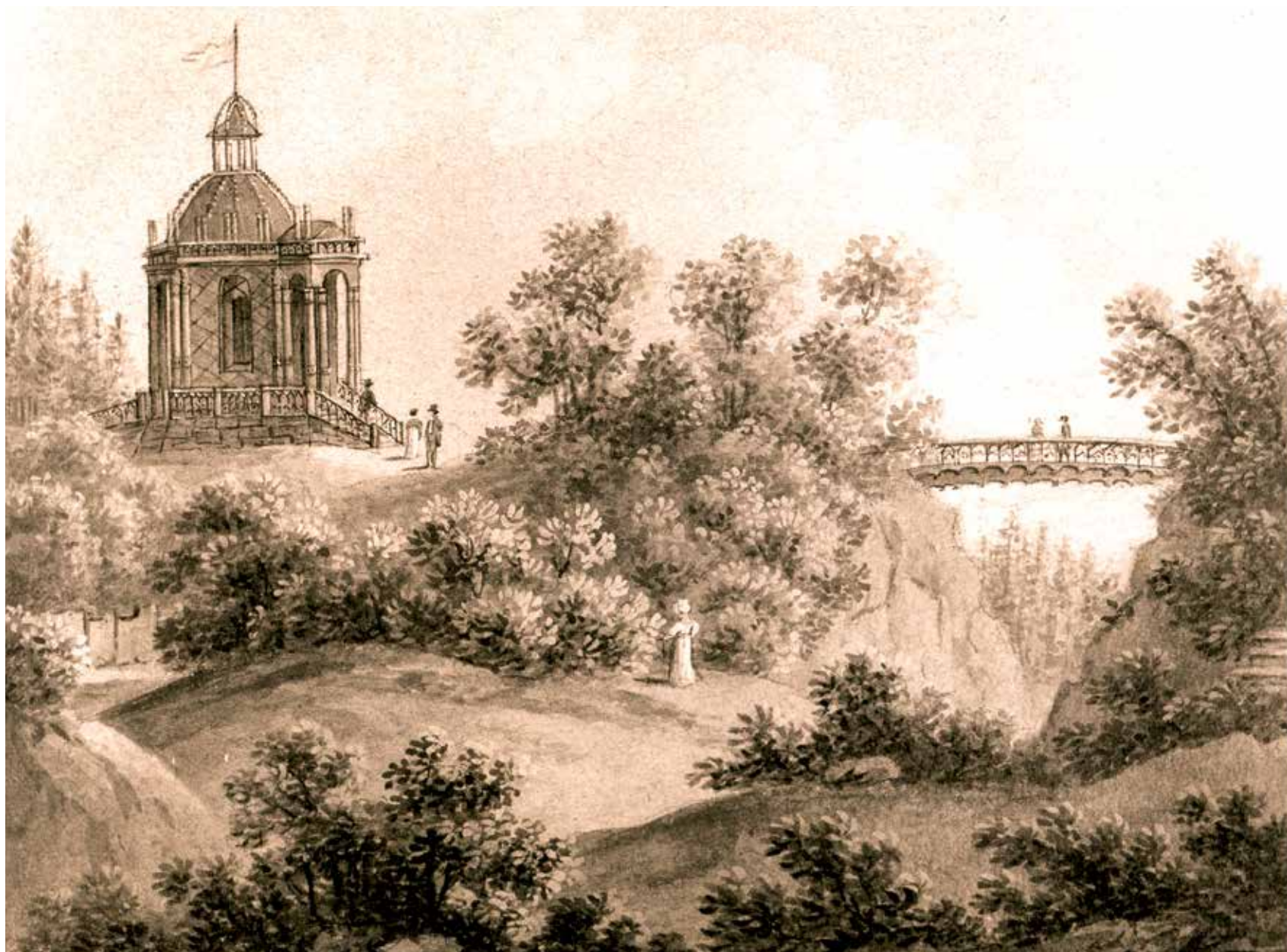
Obr. 51 **Sidonien zámeček** (Sidonienhaus) s lesní partií v krajinném parku Sidonien les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.

Obr. 52 **Kostýmní hry Chotků**, Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 2. třetina 19. století.

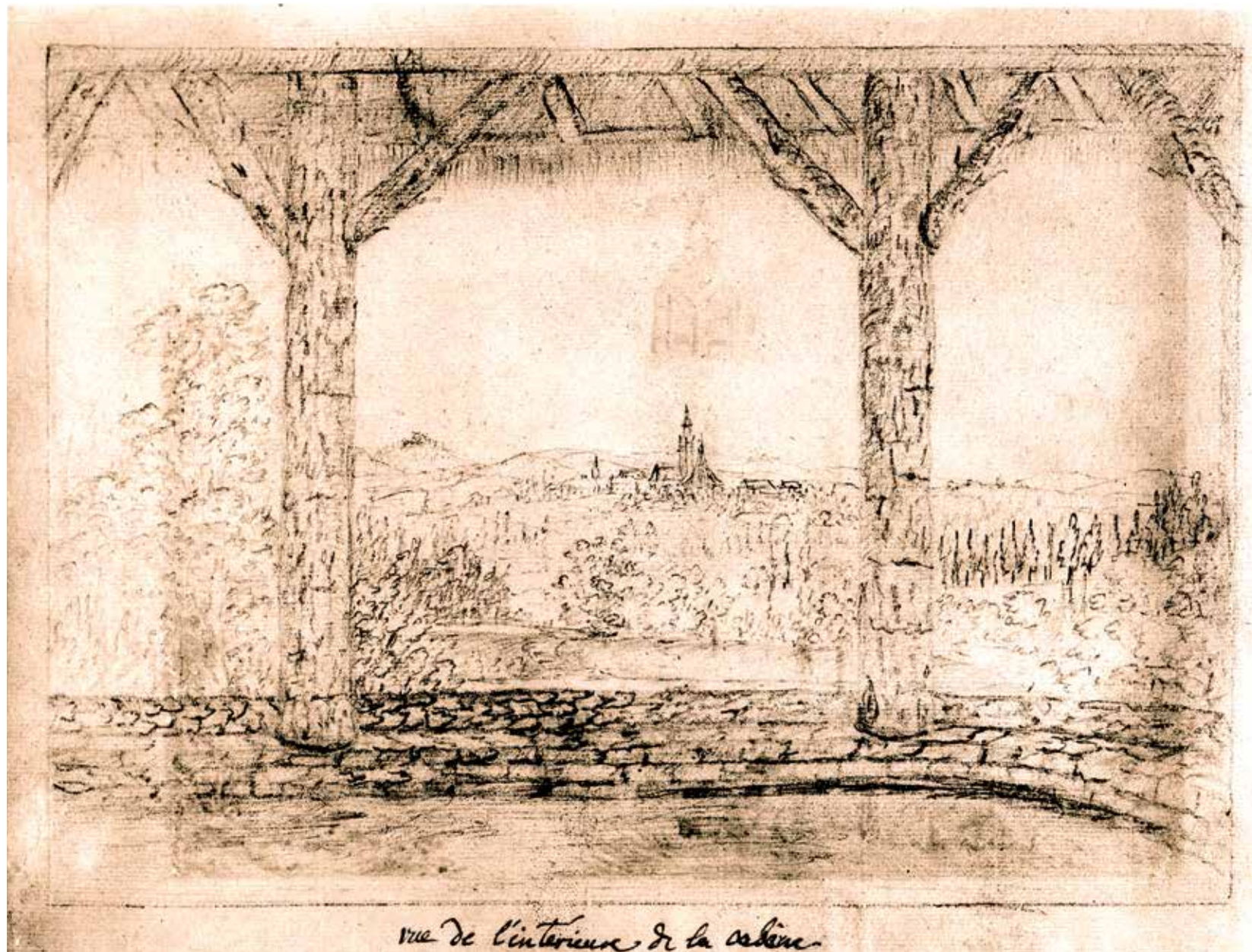
Obr. 53 **Sidonien zámek** (Sidonienhaus) s lesní partií a lavičkou v krajinném parku Sidonien les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.

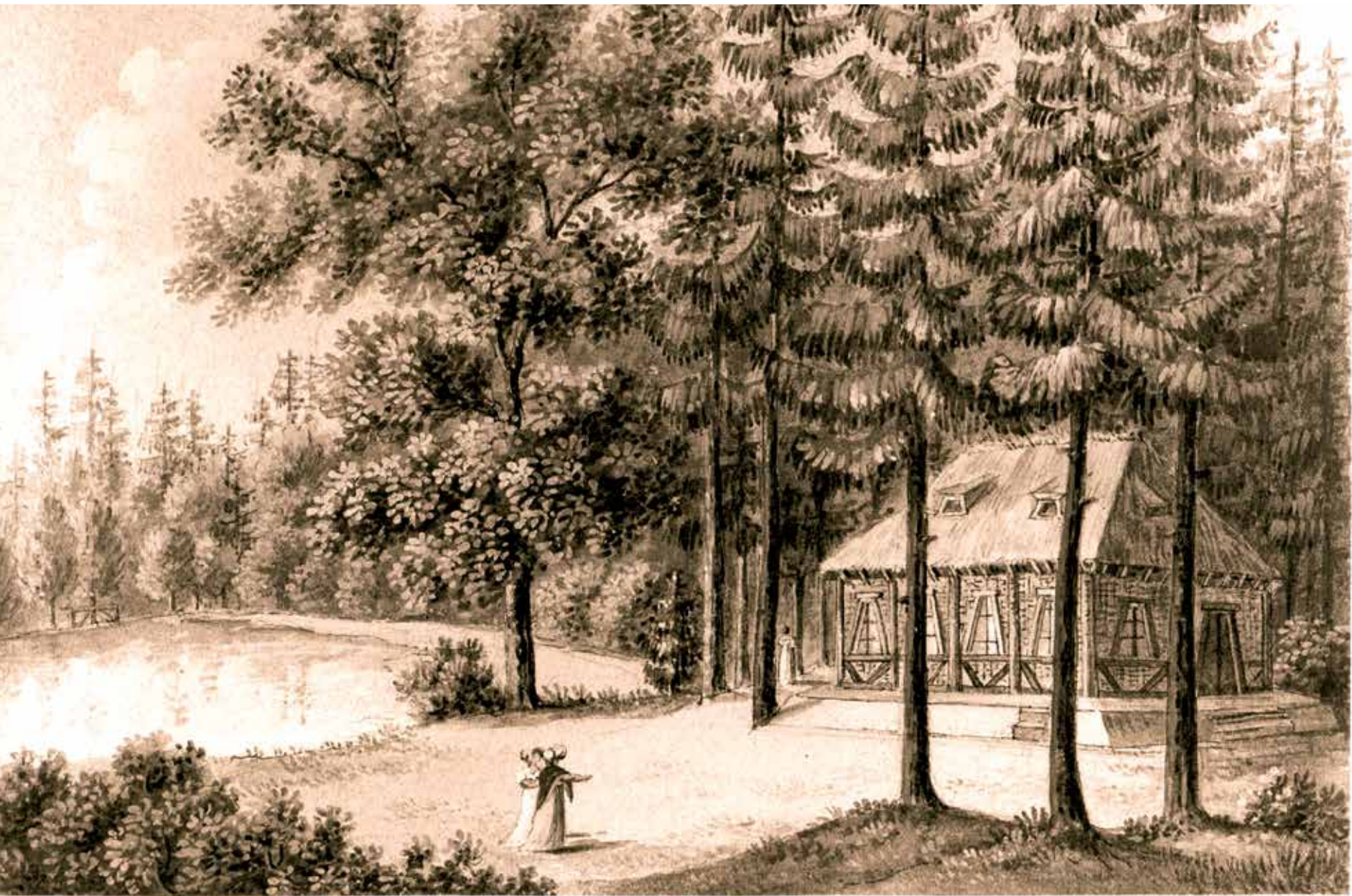
Obr. 54 **Altán v takzvaném maurském slohu** na Vilhelmině pahorku (Wilhelmines Hügel) na Kamajku poblíž novodvorského panství Chotků, 1. třetina 19. století.

Obr. 55 **Dřevěný pavilonek na Skalce u Třebešic, Sidonienwald, 1. třetina 19. století.**

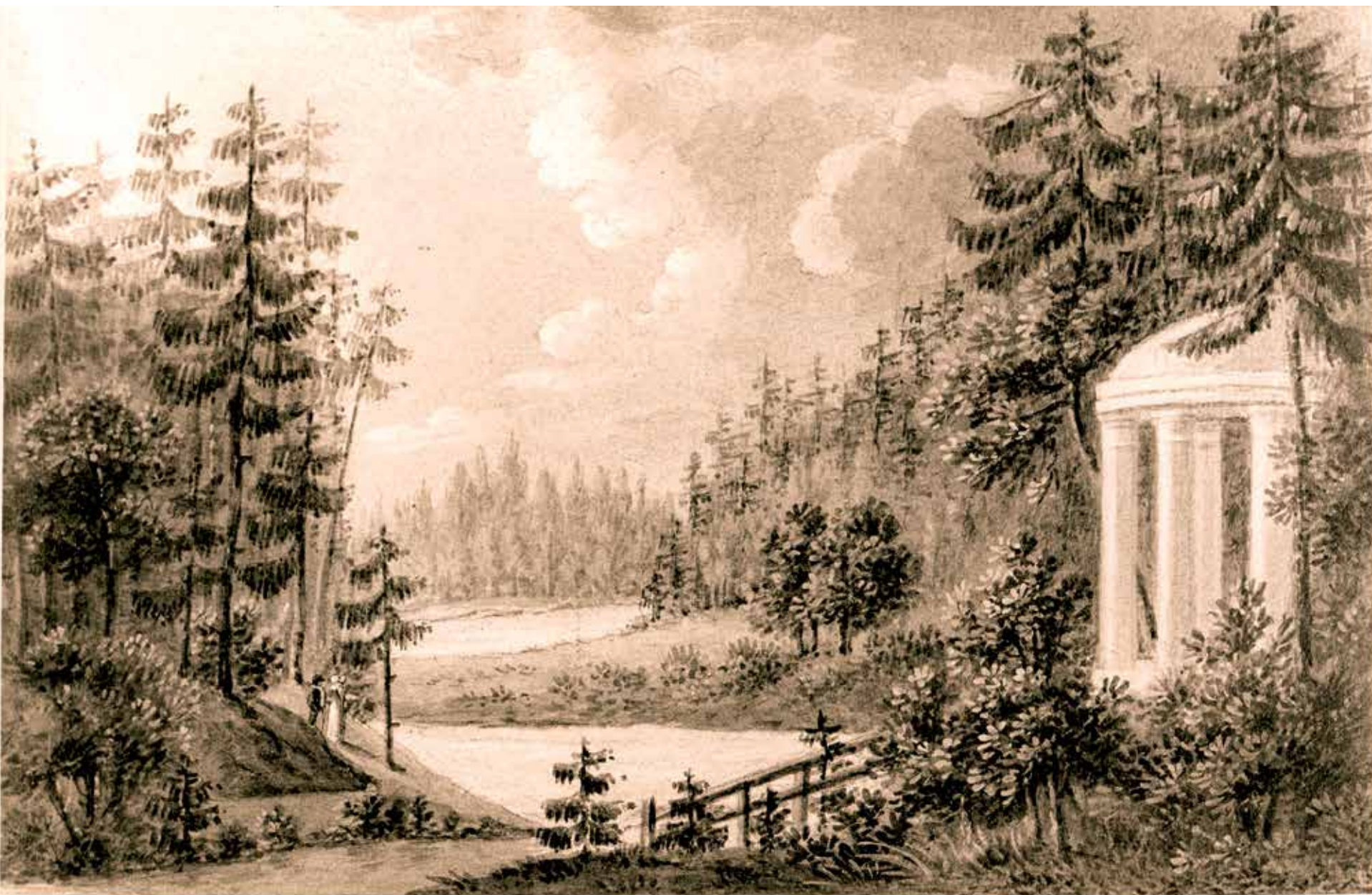
Obr. 56 **Pohled na Čáslav** z pavilonku na Skalce u Třebešic, 1. třetina 19. století.

Obr. 58 **Pavilon Americký dům**, zvaný též Severoamerický zahradnický domek (*Nordamerikanisches Pflanzenhaus*), v krajinném parku Sidoniin les (*Sidonienwald*) u Radvančic na choťkovském novodvorském panství, 1. polovina 19. století.

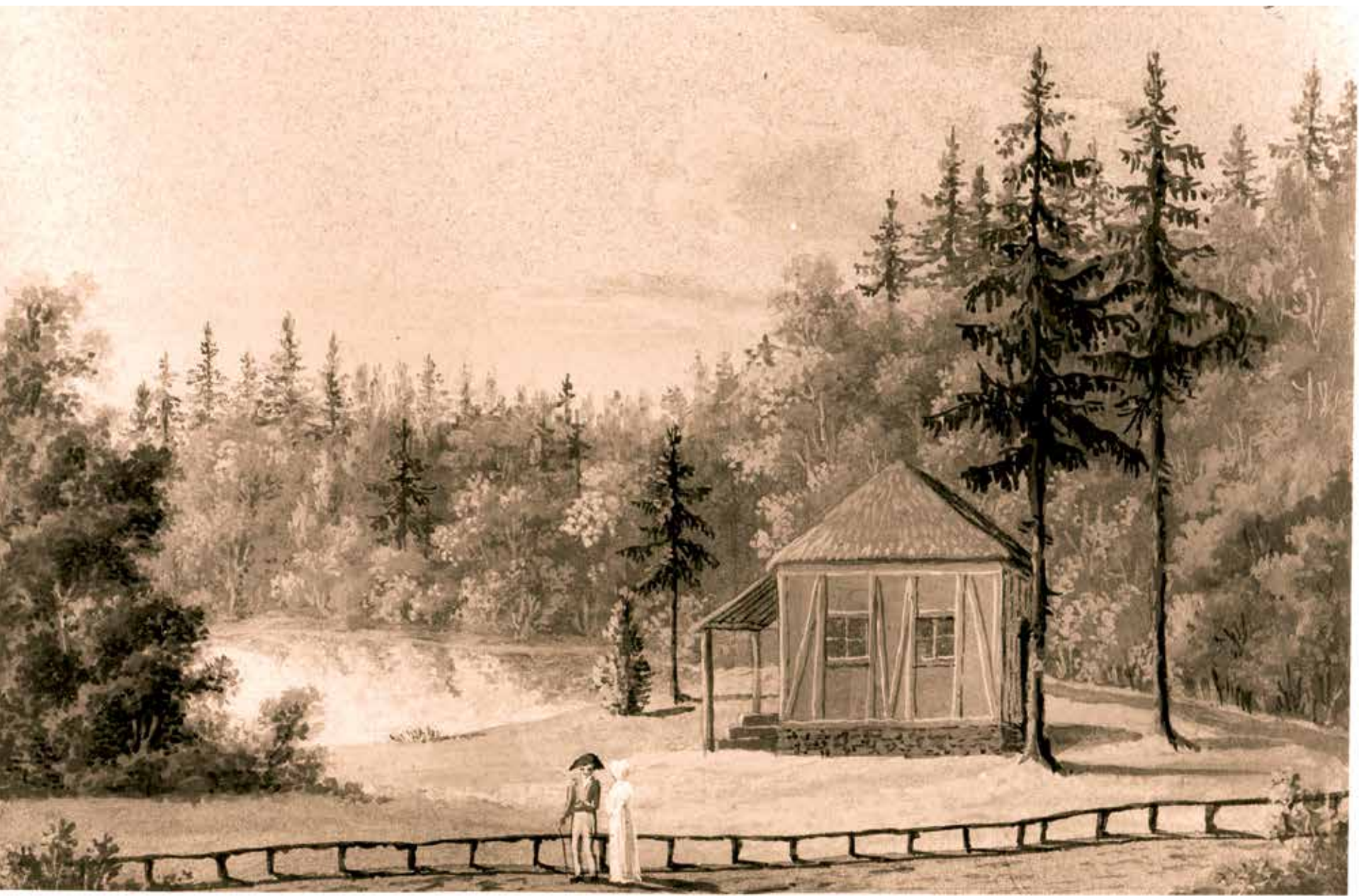
Obr. 59 **Palämonshaus u rybníčku** v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.

Obr. 60 **Pohled na Chrám Dryád** – lesních vil (*Dryaden Tempel*) s rybníkem Vidlák, lokalita Hetlín, Hučadla, poblíž krajinného parku Sidoniin les (*Sidonienwald*) u Radvančic na choťkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.

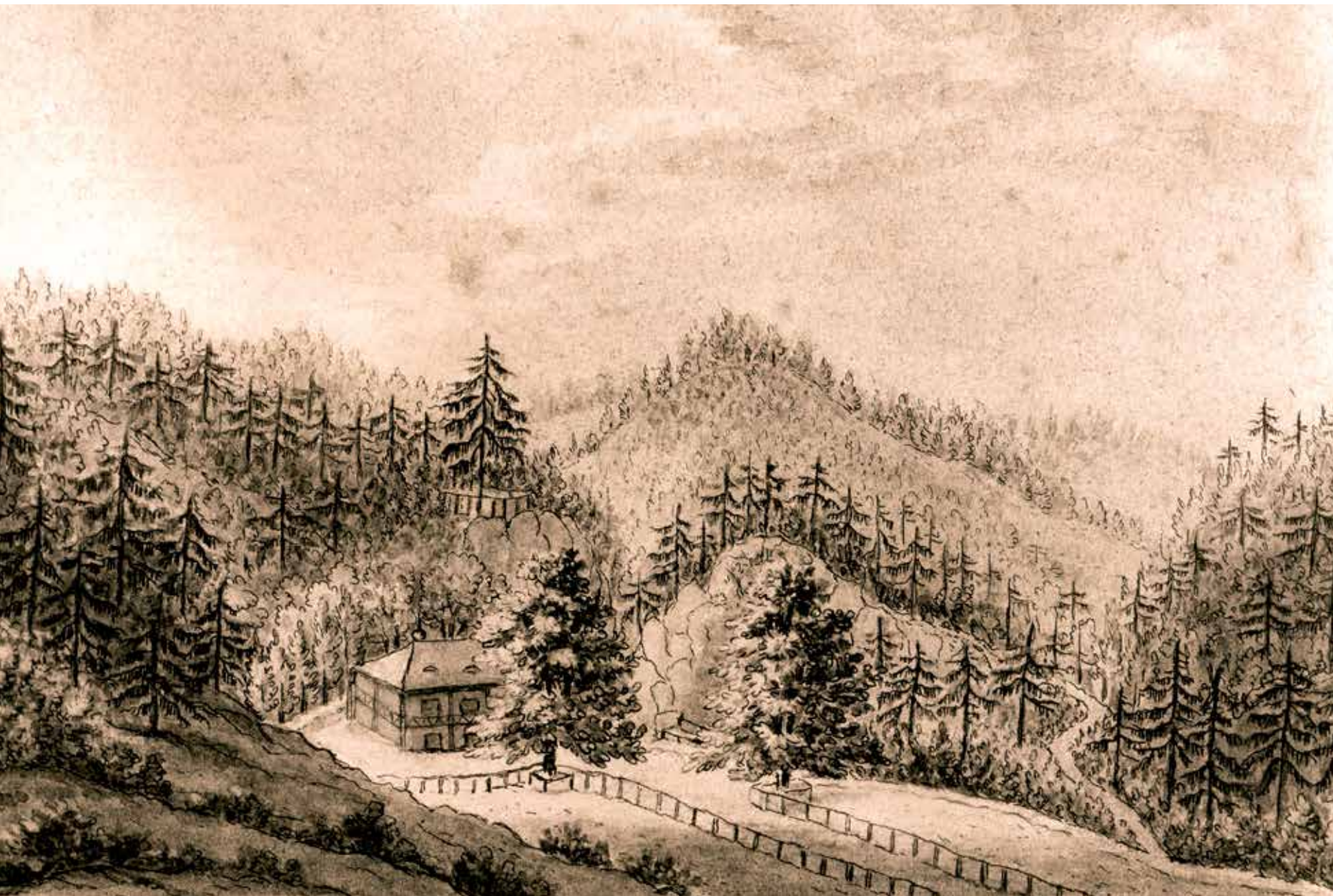
Obr. 61 **Pohled na Olšový rybník** s dřevěným molem a domkem, v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.

Obr. 62 Domek v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.

Obr. 63 **Doměk v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald)** u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, v pozadí mezi stromy kaple, 1. třetina 19. století.

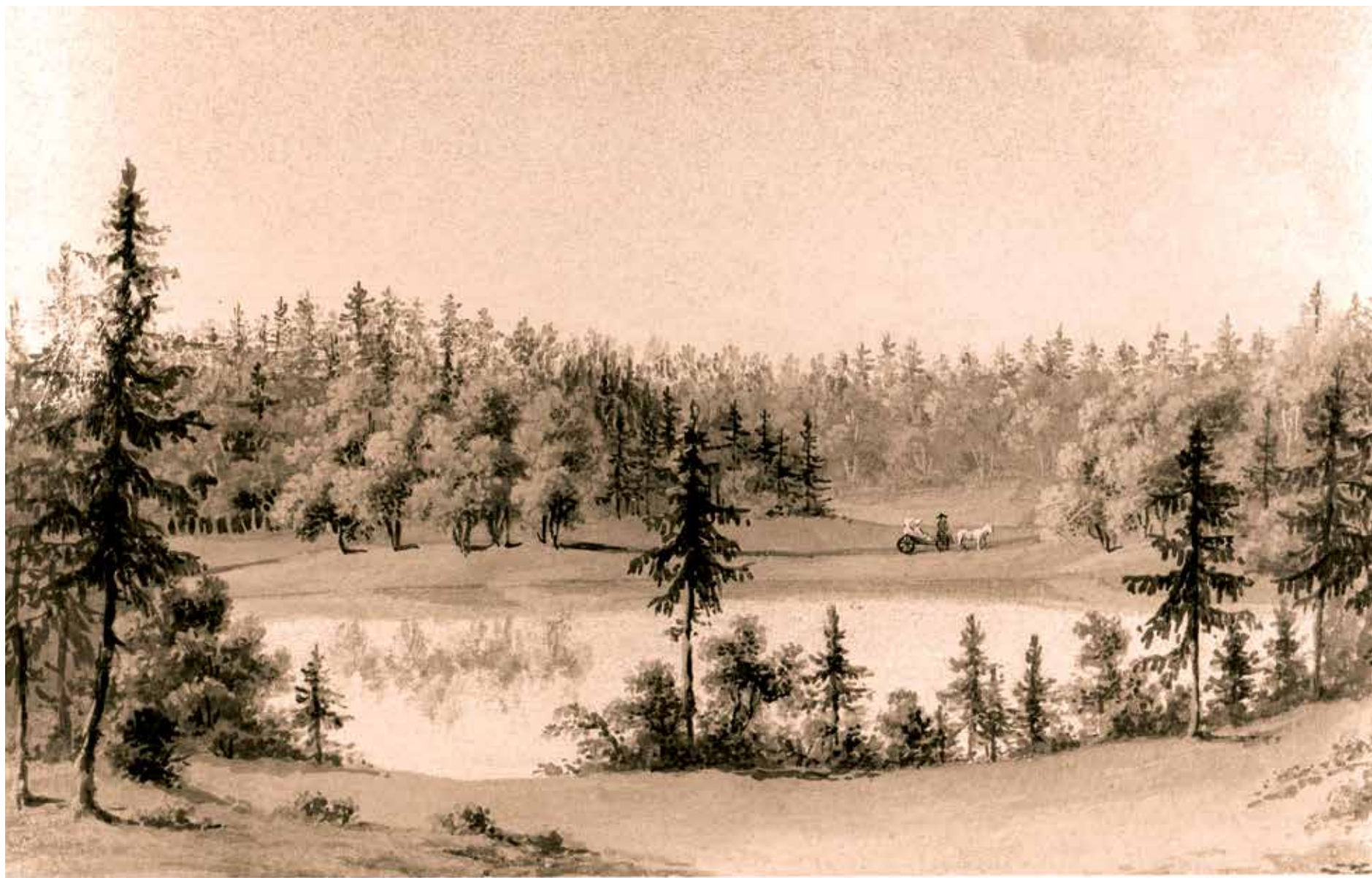
Obr. 64 Pohled na dům v údolí, patrně u Utěšenovic, nedaleko krajinného parku v Sidoniině lese (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.

Obr. 65 **Vodárenská věž u Nových Dvůrů**, Rudolf Chotek (1832–1894), 1858.

*Obr. 66 **Pohled na parkovou partii s lavičkou a lodkou, patrně Louisin rybník (Louisenteich) v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.***

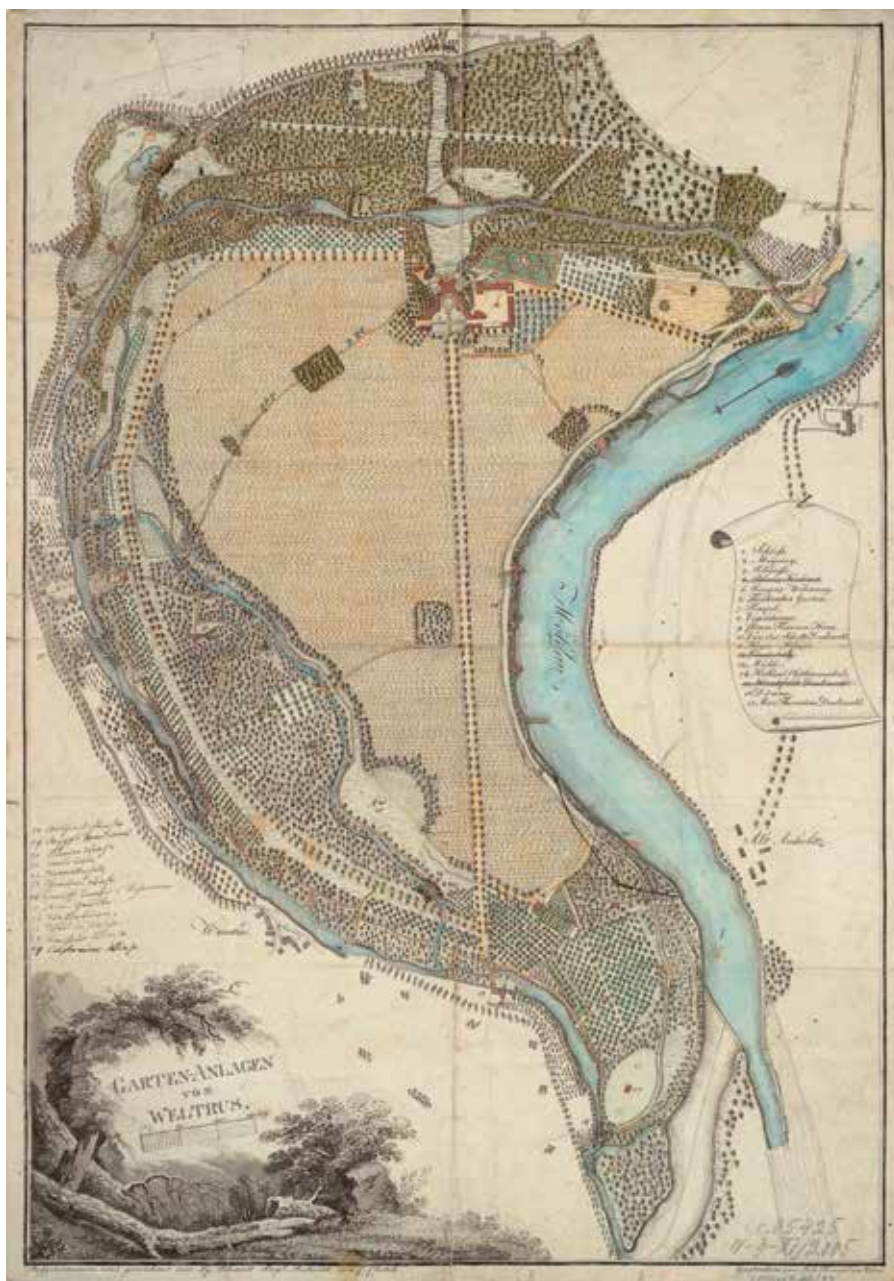

Obr. 67 **Pohled na parkovou partii s koleskou**, patrně Louisin rybník (Louisenteich) v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1 třetina 19. století.

Obr. 68 **Pohled na parkovou partii s vodopádem**, patrně lokalita u Utěšenovic, poblíž krajinného parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chotkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století.

ZÁMEK VELTRUSY, VELTRUSKÝ PARK A OKOLÍ

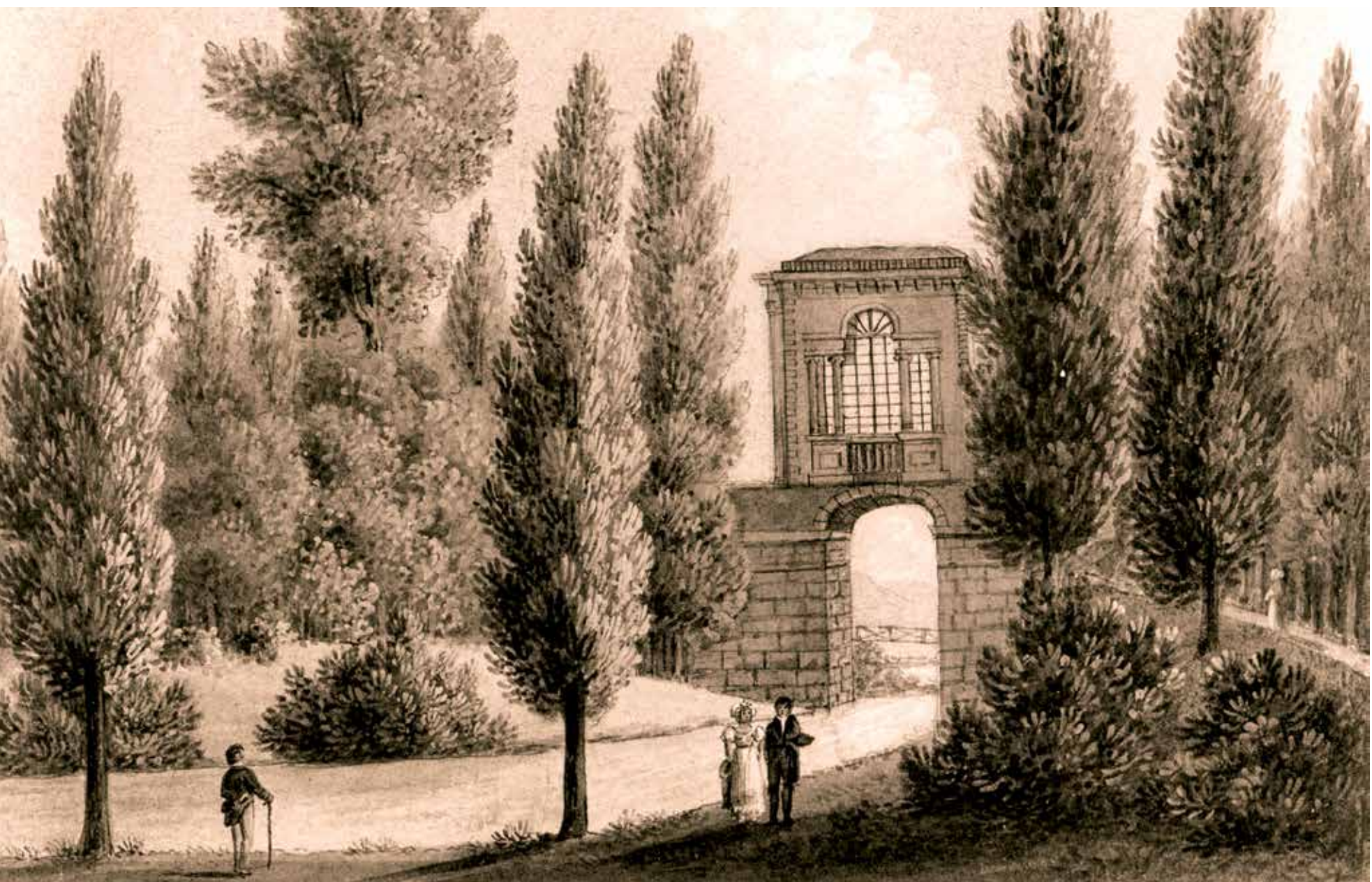
Obr. 69 **Plán veltruského parku** s popisem pavilonů, dalších staveb a jednotlivých míst, rytina, Johann Renard podle Ignatze Schmidta, 1800.

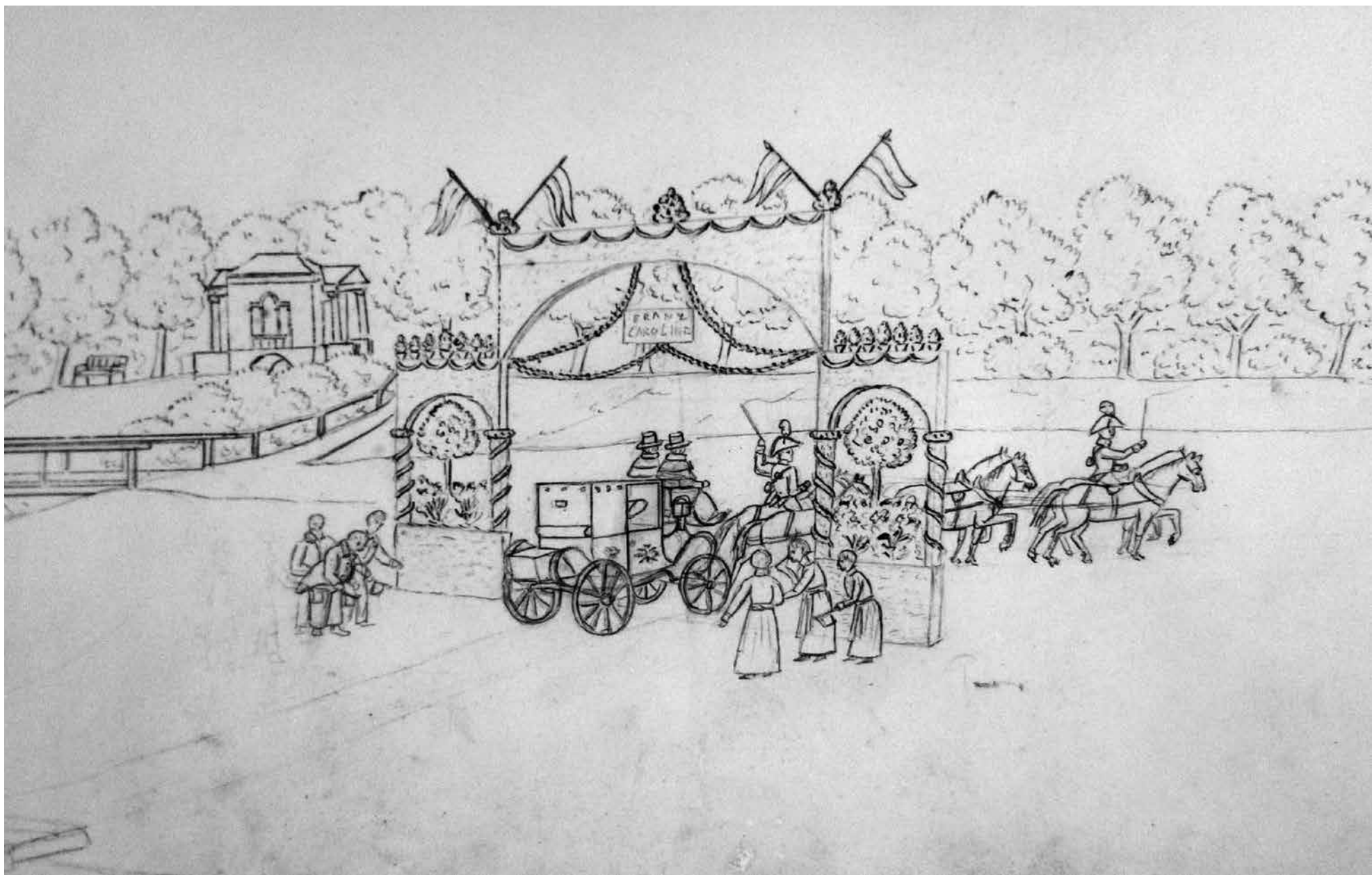
Obr. 70 **Zámek Ostrov** (Insel) ve Veltrusích, pohled od rybníčku na kanále, později zvaného Špigl (zrcadlo), který odrážel podobu zámku, 2. až 3. třetina 19. století.

Obr. 71 **Zámek Ostrov (Insel)** ve Veltrusích před přestavbou, pohled přes kanál od později přemístěného pomníku císařského zahradníka v Schönbrunnu Richarda van der Schotta, přelom 18. a 19. století.

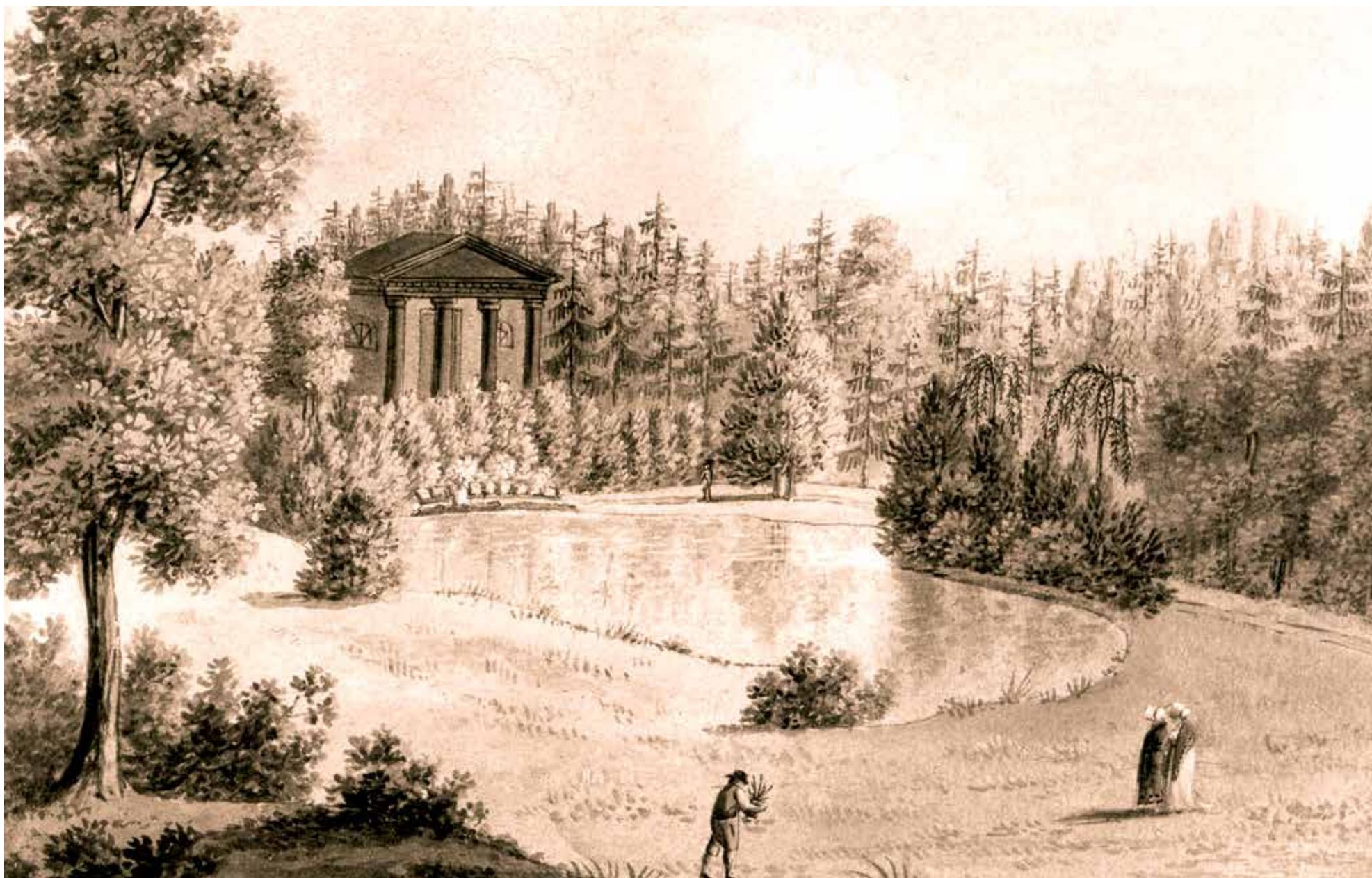
Obr. 72 **Laudonův pavilon**, zvaný Stavidlo na přítoku (Einfluss-Schleuse), v zámeckém parku ve Veltrusích, 1. třetina 19. století.

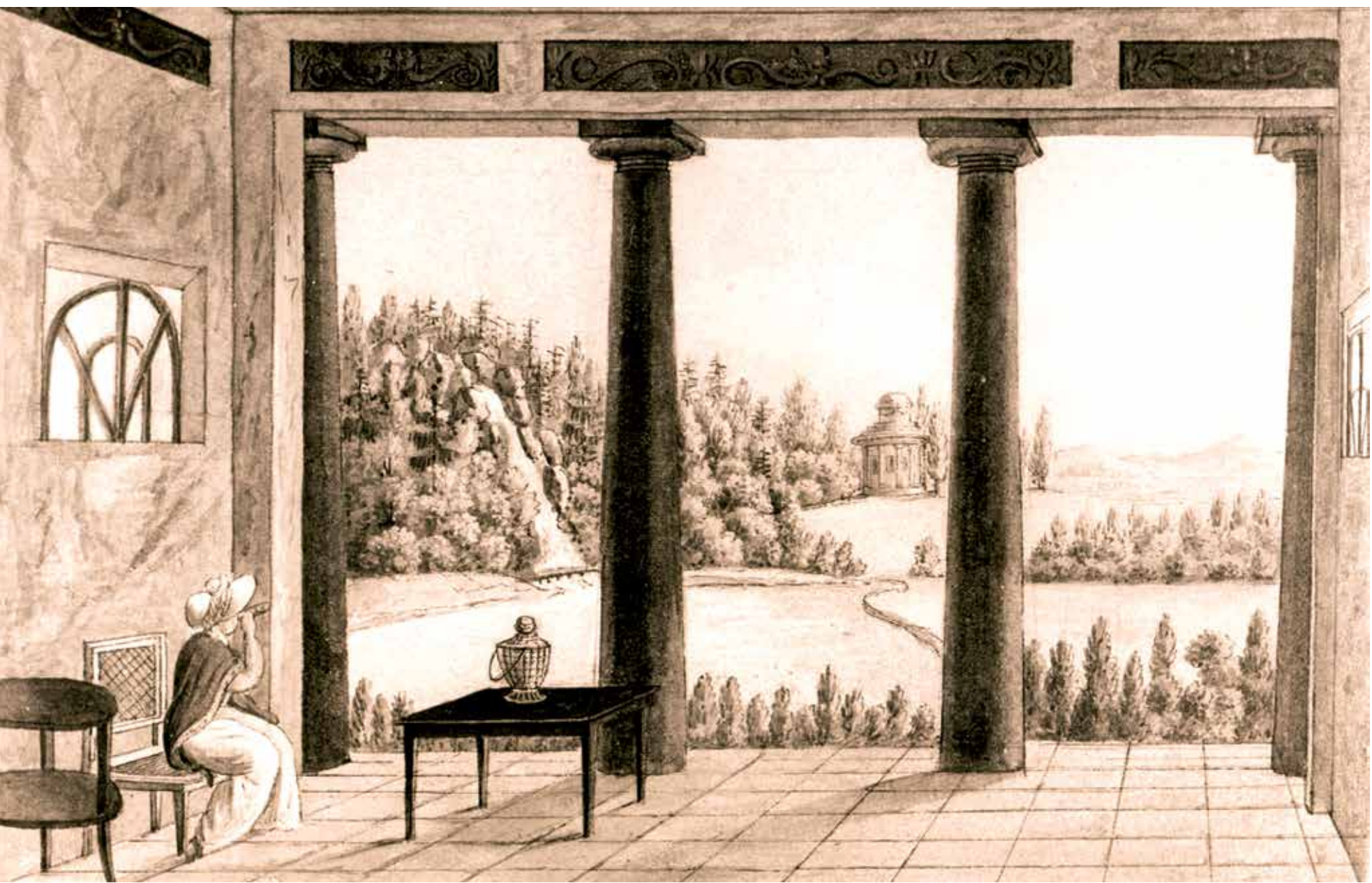
Obr. 73 **Uvítání císaře Františka I. a císařovny Caroliny Augusty ve slavobráně veltruského parku, v pozadí Laudonův pavilon, kresba tužkou neznámého autora 1833.**

Obr. 74 **Laudonův pavilon** nad kanálem ve veltruském parku, Emerich Chotek (1833–1911), 4. 11. 1846.

Obr. 75 **Dórský pavilon**, v původní podobě před přestavbou, s jezírkem na kanále v zámeckém parku ve Veltrusích, před před rokem 1843.

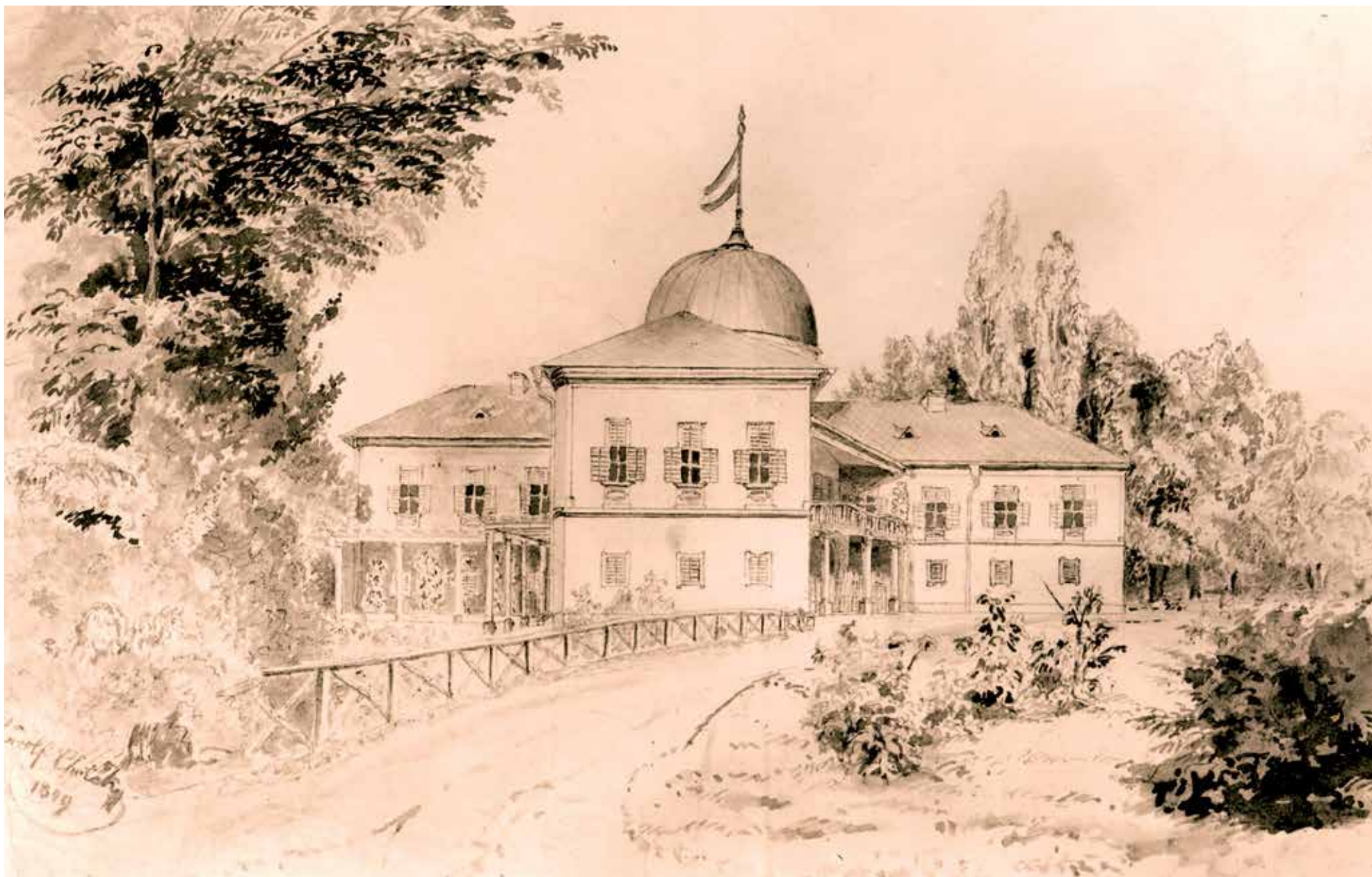
Obr. 76 **Pohled z Dórského pavilonu** přes jezírko na pavilon Chrám přátel venkova a zahrad (*Tempel der Gartenfreunde*), zvaný též Chrám obránců Čech a přátel zahrad a venkova, v zámeckém parku ve Veltrusích, před 1843.

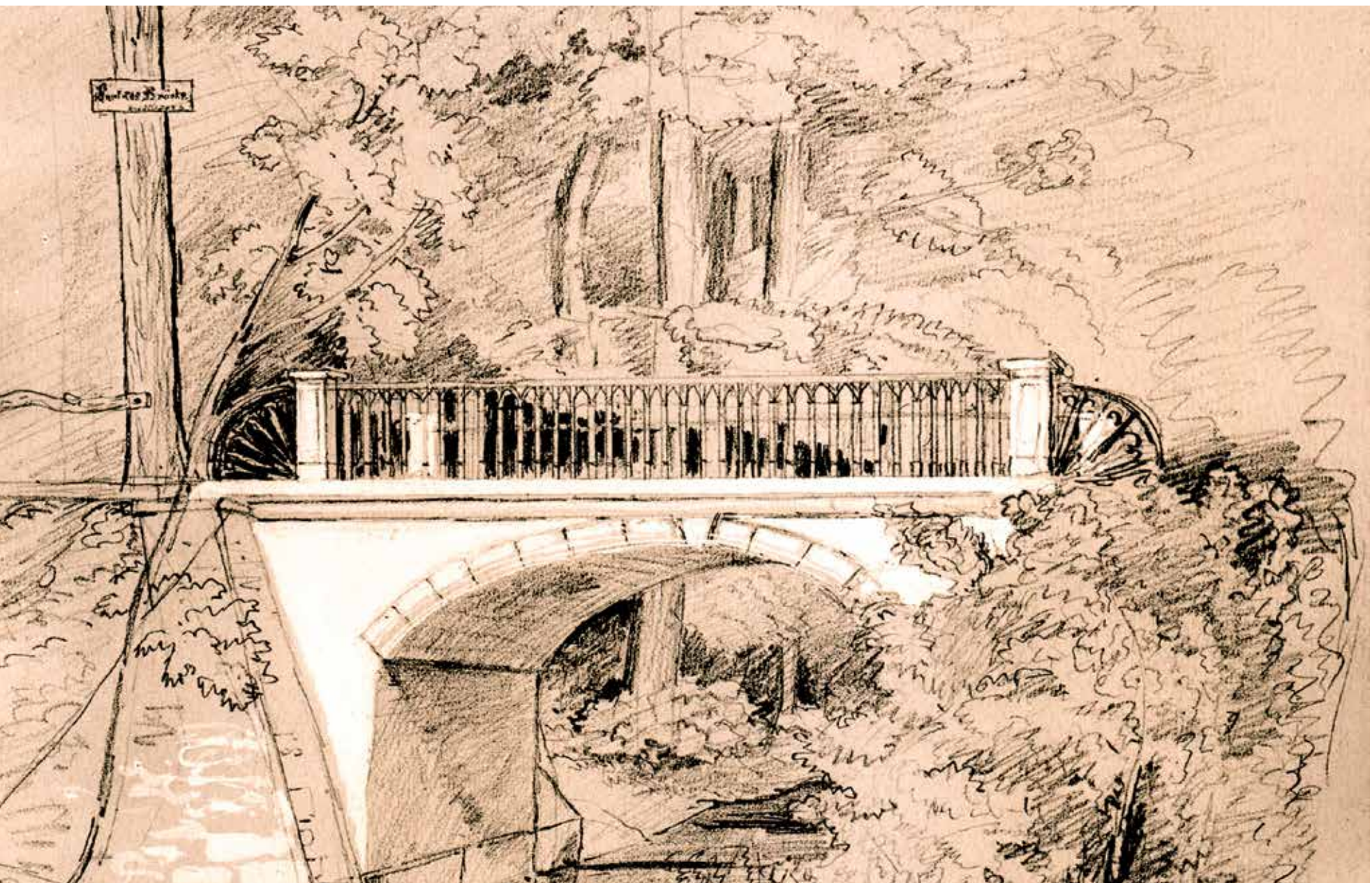
Obr. 77 **Chrám přátel venkova a zahrad** (*Tempel der Gartenfreunde*), v zámeckém parku ve Veltrusích, s chotkovskou aristokratickou společností v historizujících oděvech, Johann Ranzmayer (1814–1874), 2. až 3. třetina 19. století.

Obr. 78 Zámek Ostrov (Insel) ve Veltrusích, pohled od rybníčku, později zvaného Špígl, Emerich Chotek (1833–1911), 1846.

Obr. 79 **Zámek Ostrov (Insel)** ve Veltrusích, pohled z boční strany na partii s balkónem a na pergolu zastiňující přízemí na vnitřní straně zámeckého křídla, Rudolf Chotek (1832–1894), 1849.

Obr. 80 **Charlottin most** (Charlotta's Brücke) přes kanál ve veltruském parku, Rudolf Chotek (1832–1894), 1846.

Obr. 81 **Dřevěný můstek přes kanál** či jeho boční rameno ve veltruském parku,
Rudolf Chotek (1832–1894), 1852.

Obr. 82 **Železný most** (Eiserne Brücke) přes kanál ve veltruském parku, 1. třetina 19. století.

Obr. 83 **Partie z veltruského parku s Bílým mostem (Weise Brücke), zvaným i Vosoušský, a se společností v lodicích, 1. třetina 19. století.**

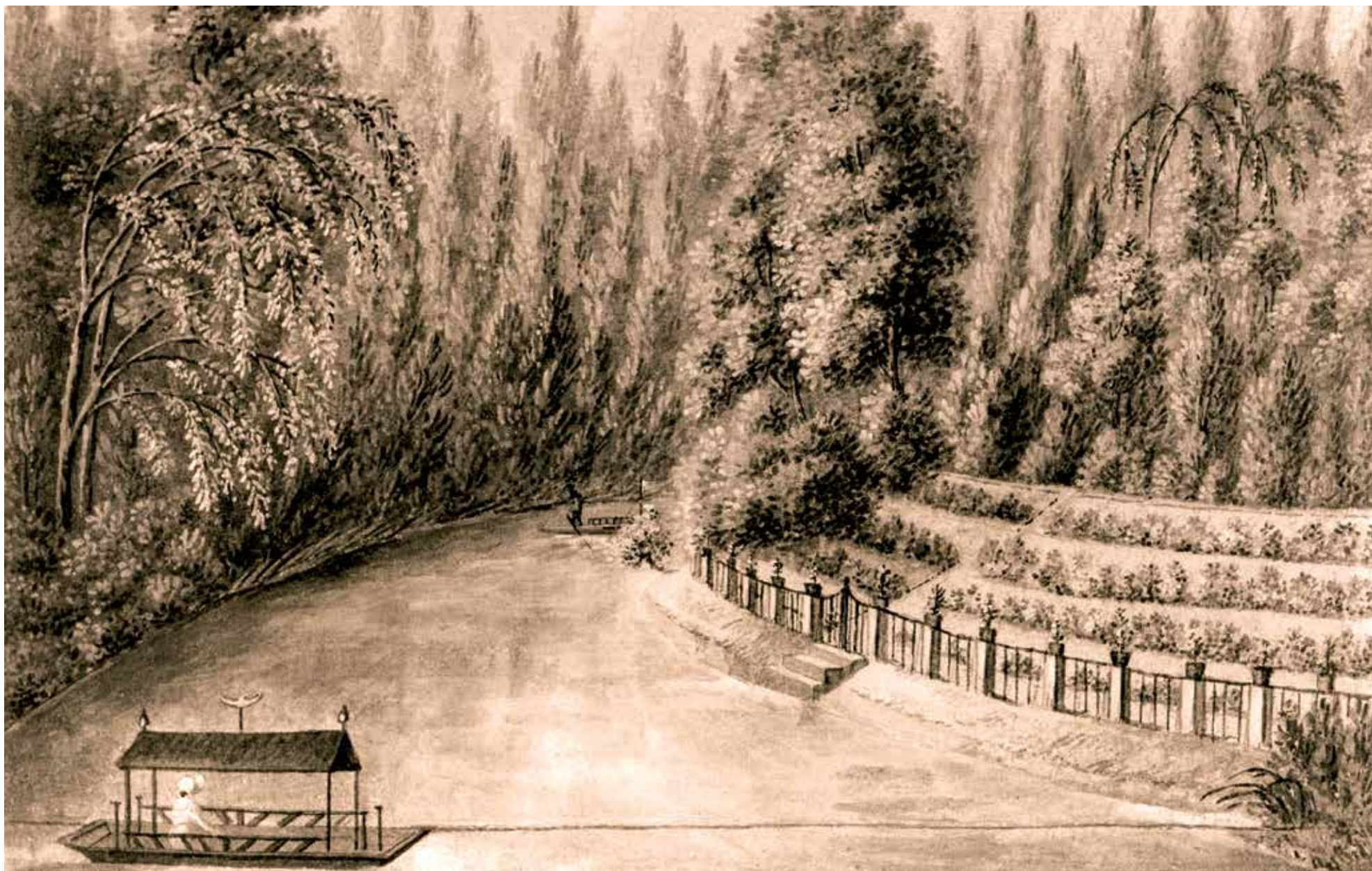
Obr. 84 **Most zdobný trofejemi** – daňčím parožím, patrně Lovecký (Jägerbrücke) či Divoký (Wildebrücke), přes kanál ve veltruském parku, Rudolf Chotek (1832–1894), 1851.

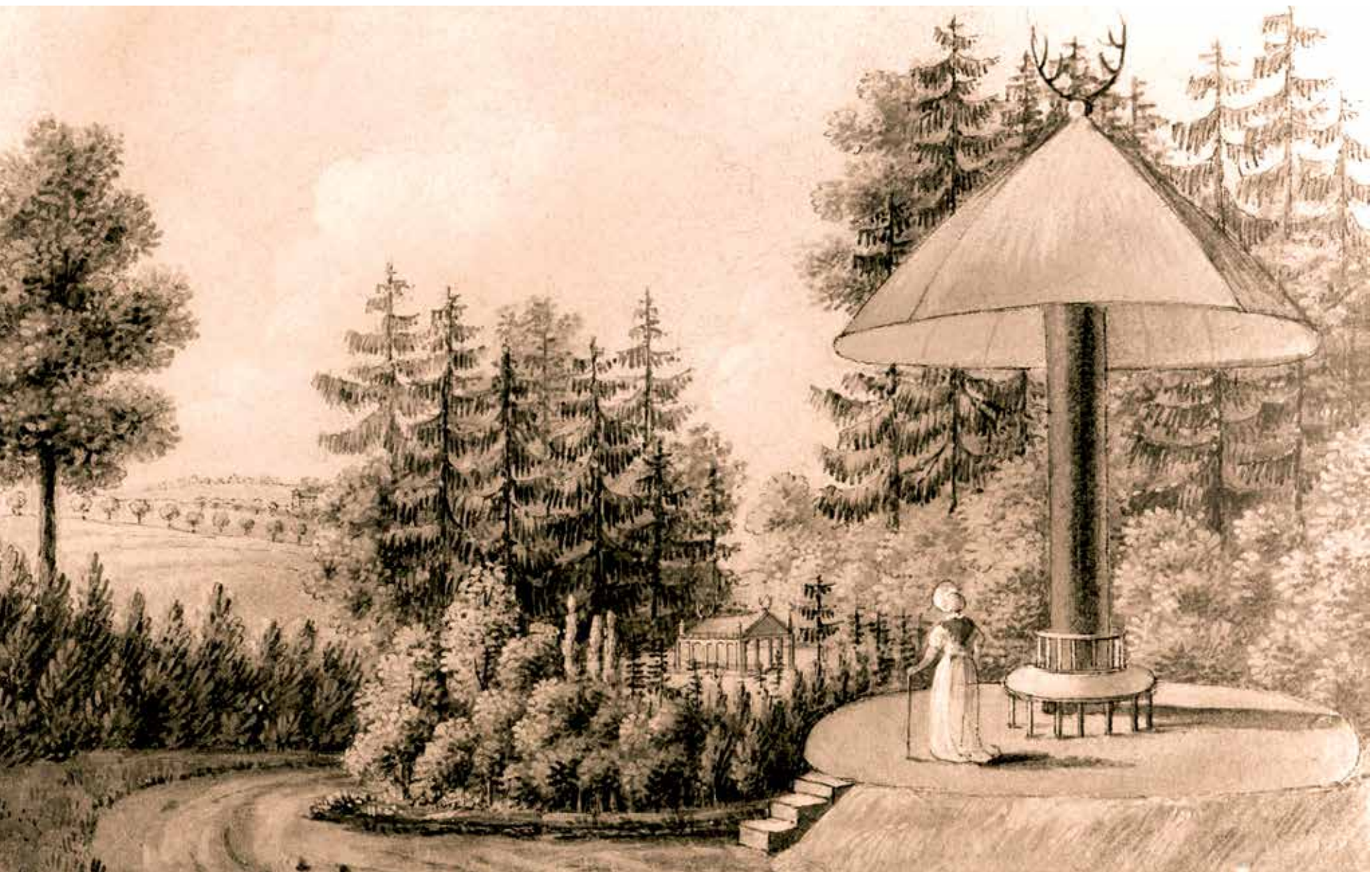
Obr. 85 **Partie z veltruského parku s přístavištěm pro loďky a se sedátkem u stromu, 1. třetina 19. století.**

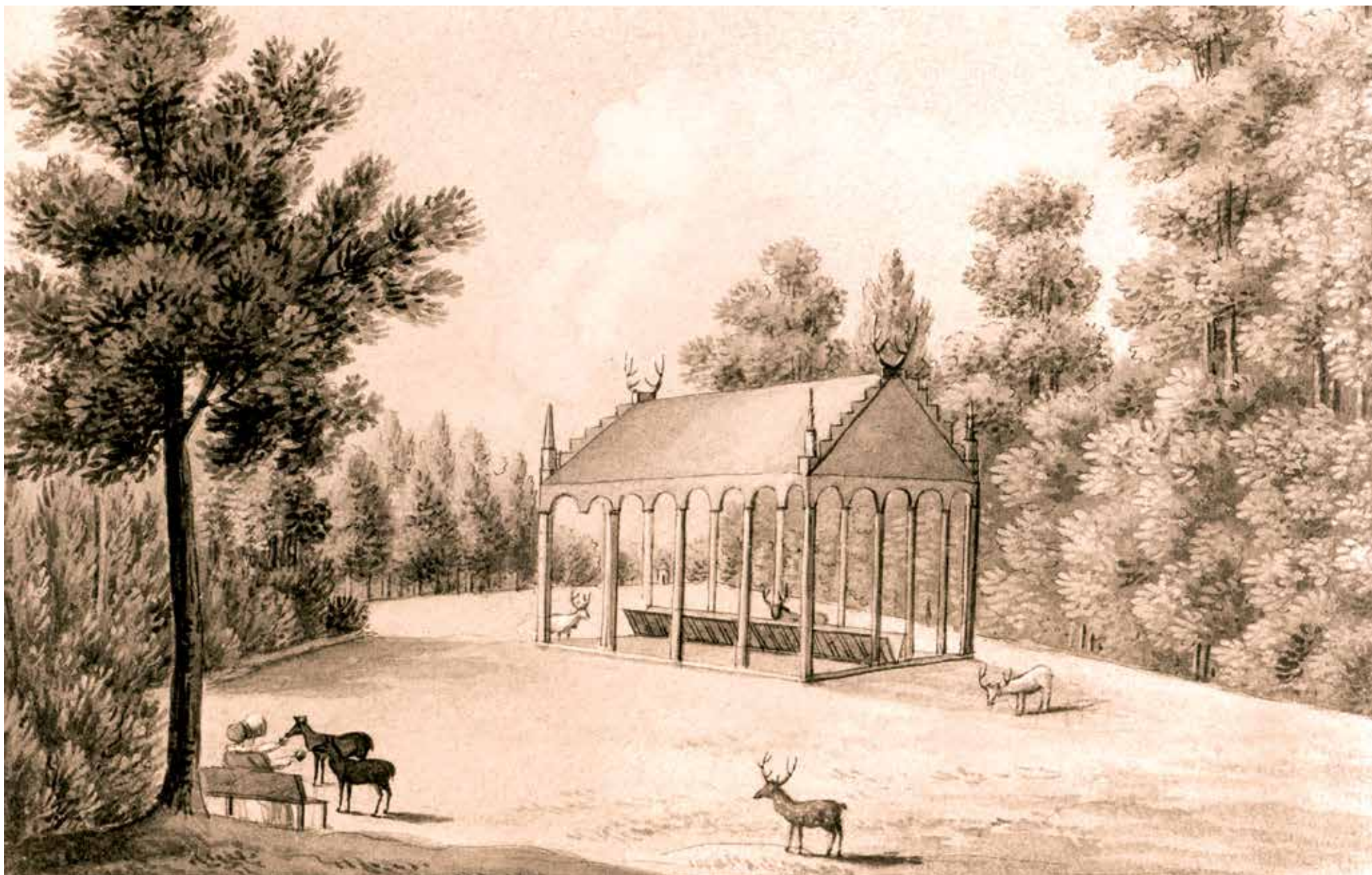
Obr. 86 *Partie z veltruského parku s lodí na kanálu a parkovou lavicí se sedátky, 1. třetina 19. století.*

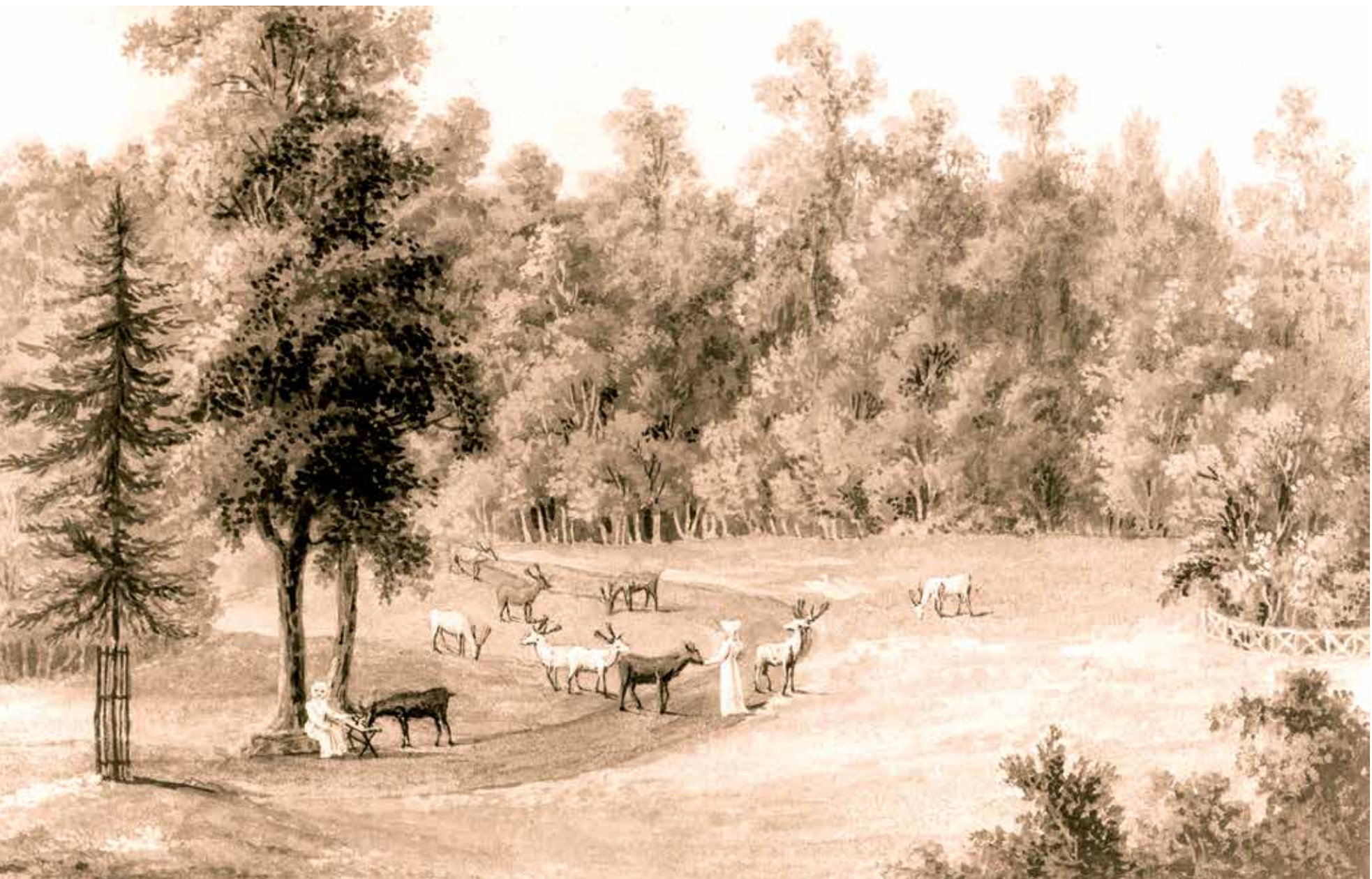
Obr. 87 **Přívaz na kanále s lodí zdobenou půlměsícem** u zahrady Bujukdere, pojmenované podle okrasného předměstí Istanbulu, ve veltruském parku, 1. třetina 19. století.

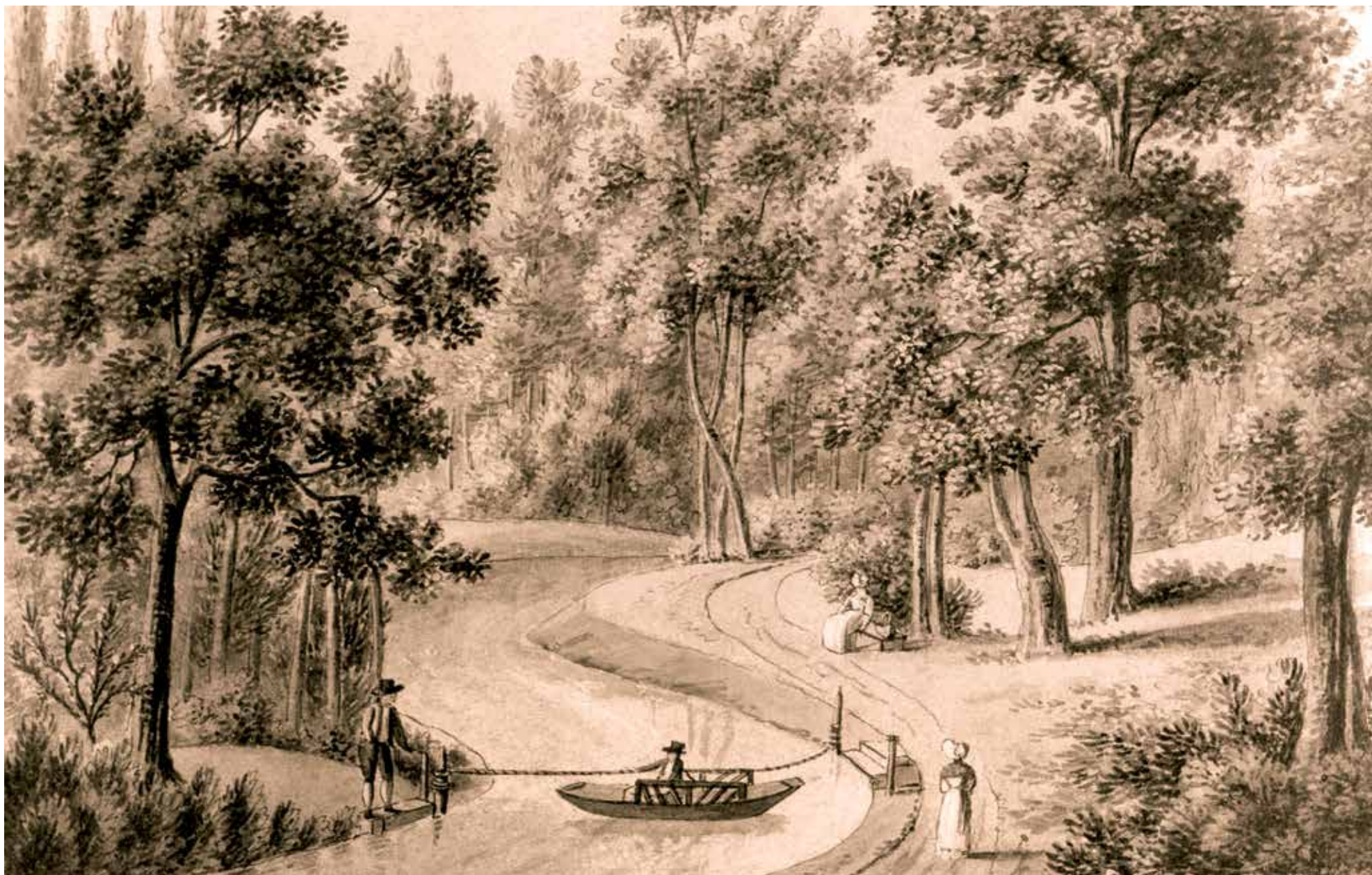
Obr. 88 Pavilonek zvaný Slunečník zdobený trofejí, s výhledem na neogotický pavilonek s krmelcem pro vysokou zvěř (Körnerschüttung), ve veltruském parku, 1. třetina 19. století.

Obr. 89 **Neogotický pavilonek s krmelcem** (Körnerschüttung) pro vysokou zvěř ve veltruském parku, 1. třetina 19. století.

Obr. 90 *Partie se sedátky a vysokou zvěří z veltruského parku, 1. třetina 19. století.*

Obr. 91 **Přívaz na kanále** s lodicí ve veltruském parku, 1. třetina 19. století.

Obr. 92 **Ptačí bidlo** (Vögelstange) s terčem v podobě orla na vrcholu stožáru, určené pro hry s lukem a šípy, při kanále ve veltruském parku, 1. třetina 19. století.

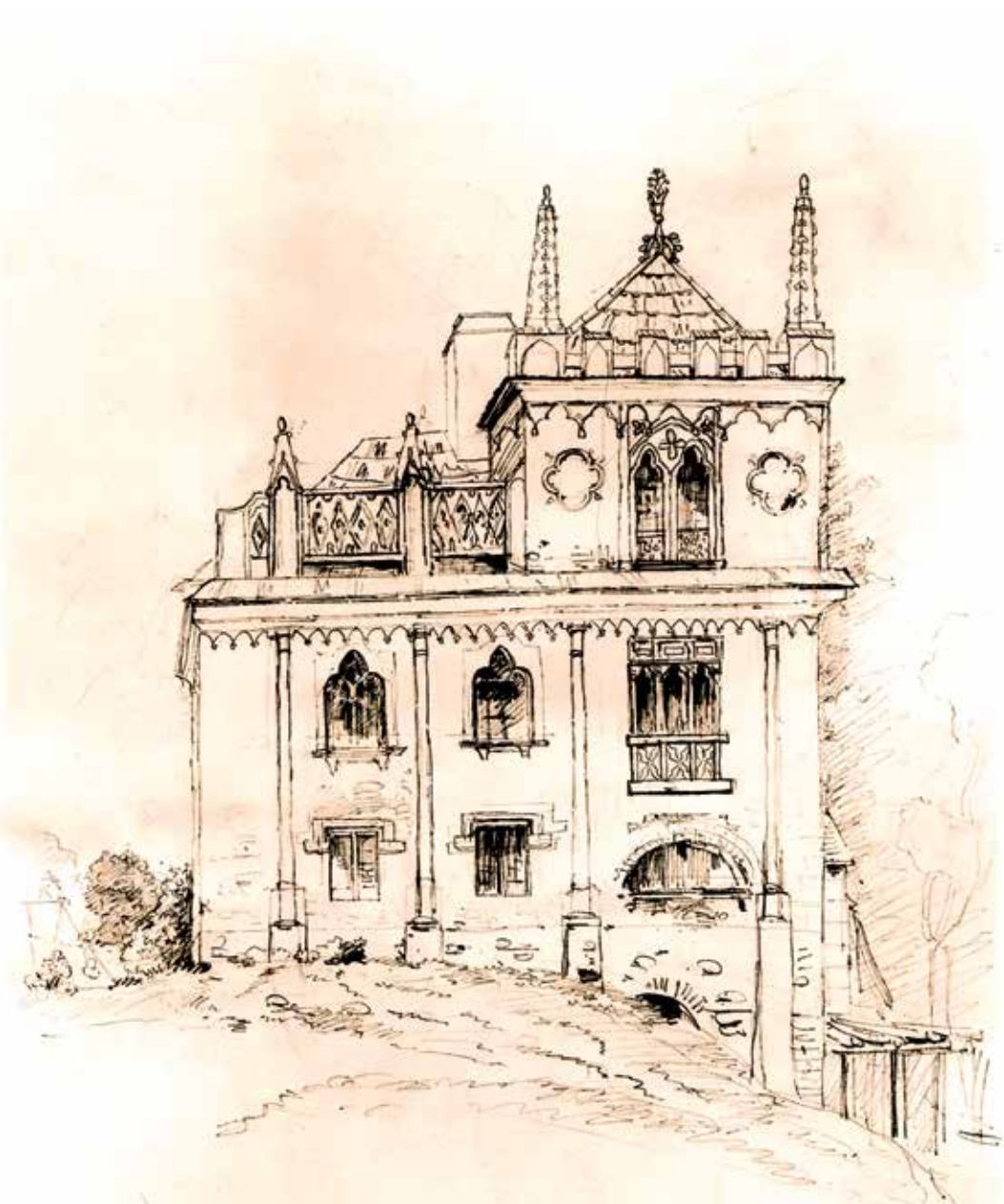
Obr. 93 **Hájovna**, později zvaná i Stanislavova, ve veltruském parku, Ernst Chotek (1844–1927), 30. 7. 1860.

Obr. 94 Parková či krajinná partie z chotkovského panství, 1. polovina 19. století.

Obr. 95 **Červený mlýn, zvaný Gotický** (Gotische Mühle), při kanále ve veltruském parku, funkční mlýn i se zdobenými interiéry, zařízeními pro pobyt aristokratické společnosti, 1. třetina 19. století.

Obr. 96 **Červený mlýn, zvaný Gotický** (Gotische Mühle) při kanále ve veltruském parku, Rudolf Chotek (1832–1894), 1847.

Obr. 97 **Lovecký domek** (Jägerhaus), dřevěný pavilon ozdobný trofejemi, později zvaný Dětský domek (Kinderhaus) či Ovčinek nebo Salaš, na Louisině louce ve veltruském parku, Ernst Chotek (1844–1927), 1859.

Obr. 98 **Dřevěný pavilon s doškovou střechou** ve veltruském parku, Ernst Chotek (1844–1927), 1859.

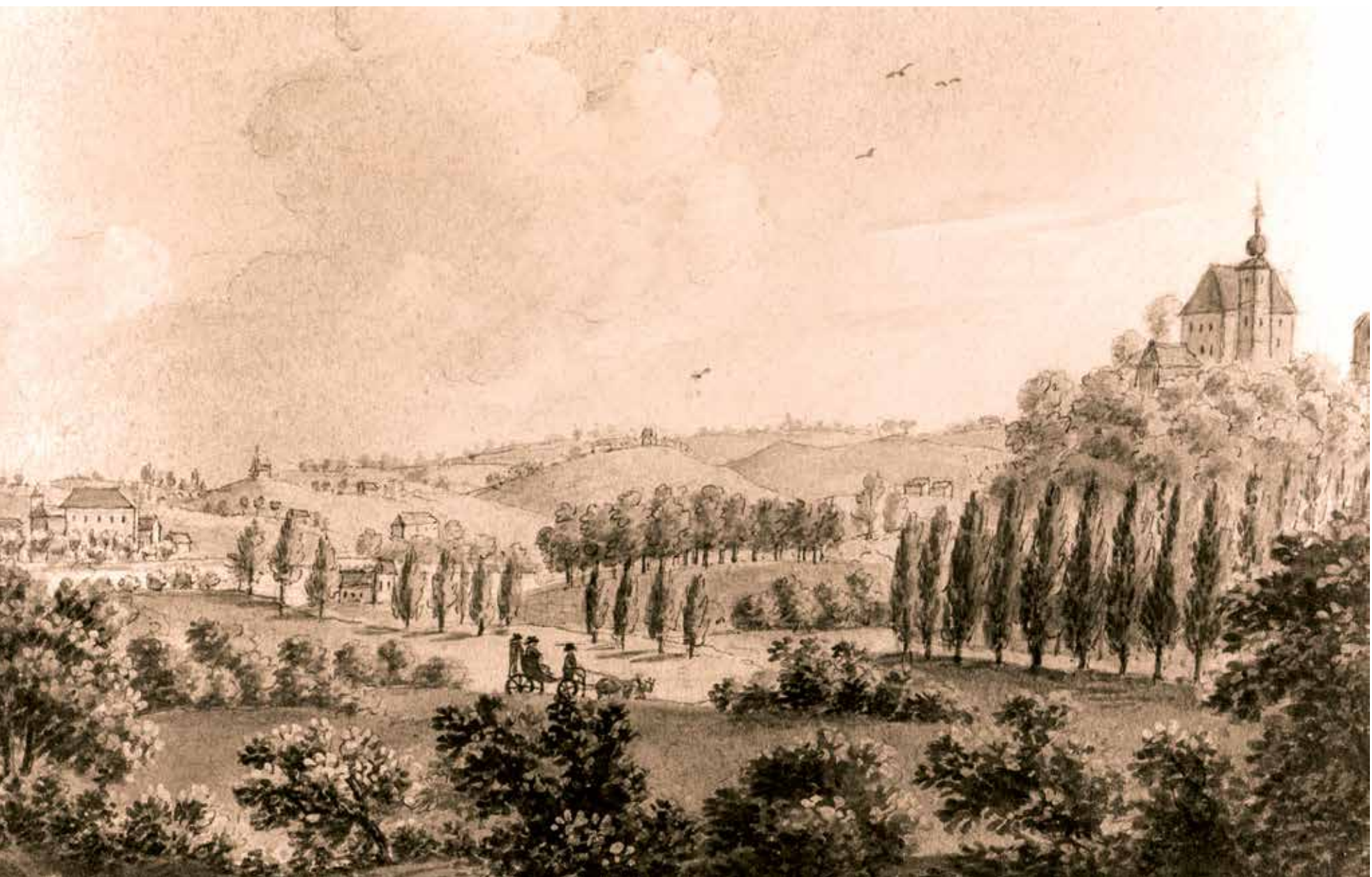
Obr. 99 **Venkovské stavení** na chotkovském panství, Ernst Chotek (1844–1927), 1855.

Obr. 100 **Lovecký domek** (Jägerhaus), dřevěný pavilon s doškovou střechou ozdobenou trofejemi na Louisině louce ve veltruském parku, Ernst Chotek (1844–1927), 1858.

Obr. 101 **Místo s výhledem do krajiny**, patrně na některém z chotkovských panství, 1. třetina 19. století.

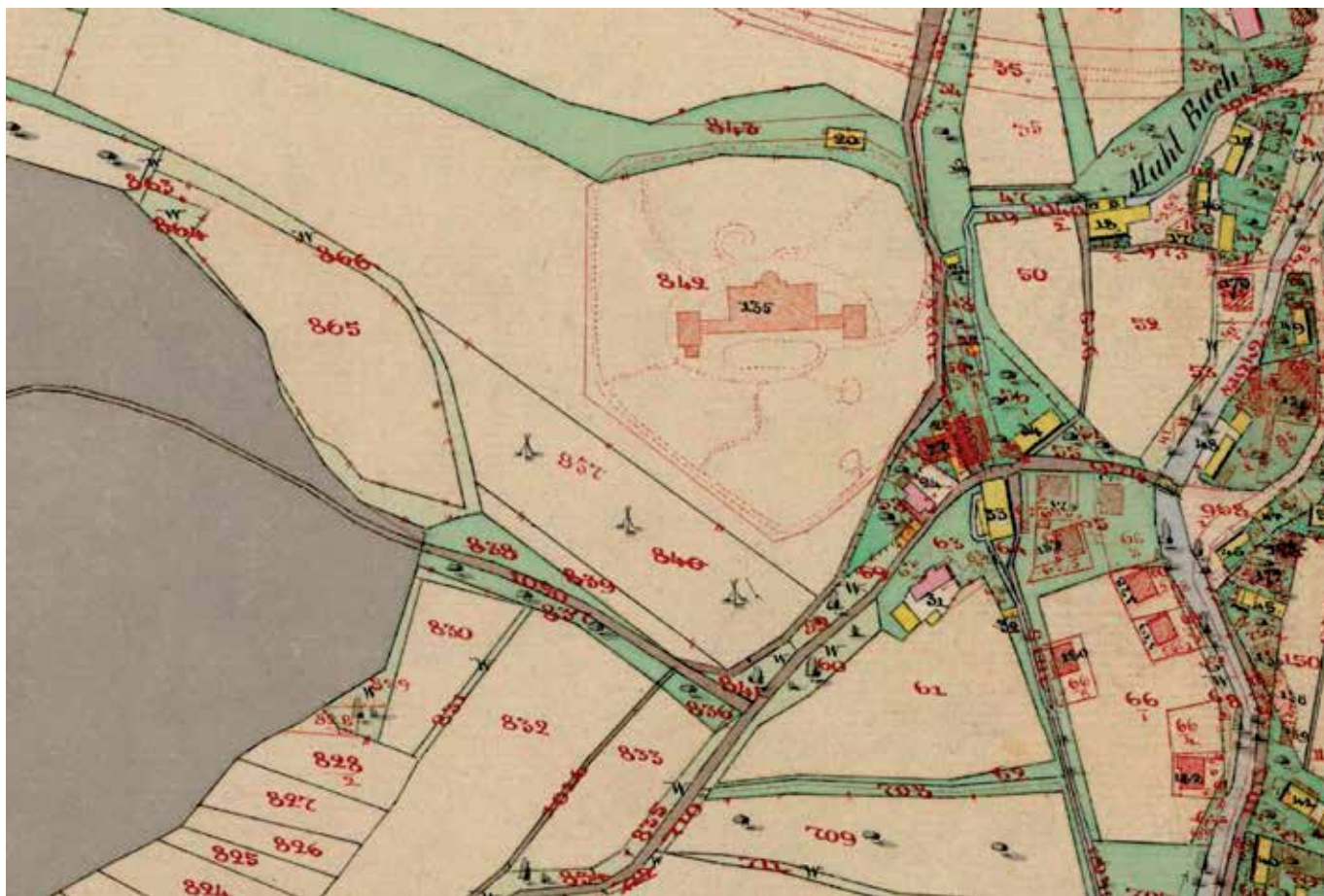

Obr. 102 Místo s výhledem do krajiny se zámečkem, patrně na některém z chotkovských panství, 1. třetina 19. století.

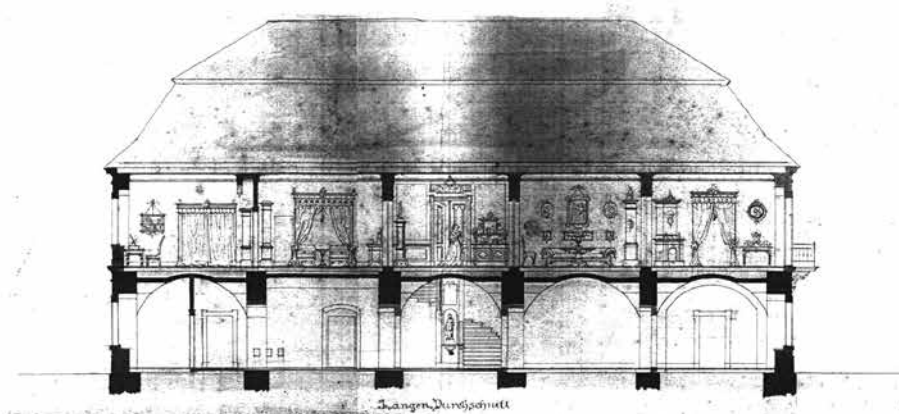
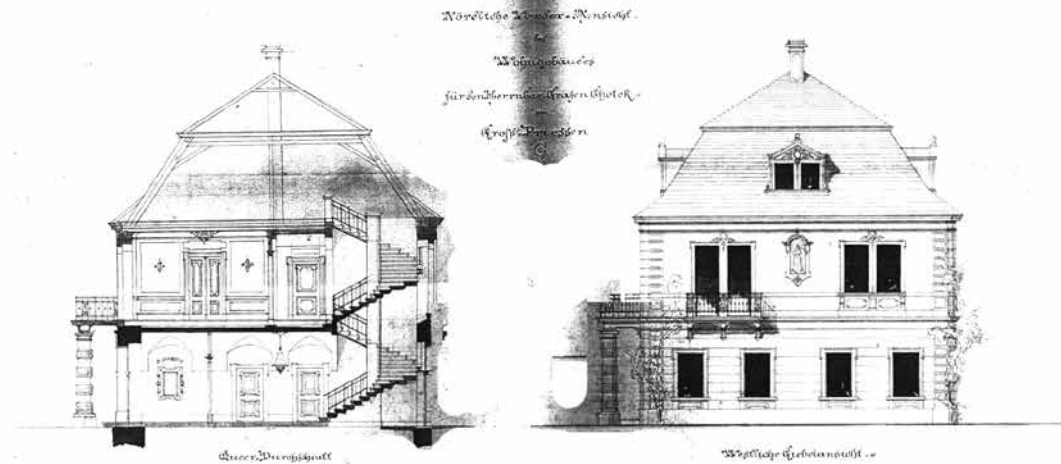

Obr. 103 **Venkovské stavení**, hájenka, čp. 85, Rudolf Chotek (1832–1894), 1845.

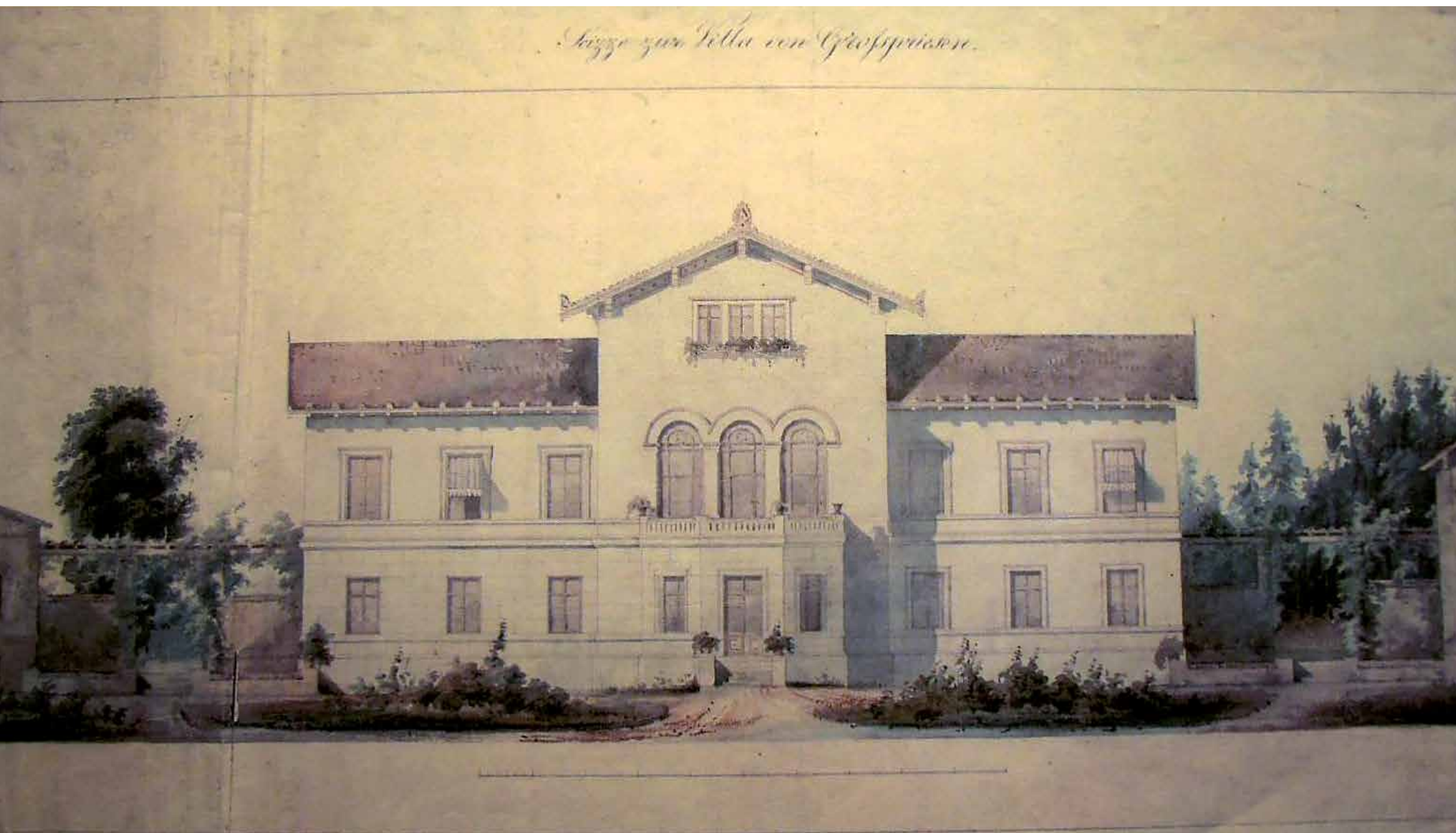
**HISTORICKÉ FOTOGRAFIE, MALBY A KRESBY ZÁMKU A PARKU
VELKÉ BŘEZNO, ZAHRADA A OKOLÍ**

Obr. 104 Dodatečný zákres parku a zámku ve Velkém Březně do stabilního katastru ze 30. let 19. století.

Obr. 105 Dolní zámek Velké Březno, návrh přestavby František Schmoranz st. kresba, 2. polovina 19. století.

Obr. 106 **Kolorovaná skica** průčelí Nového zámku ve Velkém Březně od neznámého autora, polovina 19. století.

Obr. 107 **Pohled na Velké Březno** s Horním zámekem s věží a Dolním zámekem při Labi, Martin Gscheidel, olejomalba na plátně, přelom 19. a 20. století.

Obr. 108 **Dvě kolorované pohlednice** na zámek a park ve Velkém Březně, 1905.

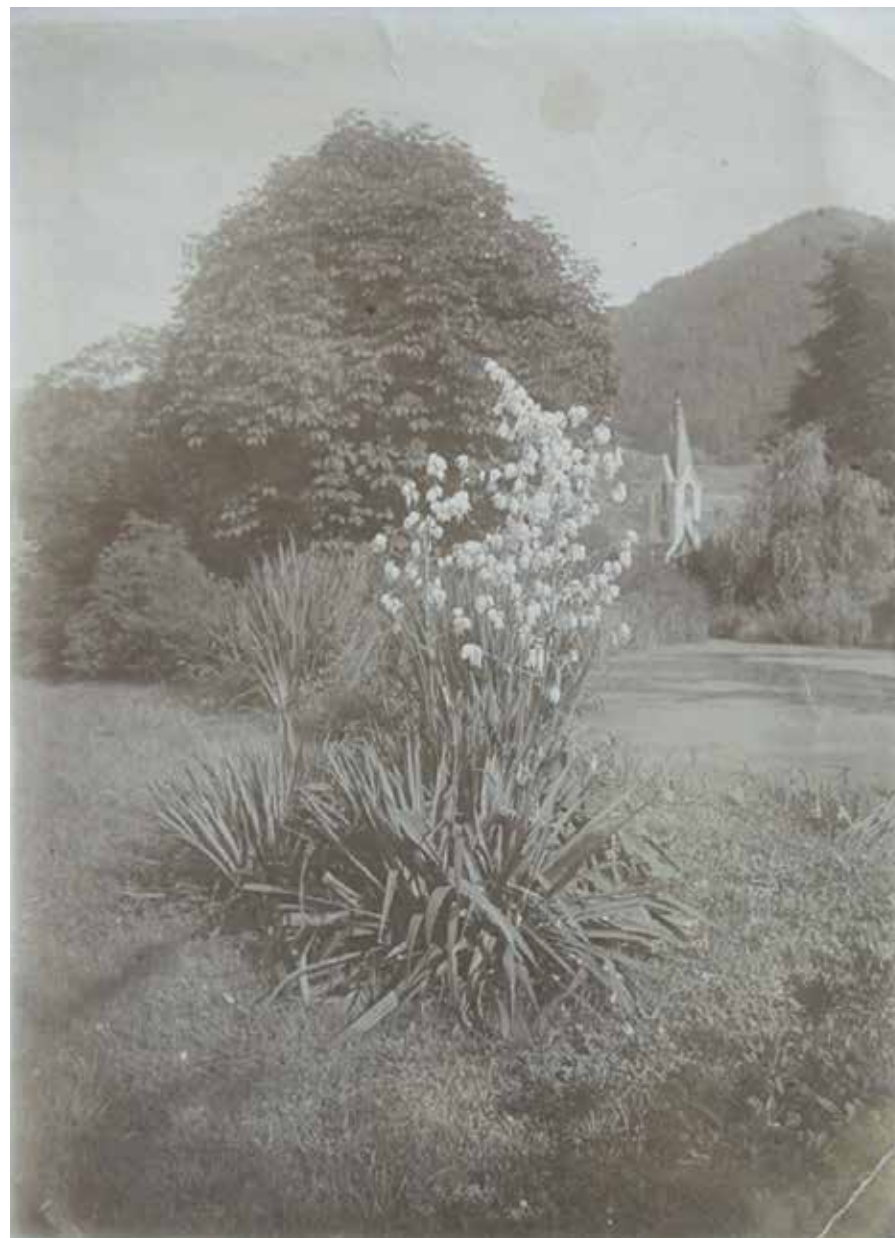
Obr. 109 **Dcery Bohuslava Chotka**, majitele Dolního zámku ve Velkém Březně, v zámecké zahradě, fotografoval Karel (II.) Maria Chotek, 80. léta 19. století.

Obr. 110 **Sophie Chotková**, budoucí manželka následníka habsburského trůnu Františka Ferdinanda d'Este, v zámeckém parku na Velkém Březně, fotografie z 80. let 19. století.

Obr. 111 **Adelaide Chotková** s dcerami v zámecké zahradě na Velkém Březně, fotografie z roku 1893.

Obr. 112 **Partie ze zámeckého parku** na Velkém Březně, fotografoval Karel (II.) Maria Chotek na přelomu 19. a 20. století.

Obr. 113 **Tenisový kurt v zámeckém parku ve Velkém Březně**, fotografoval Karel (II.) Maria Chotek, na přelomu 19. a 20. století.

Obr. 114 **Karel III. (Cary) Chotek s manželkou a dětskou návštěvou** v zahradě zámku Velké Březno, ze souboru fotografií, 30. léta 20. století.

Foto: Národní archiv v Praze

Obr. 115 Pozvánka na výstavu o chotkovských zahradách a parcích.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Národní památkový ústav
Slovenské národní muzeum
si Vás dovoluji pozvat na slavnostní otevření výstavy

Zahrady a parky hraběcího rodu Chotků

Zámek Kačina - Muzeum českého venkova

20. 7. 2017 v 15.00 hodin

Při příležitosti otevření výstavy bude v zámeckém parku slavnostně
vysazena nová odrůda růže „Rosengräfin Marie Henriette“,
pojmenované na počest hraběnky Marie Henriety Chotkové.

Výstava vznikla za podpory Ministerstva kultury v rámci Programu aplikovaného
výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI) DF13PO10VV001 – Kulturní krajina
jako prostor pro společenskou reprezentaci a relaxaci vybraných
aristokratických rodů v období od 17. do počátku 20. století.

Zřizovatelem Národního zemědělského muzea je Ministerstvo zemědělství.
Zámek Kačina, muzeum českého venkova, Svatý Mikuláš 51, 284 01 Kutná Hora

Národní
zemědělské
muzeum

www.nzm.cz

ČÁST III.

VÝSTAVA „ZAHRADY A PARKY HRABĚCÍHO RODU CHOTKŮ“ V NÁRODNÍM ZEMĚDĚLSKÉM MUZEU NA ZÁMKU KAČINA

V červnu 2017 byla v prostorách chotkovského zámku Kačina, dnes sídla Národního zemědělského muzea, instalována výstava seznamující návštěvníky se zámeckými zahradami a parky hraběcího rodu Chotků. Výstava je umístěna ve čtyřech místnostech v prvním patře zámku na ploše 87 m² a veřejnosti byla otevřena dne 1. července 2017.

V první místnosti se návštěvníci seznámí se stručnou historií parků a zahrad, které vybudovaly jednotlivé rodové linie Chotků. Představeny jsou zde i veduty čtyř nejvýznamnějších chotkovských zámků a to na Kačíně, Veltrusích, Velkém Březně a v Dolní Krupé na Slovensku. Vyobrazení jsou doplněna ukázkami zahradnické literatury z Chotkovské knihovny.

Ve druhé místnosti jsou vystaveny tematické celky kreseb jednotlivých partií parků a objekty zahradní architektury v chotkovských parcích i na stavby budované Chotky na místech dalekého výhledu. Velká část kreseb zachycuje zejména veltruský park, Sidoniin les a z menší části i kačinský park a pavilony vybudované v okolí Nových Dvorů. Jejich autory jsou Luisa, Emerich a Arnošt Chotek. Část pochází z dílny jejich učitele kreslení Jana Ranzmayera. V této místnosti je možné shlédnout i bustu Nicolause Josepha von Jacquina (1727–1817), jednoho z autorů kačinského zámeckého parku.

Třetí místnost je věnována tiskem vydaným vedutám chotkovských parků a jejich architektonickým prvkům. Rytiny doprovází velkoplošné zvětšeniny vtahující návštěvníka do prostředí Sidoniina lesa a Hučadel u Hetlína a drobné artefakty z kačinského parku.

Poslední místnost zve návštěvníky do Dolní Krupé na Slovensku a prostřednictvím dobových vyobrazení a map se projdou tamějším parkem i navštíví dolnokrupský zámek a rozárium „růžové hraběnky“ Henrietty

Chotkové. Atmosféru zámeckého parku navozuje v této místnosti torzo zahradní vázy ze zámku Kačina.

Součástí slavnostního otevření výstavy, na něž přijeli i zástupci Slovenského národního múzea a obce Dolná Krupá bylo i vysazení růže *Rosen-gräfin Marie Henriette* zástupci německé zahradnické firmy Kordez, která navázala na pěstování růží Henriettou Chotkovou.

Výstava vznikla ve spolupráci Národního zemědělského muzea, s. p. o., Národního památkového ústavu, Slovenského národního múzea a obce Dolná Krupá a je koncipována jako putovní. V roce 2018 bude převezena do Dolní Krupé.

Pavel Novák

Obr. 116 **PhDr. Eva Lukášová** podává autorský výklad ke kresbám Chotků.

Obr. 117 **Chotkovské zahrady a parky** se představují – záběr z úvodní místnosti výstavy.

Obr. 118 **Dnes již historické kresby zahrad a parků** z pera samotných příslušníků rodu Chotků jsou vystaveny v Modrém salonku.

Obr. 119 **Iluzi parkového prostředí navozují zvětšeniny vedut pavilonů na Kamajce a v Hetlíně.**

Obr. 120 **Výsadba růže Gräfin Henriette Chotek zástupcem německé růžařské firmy Kordes.**

ZÁVĚR

Předkládaná publikace zkoumá reprezentační a relaxační funkci zámeckých parků a zahrad Chotků v 18. až první polovině 20. století v závislosti na kariéře, majetku Chotků a na proměnách životního stylu. Sledováno je i pronikání inovací v zahradní tvorbě na chotkovská panství, vztah rodinných vazeb a zavádění inovací a srovnání uplatnění nových prvků v parcích u Chotků a dalších šlechtických rodů. Výzkum je založen na komparaci historických map, vyobrazení a fotografií a informací získaných studiem archivních fondů, muzejních sbírek a literatury vztahující se k šlechtickému rodu Chotků. Výsledkem studia jsou zjištění, že Chotkové vytvořili díla zahradní architektury patřící mezi nejvýznamnější parky v českých zemích, které vznikly s minimálním zpožděním za parky v západní Evropě a že vznik parků odráží vývoj majetkových poměrů Chotků a jejich kariérní postup.

Pokud budeme sledovat souvislosti mezi majetkem Chotků a prostředky vynakládanými na realizaci, údržbu a obnovu jejich zahrad a parků, lze konstatovat, že tato není přímočará. Ve většině případů platí, že pokud měli Chotkové dostatek finančních zdrojů, využívali je i na zahrady a parky. U některých Chotků však byly zjištěny výjimky. Hned první z Chotků – obnovitel slávy rodu Václav Antonín, se zaměřil nejprve na získání ztraceného majetku po Bílé hoře a spekuloval s nákupy a prodeji panství. Teprve až když byl majetek rodu sanován, odhodlal se do výstavby nového rodového sídla ve Veltrusích a pouze nevelkého parku při něm. Většina Chotků druhé poloviny 19. století, která musela čelit zrušení poddanství a roboty, se zaměřila na investiční rozvoj v tradičních oborech, tj. zejména v zemědělství a potravinářském průmyslu, který jim přinášel zisk. Přesto, že měli až do vypuknutí krize 70. let dostatek zdrojů, na rozvoj zahrad a parků je nevyňakládali a naopak jejich sídlům vzdálenější objekty ponechávali svému osudu.

Výzkum potvrdil, že vzájemná souvislost úřední kariéry a budování parků a zahrad je přímá. U většiny Chotků lze doložit, že parky budují až po obsazení významného úředního postu na minimálně zemské úrovni. Výjimkou je opět Václav Antonín, který začal do sídla a parku investovat ještě ve

funkci krajského hejtmána. Tato souvislost vychází z příjmů spojených se zastávanou funkcí. Většina Chotků si musela nejprve z úřednické mzdy na budování zahrad a parků našetřit. Výjimku tvoří Jan Rudolf, který se pustil do budování v okamžiku nástupu do funkce na říšské úrovni. Důvodem tohoto nezvyklého postupu byla skutečnost, že Jan Rudolf byl prvním Chotkem, který měl dva rovnocenné druhy příjmů, a to vedle úřednického platu i výnosy velkostatku provozovaného z velké části ve vlastní režii.

Se zastáváním vysokých státních funkcí souvisela potřeba reprezentace. Chotkové totiž jako vysocí státní činitelé nereprezentovali svými zámkami a zámeckými zahradami a parky pouze svojí osobu, resp. rod, ale i zastávaný úřad a celou monarchii. Tento typ reprezentace přestal být aktuálním ve druhé polovině 19. století, kdy již Chotkové byli závislí na svých příjmech z velkostatků. V té době již zastávali, s výjimkou Bohuslava z velkobřezenské větve rodu, který byl diplomatem, pouze funkce okresního formátu a z nich nutnost reprezentace vzorným parkem a honosným zámkem nevyplývala. Zůstávala však potřeba reprezentace rodu, kterou jasně dokazují změny v parcích po nástupu nových hlav rodu koncem 19. století a v první polovině 20. století. V širších souvislostech tento typ reprezentace souvisí s ústupem šlechty z veřejné činnosti a její uzavírání se jako společenské vrstvy do sebe.

Inovace v zahradní tvorbě se dostávaly k Chotkům především osobní zkušeností. Až do poloviny 19. století vyjížděli mladí Chotkové na kavalírské cesty po zemích západní Evropy. Zde se seznamovali nejenom s novými idejemi a lidmi, ale i s kulturou, šlechtickými sídly a zámeckými parky a zahradami. Své osobní zkušenosti doplňují v pozdějším věku soukromými i služebními cestami. Od přelomu 18. a 19. století se k osobním zkušenostem přidávají i informace načerpané z odborné literatury, mezi nimiž dominují díla Grohmanova, Hirschfeldova, Chambersova a Labardeho.^{142]} V praktické rovině byly inovace předávány formou získání zkušených zahradníků

142 Christian Cay Lorenz Hirschfeld, *Theorie der Gartenkunst*, 5 sv., 1777–1782; Alexandre de Laborde, *Description des nouveaux jardins de la France*, 1808; Johann Gottfried Grohmann, *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern*, 1796–1806; Jean Charles Krafft, *Plans des plus beaux jardins pittoresques de France, d'Angleterre et de l'Allemagne, etc.*, 1809.

do služeb Chotků a s vysíláním chotkovských zahradníků na zkušenou do parků, zahrad a zahradnictví doma i v zahraničí.^{143]}

U žádného z chotkovských parků se nepodařilo s určitostí nalézt jejich projektanta. Nepočtená korespondence s významnými zahradními architekty spíše naznačuje, že výsledná podoba chotkovských parků je z velké části dílem samotných Chotků. Nejvýrazněji se tato skutečnost objevuje u Jana Rudolfa Chotka, ale z mladší doby je prokázána osobní účast na projektování parků i u manžela Žofie Chotkové Franze Ferdinanda d'Este.

Zatímco francouzský park ve Veltrusích náleží k mohutné vlně výstavby a přestaveb starších hradů a tvrzí na pohodlné barokní zámky, které jsou obklopeny formálně upravenými francouzskými parky a zahradami, s přírodně krajinářskými parky Chotků je to jinak. Veltruský park začal být budován s pouze dvouletým zpožděním vůči zámeckému parku v Krásném dvoře, který si Černínové vybudovali v letech 1783–1793. Kačinský park má vůči němu šestileté zpoždění. Podtyp přírodně krajinářského parku okrasný statek vznikl ve Veltrusích jako vůbec první v českých zemích. V evropském srovnání je patrné zpoždění, ale rovněž nepříliš velké. V kolébce přírodně krajinářských parků – v Anglii vznikají tyto parky již od počátku 18. století, ale v kontinentální Evropě až po skončení sedmileté války, tj. po roce 1763. Rovněž některé romantické prvky se v chotkovských parcích objevují velmi záhy. Např. Turecký pavilon ve Veltrusích v letech 1788–1789, čínská bažantnice v letech 1792–1796. Na Kačině staví Jan Karel novogotickou zříceninu Libuši v roce 1787 a z 80. let 18. století pochází i Japonský domek. První orientální stavby v anglických parcích jsou doloženy roku 1738 a novogotické v roce 1850. V českých zemích lze starší nalézt ve Slezských Rudolticích a zčásti i ve Vlašimi.

Chotkové patří k těm málo šlechtickým rodům, kde se vyskytly po sobě jdoucí tři generace, které se aktivně věnovaly budování zámeckých parků. Nejvýznamnějším budovatelem zahrad a parků byl Jan Rudolf Chotek, tvůrce kačinského parku, zahrady v Brigittenau a hameau v Radvančicích a obnovitel veltruského parku, následovaný jeho synem Karlem, zakladatelem velkobřezenského parku. Výrazně se však v této oblasti angažoval

143 SOA Praha, fond: Ústřední správa chotkovských velkostatků, k. č. 230, inv. č. 427, Relace zahradníka Pergla z roku 1838. Za poskytnuté informace děkuji Petře Načeradské.

i Rudolf Chotek, zakladatel Veltruského parku, a Karel III. zvaný Cary, který stihl zrealizovat jen zlomek svých plánů. Budování zámků i zámeckých parků a zahrad nebylo výlučnou doménou mužů. Rovnocennými partnery jim byly i ženy rodu Chotků. V případě rokokových změn veltruského parku Aloisie Stefanie, manželka Rudolfa Chotka, ve Veltrusích uplatnila své znalosti z prvního manželství v Hořovicích. V nejmladších generacích se výrazně uplatnila Livie Chotková, manželka Caryho, a to jak ve Veltrusích, tak i ve Velkém Březně. Na Slovensku pak Marie Henrietta. Prostřednictvím nevěst, ať již do chotkovského domu přicházejících nebo z něj odcházejících, se měly ženy rodu Chotků možnost seznámit s nejkrásnějšími zámeckými parky, v Čechách a na Moravě, konkrétně v clary-aldringenských Teplicích, v auerspergovské Vlašimi, rottenhahnovském Jemništi, thun-hohensteinských Kvasínách a Děčíně. Specifickým příkladem ženy z rodu Chotků je Žofie, manželka následníka trůnu, která byla celoživotní múzou svého manžela, pro níž a pro jejich děti zrekonstruoval zámecké parky na Konopišti a v Chlumu u Třeboně František Ferdinand d'Este.

Zahrady a parky měly nejenom reprezentační, ale i relaxační význam. Vzájemný poměr obou funkcí se odvíjel od proměn životního stylu jejich majitelů. Nejstarší chotkovská generace, jejímž představitelem byl Václav Antonín, ještě úřadovala z domova. Mladší generace Chotků již musely být v úřadě ve Vídni či Praze prakticky denně a na venkovské zámky za rodinou, která zde žila od jara do podzimu, dojížděli manželé a otcové pouze na letní „prázdniny“ a v době podzimních honů. V klidu parků a zahrad tak čerpali sílu na další úřadování. Pro jejich rodiny od počátků představovaly parky a zahrady prodloužený obytný prostor zámků. Význam relaxační funkce zámeckých parků vzrostl v době, kdy se ze šlechtických úředníků stali po polovině 19. století velkostatkáři. Ti mohli být v parku po většinu dnů v roce stejně jako jejich manželky a děti. Kromě rodinných oslav skýtal parky jedinečné prostředí pro pořádání přátelských setkání spřízněných šlechtických rodů. Ty nabývaly na významu tím více, čím se šlechtická společnost více uzavírala do sebe. Odehrávaly se zde často velkolepé zahradní slavnosti. Od konce 19. století parky začaly sloužit i jako sportoviště a v první polovině 20. století i jako vhodné prostředí pro rozvoj zahradničení.

Posledně jmenovaná záliba, v níž se angažovaly výrazně i ženy, měla velký hospodářský význam. Jejím prostřednictvím se dostala do popředí

produkční funkce parků, která dříve stála zcela v pozadí funkce reprezentační a relaxační. Zámecké parky si byly nuceny na svůj provoz stále více vydělávat. V rodě Chotků se vyskytly hned dvě ženy, které se staly významnými pěstitelkami květin. Tou první byla manželka Caryho Livie známá svými gladioly, tou druhou slovenská Marie Henrietta, jež se stala evropsky významnou pěstitelkou růží.

Rod Chotků po sobě zanechal významná díla zahradní architektury, která patří mezi první desítku nejvýznamnějších zámeckých parků v Čechách. Současně s osobou Karla Chotka a zčásti i jeho otce Jana Rudolfa je spojen vznik veřejných parků v Čechách.

Pavel Novák

SUMMARY

This publication maps the parks and gardens belonging to chateaux of the Chotek family, tracing their history from early 18th century until their nationalisation after the Second World War. Alongside the main parks surrounding the residences of the various branches of this aristocratic family, readers can also get briefly acquainted with other parks established by the Choteks. In a form of an excursion, this book also provides a detailed description of the in Bohemia hitherto almost unknown history of Chotek family's park in Dolní Krupá in Slovakia and its well-known rose garden.

In the Chotek family, the establishment of parks and gardens around their residences was closely linked with their service in state administration. Parks were usually established within several years of some important governmental appointment and were supposed to represent not only the Choteks but the office as well. In the first half of the 19th century, however, the Chotek family gradually retreated from state service and focused its attention to the management of their agricultural estates, with the consequence that the representative function of the parks gave way to their role as places of leisure and relaxation.

The Choteks tried to build their parks and gardens on a level comparable with the parks of much more prominent aristocratic families. Names of their parks' designers are known only in a handful of cases and it is likely that for the most part, the design of their parks was the result of close cooperation between a garden architect – who was sometimes replaced by the study or relevant literature – a builder of garden architecture, and a builder as such. Especially in case of Jan Rudolf Chotek, we can see the strong influence which he had on the final design of the park. He was also the (co) author of the landscape design of the park in Veltrusy, which was created by uniting an older French park with a newly established park surrounding the newly build Kačina Chateau and the hameau in Radvančice.

Jan Rudolf Chotek's parks were created shortly after the very first English parks in Bohemia. Not only Jan Rudolf, but also other members of the family had most definite interest in contemporary literature on architecture and garden design, and during their travels, they frequently visited parks

and gardens in western Europe. Sometimes they even sent their gardeners to gain new experiences abroad.

By the second half of the 19th century, the Choteks – with the exception of Bohuslav Chotek – had resigned from high politics and focused on managing their estates. Economic crisis of the 1870s had forced them to rent some of their farms, which is why from this time onwards, maintenance of their parks concentrated on the immediate surroundings of their chateaux. Parks, like the aristocratic society itself, started to close themselves off from their surroundings by gradual neglect and resulting overgrowth of their borders. At this time, the only significant park reconstructions were carried out in Velké Březno and Ratměřice.

In early 20th century, a new element in the development of parks surrounding Chotek residences came with return of the regular French design into the immediate surroundings of the chateaux. This took place at the personal initiative of Ada, the wife of Karl II Maria Chotek, the last member of the family to reside at the chateau in Velké Březno. She was a keen breeder and grower of gladioli, which she kept both in Veltrusy and in Velké Březno. The gladioli were supposed not only to improve the park's appearance but also to aid the Chotek family's financial situation, which was by then a cause for concern. In Slovakia, a similar role was filled by Marie Henrietta Chotek, who over time became a rose grower and breeder of international importance.

The Chotek family, especially Jan Rudolf and after him Karel Chotek, were as the supreme burgraves of the Kingdom of Bohemia engaged in the establishment of the first public parks in Bohemia, which were built especially in Prague and in the spa towns of western Bohemia.

In the second part of this publication, the Choteks are presented as skilled painters and draughtsmen. In the paintings and drawings by Louisa, Rudolf Karel, Emerich, and Arnošt Chotek but also their art teacher Jan Ranzmayer, as well as photographs made by Karel Maria Chotek, readers can admire numerous previously unpublished views of Chotek chateaux and parks, thus gaining a better appreciation of the parks' extent and design as well as the overall design of the surrounding landscape and quality of its implementation.

Pavel Novák

SOUPIS OBRAZOVÉHO MATERIÁLU

OBÁLKA

Veduta zámek Kačina, autor Eduard Herold (1820–1895), akvarel, 1864. Zdroj: Státní oblastní archiv v Praze (dále jen SOA Praha), fond: Velkostatek (dále jen Vs) Nové Dvory, Pamětní spis ke sto letům panování Chotků na Nových Dvorech (dále jen Pamětní spis).

TITULNÍ STRANA

Plán hospodářského dvora Ostrov (Veltrusy) se zámkem a alejemi z doby Jana Rudolfa Chotka (1749–1824), zakladatele krajinných parků ve Veltrusích a na novodvorském panství, 1822. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa, zámek Veltrusy.

ÚVODNÍ SLOVO

Obr. 1 Zámek Třebešice, autor Eduard Herold (1820–1895). Zdroj: SOA Praha, fond: Vs Nové Dvory, Pamětní spis.

Obr. 2 Zámek Veltrusy před přestavbou, pohled k čestnému dvoru s alejí, Franz Karl Wolf (1764–1836), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slavíček; rovněž součást sbírky kolorovaných leptů Franze Karla Wolfa (1765–1836): Abbildungen sämtlicher alten und neuen Schlösser in Böhmen, které autor zpracovával a v Praze vydával v letech 1803 až 1809.

ČÁST I.

ZÁMKY A PARKY V ŽIVOTĚ HRABĚCÍHO RODU CHOTKŮ

Obr. 3 Hospodářský dvůr Svatý Mikuláš, autor Eduard Herold (1820–1895), akvarel, 1864. Zdroj: SOA Praha, fond: Vs Nové Dvory, Pamětní spis.

Obr. 4 Zámek Kačina na kresbě Emericha Chotka, ryl František Josef Sandmann (1805–1856), polovina 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slavíček.

Obr. 5 Kresba čestného dvora zámku Kačina od Adolfa Fridricha Kunike (1777–1838). Zdroj: Fotoarchiv Národního zemědělského muzea (dále jen NZM).

Obr. 6 Nový zámek Velké Březno před přestavbou na litografii Heinricha Waldemara Raua (1827–1889) z druhé poloviny 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slavíček.

Obr. 7 Zámek Veltrusy na litografii Heinricha Waldemara Raua (1827–1889) z první poloviny 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slavíček.

Obr. 8 Platanový mostek v kačínské oboře. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slavíček.

Obr. 9 Zámek Nové Dvory. Pamětní spis ke sto letům panování Chotků na Nových Dvorech, autor Eduard Herold (1820–1895), akvarel, 1864. Zdroj: SOA Praha, fond: Vs Nové Dvory, Pamětní spis.

PŘEHLED ZAHRAD A PARKŮ HRABAT CHOTKŮ A RODIN, DO KTERÝCH SE PŘIVDALY JEJICH DCERY

- Obr. 10 Bartošovice, největší platan v ČR v zámeckém parku. Zdroj: Foto P. Novák.
Obr. 11 Pohled do zámeckého parku v Bělušicích. Zdroj: Foto P. Novák.
Obr. 12 (Staré) Čivice, parter zámečku. Zdroj: Foto P. Novák.
Obr. 13 Torzo zámku a zámeckého parku v Dolní Lutyni. Zdroj: Foto P. Novák.
Obr. 14 Průhled z terasy zámku do parku v Dukovanech. Zdroj: dostupné na: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/905/015/2619313991/> [5. 11. 2017]
Obr. 15 Centrální průhled parkem na zámek Fryštát. Zdroj: Foto P. Novák.
Obr. 16 Zámek Hlízov, autor Eduard Herold (1820–1895), akvarel, 1864. Zdroj: SOA Praha, fond: Velkostatek Nové Dvory, Pamětní spis.
Obr. 17 Chlum u Třeboně, sousoší štvánice na jelena v zámeckém parku. Zdroj: Foto P. Novák.
Obr. 18 Obec Chrást se zámkem. Zdroj: Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond: Chalupníček Miroslav, ak. arch. (dále jen Chalupníčkovi).
Obr. 19 Letecký snímek revitalizovaného parku na Kačině. Zdroj: Foto V. Michálek.
Obr. 20 Lesnická mapa revíru Radvančice Borovina Novodvorského panství s vyznačením dnes již neexistujících budov radvančického hameau. Zdroj: SOA Praha, fond: Vs. Nové Dvory.
Obr. 21 Sekvojovec obrovský v ratměřickém parku. Zdroj: Foto P. Novák.
Obr. 22 Zámek Verněřov na kresbě z roku 1934. Zdroj: DYKASTOVÁ, Adéla, Rekonstrukce obcí Verněřov a Mikulovice ze starých map, bakalářská práce, ČVUT, FSA, Praha 2014.
Obr. 23 Torzo zámeckého parku ve Vlčkovících. Zdroj: Foto P. Novák.
Obr. 24 Torzo zámecké zahrady ve Volšovech. Zdroj: Foto P. Novák; Zámek Volšov na kresbě Josefíny Chotkové z roku 1875. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.
Obr. 25 Zámek Záhořany s torzem původních porostů. Zdroj: Foto P. Novák.

PŘEHLED NEJVÝZNAMNĚJŠÍCH VEŘEJNÝCH PARKŮ ZALOŽENÝCH CHOTKY Z VÝKONU JEJICH ÚŘEDNICKÉ FUNKCE

- Obr. 26 Lávka do Chotkových sadů na litografii Augusta Hauna podle vlastní kresby z roku 1864. Zdroj: HAUN, August, Malerisch-historisches Album des Königreich Böhmen, Olmütz: Ed. Hölzel 1874.
Obr. 27 Litografie Bubenečského královského letohrádku kolem roku 1845. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slavíček.
Obr. 28 Zámek Dolná Krupá (Unterkrupa, Niederkrombach) u Nitry, panství uherské větve Chotků. Autorka kresby (vznik po 1844) Hermína Chotek, provdaná Folliot de Crenneville-Poulet (1815–1882), rytec litografie János (Johann) Rauh (1803–1863). Zdroj: Balenologické muzeum v Piešťanoch.

EXKURS

HISTORIE CHOTKOVSKÉHO ZÁMECKÉHO PARKU A ROZÁRIA V DOLNÉ KRUPÉ – SLOVENSKO

- Obr. 29 Park v Dolní Krupé na mapě 1. vojenského mapování (1782–1783). Zdroj: dostupné na: <geoportal.gov.sk/sk/map?permalink> [21. 7. 2017].
Obr. 30 Mapa zámeckého areálu z roku 1822 po dokončení rekonstrukčních prací. Zdroj: Národní archiv Bratislava, fond: Brunsvick-Chotek.
Obr. 31 Zámek Dolná Krupá, stav 2017. Zdroj: Foto S. Petráš.
Obr. 32 Zámecký park Dolní Krupá na mapě 2. vojenského mapování z roku 1838. Zdroj: dostupné na: <geoportal.gov.sk/sk/map?permalink> [21. 7. 2017].
Obr. 33 Kostel a park v době vlastnictví Chotků na začátku 20. století. Zdroj: archiv Stanislava Petráše; rovněž Národní archiv Bratislava, fond: Brunsvick-Chotek.
Obr. 34 Letecký snímek zámeckého parku v Dolní Krupé z roku 1936. Zdroj: Topografický ústav plukovníka Jána Lipského v Banskej Bystrici.
Obr. 35 Růže Marie Henriette Gräfin Chotek. Zdroj: Foto J. Hutňanová.
Obr. 36 Veduta Nové Dvory – Ideální pohled na zámek a městečko Nové Dvory u Kutné Hory se širší krajinou anonym, olejomalba na plátně, počátek 18. století. Zdroj: Obecní úřad Nové Dvory.

ČÁST II.

ZAHRADY A PARKY HRABĚCÍHO RODU CHOTKŮ V OBRAZECH VEDUTY Z KRAJINNÝCH PARKŮ NA CHOTKOVSKÝCH PANSTVÍCH V RYTINÁCH PODLE ALOISIE (LOUISY) CHOTKOVÉ

SIDONIENWALD NA NOVODVORSKÉM PANSTVÍ

- Obr. 37 Plán Sidoniina lesa u Radvančic na kresbě Emericha Chotka, Zdroj: SOA Praha, fond: Vs. Nové Dvory.
Obr. 38 Sidoniin zámeček (Sidonienhaus) v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na novodvorském panství Chotků, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století. Zdroj: NZM Kačina.
Obr. 39 Chrám lesních vil – Dryád (Dryaden Tempel) v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na novodvorském panství Chotků, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století. Zdroj: NZM Kačina.
Obr. 40 Pavilon Americký dům zvaný též Severoamerický zahradnický domek (Nordamerikanisches Pflanzenhaus), v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na novodvorském panství Chotků, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. polovina 19. století. Zdroj: Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i, dokumentační oddělení, Sběrka grafiky.
Obr. 41 Altán na Vilhelminině pahorku (Wilhelminens Hügel) na Kamajce poblíž novodvorského panství Chotků, Maria Theresia von Thürnheim (1751–1832), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století. Zdroj: NZM Kačina.

VELTRUSKÝ PARK NA PANSTVÍ JEVINĚVES

- Obr. 42 Laudonův pavilon, zvaný také Stavidlo na přítoku (Einfluss-Schleuse), v zámeckém parku ve Veltrusích, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), rytec Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slaviček.
- Obr. 43 Chrám přátel venkova a zahrad (Tempel der Gartenfreunde), zvaný též Chrám obránců Čech a přátel zahrad a venkova, v zámeckém parku ve Veltrusích, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), ryl Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slaviček.
- Obr. 44 Pavilon Čínské bažantnice pro zlaté a stříbrné bažanty (Haus der Gold-und Silberfasanen), v zámeckém parku ve Veltrusích, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), ryl Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slaviček.
- Obr. 45 Červený mlýn, zvaný Gotický (Got/h/ische Mühle), při kanále ve veltruském parku, Louisa (Aloisie) Chotek, provdaná Clary-Aldrinden (1777–1864), ryl Benedikt Piringer (1780–1826), 1. třetina 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sběrka fotografické dokumentace, foto: J. Slaviček.

HISTORICKÉ FOTOGRAFIE KRESEB A AKVARELŮ/KVAŠÍ ZÁMEK KAČINA, KAČINSKÝ PARK, SIDONIENWALD U RADVANČIC A OKOLÍ

- Obr. 46 Mapa novodvorského panství z roku 1734. Zdroj: NZM Kačina.
- Obr. 47 Zámek Kačina na císařském otisku stabilního katastru z 30. let 19. století. Zdroj: Český zeměměřičský a katastrální úřad.
- Obr. 48 Pohled na boční křídlo zámku Kačina s pavilonem divadla a kaple, novodvorské panství, Ernst Chotek (1844–1927), 1860. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 49 Pavilonek Viniční chýše (Hütte im Weinberg), Kačina, Emerich Chotek (1833–1911), léto 1845. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 50 Studna na zámeckém dvoře, Kačina, Ernst Chotek (1844–1927), kolem roku 1869. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 51 Sidoniin zámeček (Sidonienhaus) s lesní partií v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 52 Kostýmní hry Chotků, Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 2. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 53 Sidoniin zámeček (Sidonienhaus) s lesní partií a lavičkou v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 54 Altán v takzvaném maurském sluhu na Vilhelminině pahorku (Wilhelmines Hügel) na Kamajku poblíž novodvorského panství Chotků, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 55 Dřevěný pavilonek na Skalce u Třebešic, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 56 Pohled na Čáslav z pavilonku na Skalce u Třebešic, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

- Obr. 57 Pavilon Americký dům zvaný též Severoamerický zahradnický domek (Nordamerikanisches Pflanzenhaus), v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 58 Pavilon Americký dům zvaný též Severoamerický zahradnický domek (Nordamerikanisches Pflanzenhaus), v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. polovina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 59 Tzv. Palámonshaus u rybníčku v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 60 Pohled na Chrám Dryád – lesních vil (Dryaden Tempel) s rybníkem Vidlák, kolem rybníka Vidlák, lokalita Hetlín, Hučadla, v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 61 Pohled na Olšovský rybník s dřevěným moem a domkem, v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 62 Domek v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 63 Domek v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 64 Pohled na domek v údolí v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 65 Vodárenská věž u Nových Dvorů, Rudolf Chotek (1832–1894), 1858. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 66 Pohled na parkovou partii s lavičkou a loďkou, patrně Louisin rybník (Louisenteich) v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 67 Pohled na parkovou partii s koleskou, patrně Louisin rybník (Louisenteich) v krajinném parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 68 Pohled na parkovou partii s vodopádem, patrně lokalita u Utěšenovic, poblíž krajinného parku Sidoniin les (Sidonienwald) u Radvančic na chatkovském novodvorském panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

ZÁMEK VELTRUSY, VELTRUSKÝ PARK A OKOLÍ

- Obr. 69 Plán veltruského parku s popisem pavilonů, dalších staveb a jednotlivých míst, rytina, Johann Renard podle Ignatze Schmidta, 1800. Zdroj: Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i, dokumentační oddělení, Sběrka grafiky.
- Obr. 70 Zámek Ostrov (Insel) ve Veltrusích, pohled od rybníčku na kanále, později zvaného Špígl (zrcadlo), který odrážel podobu zámku, 2. až 3. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 71 Zámek Ostrov (Insel) ve Veltrusích před přestavbou, pohled přes kanál od později přemístěného pomníku císařského zahradníka v Schönbrunnu Richarda van der Schotta, přelom 18. a 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.
- Obr. 72 Laudonův pavilon, zvaný Stavidlo na přítoku (Einfluss-Schleuse), v zámeckém parku ve Veltrusích, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 73 Uvítání císaře Františka I. a císařovny Caroliny Augusty ve slavobráně veltruského parku, v pozadí Laudonův pavilon, kresba tužkou neznámého autora 1833. Zdroj: NA Praha, fond Chalupníčkovi.

Obr. 74 Laudonův pavilon nad kanálem ve veltruském parku, Emerich Chotek (1833–1911), 4. 11. 1846. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 75 Dórský pavilon, v původní podobě před přestavbou, s jezírkem na kanále v zámeckém parku ve Veltrusích, před 1843. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 76 Pohled z Dórského pavilonu přes jezírko na pavilon Chrám přátel venkova a zahrad (Tempel der Gartenfreunde), zvaný též Chrám obránců Čech a přátel zahrad a venkova, v zámeckém parku ve Veltrusích, před 1843. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 77 Chrám přátel venkova a zahrad (Tempel der Gartenfreunde), v zámeckém parku ve Veltrusích, s chotkovskou aristokratickou společností v historizujících oděvech, Johann Ranzmayer (1814–1874), 2. až 3. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 78 Zámek Ostrov (Insel) ve Veltrusích, pohled od rybníčku, později zvaného Špígl, Emerich Chotek (1833–1911), 1846. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 79 Zámek Ostrov (Insel) ve Veltrusích, pohled z boční strany na partii s balkónem a na pergolu zastíňující přizemí na vnitřní straně zámeckého křídla, Rudolf Chotek (1832–1894), 1849. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 80 Charlottin most (Charlotas Brücke) přes kanál ve veltruském parku, Rudolf Chotek (1832–1894), 1846. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 81 Dřevěný můstek přes kanál či jeho boční rameno ve veltruském parku, Rudolf Chotek (1832–1894), 1852. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 82 Železný most (Eiserne Brücke) přes kanál ve veltruském parku, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 83 Partie z veltruského parku s Bílým mostem (Weise Brücke), zvaným i Vosoušský, a se společností v lodicích, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 84 Most zdobený trofejemi – daňčím parožím, patrně Lovecký (Jägerbrücke) či Divoký (Wildebrücke), přes kanál ve veltruském parku, Rudolf Chotek (1832–1894), 1851. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 85 Partie z veltruského parku s přístavištěm pro loďky a se sedátkem u stromu, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 86 Partie z veltruského parku s lodicí na kanálu a parkovou lavicí se sedátky, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 87 Přívoz na kanále s lodicí zdobenou půlměsícem u zahrady Bujukdere, pojmenované podle okrasného předměstí Istanbulu, ve veltruském parku, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 88 Pavilonek zvaný Slunečník zdobený trofejím, s výhledem na neogotický pavilonek s krmelcem pro vysokou zvěř (Körnerschüttung), ve veltruském parku, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 89 Neogotický pavilonek s krmelcem (Körnerschüttung) pro vysokou zvěř ve veltruském parku, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 90 Partie se sedátkem a vysokou zvěřím z veltruského parku, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 91 Přívoz na kanále s lodicí ve veltruském parku, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 92 Ptačí bidlo (Vögelstange) s terčem v podobě orla na vrcholu stožáru, určené pro hry s lukem a šípy, při kanále ve veltruském parku, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 93 Hájovna, později zvaná i Stanislavova, ve veltruském parku, Ernst Chotek (1844–1927), 30. 7. 1860. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 94 Parková či krajinná partie z chotkovského panství, 1. polovina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 95 Červený mlýn, zvaný Gotický (Gotische Mühle), při kanále ve veltruském parku, funkční mlýn i se zdobenými interiéry, zařízeními pro pobyt aristokratické společnosti, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 96 Červený mlýn, zvaný Gotický (Gotische Mühle) při kanále ve veltruském parku, Rudolf Chotek (1832–1894), 1847. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 97 Lovecký domek (Jägerhaus), dřevěný pavilon ozdobený trofejemi, později zvaný Dětský domek (Kinderhaus) či Ovčinek nebo Salaš, na Louisině louce ve veltruském parku, Ernst Chotek (1844–1927), 1859. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 98 Dřevěný pavilon s doškovou střechou ve veltruském parku, Ernst Chotek (1844–1927), 1859. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 99 Venkovské stavení na chotkovském panství, Ernst Chotek (1844–1927), 1855. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 100 Lovecký domek (Jägerhaus), dřevěný pavilon s doškovou střechou ozdobenou trofejemi na Louisině louce ve veltruském parku, Ernst Chotek (1844–1927), 1858. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 101 Místo s výhledem do krajiny, patrně na některém z chotkovských panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 102 Místo s výhledem do krajiny se zámečkem, patrně na některém z chotkovských panství, 1. třetina 19. století. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

Obr. 103 Venkovské stavení, hájenka, čp. 85, Rudolf Chotek (1832–1894), 1845. Zdroj: NA Praha, fond: Chalupníčkovi.

HISTORICKÉ FOTOGRAFIE, MALBY A KRESBY ZÁMKU A PARKU VELKÉ BŘEZNO, ZAHRADA A OKOLÍ

Obr. 104 Dodatečný zákres parku a zámku ve Velkém Březně do stabilního katastru ze 30. let 19. století. Zdroj: Český zeměměřičský a katastrální úřad.

Obr. 105 Velké Březno, návrh přestavby František Schmoranz st. kresba, 2. polovina 19. století. Zdroj: Archiv NZM.

Obr. 106 Kolorovaná skica průčelí Nového zámku ve Velkém Březně od neznámého autora, polovina 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.

Obr. 107 Pohled na Velké Březno s Horním zámkem s věží a Dolním zámkem při Labi, Martin Gscheidel, olejomalba na plátně, přelom 19. a 20. století. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.

Obr. 108 Dvě kolorované pohlednice zámku a parku ve Velkém Březně, 1905. Zdroj: dostupné na: <https://www.google.cz/search?q=z%C3%A1mek+Velk%C3%A9+Březno+pohlednice&dcr=0&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKÉwjD55C2wY7YAhWEY-VAKHWFCKcQ_AUICigB&biw=755&bih=758#imgrc=boi1O32skp40QM> [15. 11. 2017]

- Obr. 109 Dcery Bohuslava Chotka, majitele Dolního zámku ve Velkém Březně, v zámecké zahradě, fotografoval Karel (II.) Maria Chotek, 80. léta 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.
- Obr. 110 Sophie Chotková, budoucí manželka následníka habsburského trůnu Františka Ferdinanda d'Este, v zámeckém parku na Velkém Březně, fotografie z 80. let 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.
- Obr. 111 Adelaide Chotková s dcerami v zámecké zahradě na Velkém Březně, fotografie z roku 1893. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.
- Obr. 112 Partie ze zámeckého parku na Velkém Březně, fotografoval Karel (II.) Maria Chotek na přelomu 19. a 20. století. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.
- Obr. 113 Tenisový kurt v zámeckém parku ve Velkém Březně, fotografoval Karel (II.) Maria Chotek, na přelomu 19. a 20. století. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.
- Obr. 114 Karel III. (Cary) Chotek s manželkou a dětskou návštěvou v zahradě zámku Velké Březno, ze souboru fotografií, 30. léta 20. století. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.

ČÁST III.

VÝSTAVA „ZAHRADY A PARKY HRABĚCÍHO RODU CHOTKŮ“ V NÁRODNÍM ZEMĚDĚLSKÉM MUZEU NA ZÁMKU KAČINA

- Obr. 115 Pozvánka na výstavu o chotkovských zahradách a parcích. Zdroj: NZM Kačina.
- Obr. 116 PhDr. Eva Lukášová podává autorský výklad ke kresbám Chotků. Zdroj: Foto D. Mertlová.
- Obr. 117 Chotkovské zahrady a parky se představují – záběr z úvodní místnosti výstavy. Zdroj: Foto D. Mertlová.
- Obr. 118 Dnes již historické kresby zahrad a parků z pera samotných příslušníků rodu Chotků jsou vystaveny v Modrém salonku. Zdroj: Foto D. Mertlová.
- Obr. 119 Iluzi parkového prostředí navozují zvětšeniny vedut pavilonů na Kamajce a v Hetlíně. Zdroj: Foto D. Mertlová.
- Obr. 120 Výsadba růže Gräfin Henriette Chotek zástupcem německé růžařské firmy Kordes. Zdroj: Foto D. Mertlová.
- Obr. 121 Chotkovská společnost při pikniku v lese na panství Volšovy u Sušice v jižních Čechách, anonym, akvarel, 1873. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sběrka fotodokumentace.

PRAMENY A LITERATURY

PRAMENY

Národní památkový ústav v Praze – generální ředitelství
Sběrka fotografické dokumentace

Národní památkový ústav – územní památková správa v Praze
Sběrka fotodokumentace

Ústav dějin umění Akademie věd České republiky v.v.i.
Sběrka grafiky a kresby, W-D-XI/205

Archivní prameny:
Národní archiv Praha
Fond: Fideikomisionní spisy
Fond: Chalupníček Miroslav, ak. arch. (1920–2000)

Slovenský národní archiv Bratislava
Fond: Brunšvik/Chotek

Státní oblastní archiv v Litoměřicích
Fond: Velkostatek Velké Březno

Státní oblastní archiv v Praze
Fond: Rodinný archiv Chotků, Veltrusy
Fond: Ústřední správa Chotkovských velkostatků
Fond: Velkostatek Nové Dvory
Fond: Velkostatek Veltrusy

Topografický ústav plukovníka Jána Lipského v Banskej Bystrici – letecké meračské snímky

Ústřední archiv zeměměřictví a katastru
Císařský otisk stabilního katastru

Muzejní prameny:
Balneologické muzeum Piešťany
Litografia Korompai kastély, po roku 1844

Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest (Vojenský historický ústav a muzeum)
Sběrka map

Regionální muzeum v Teplicích
Sběrka kreseb Louisy Chotkové

Slovenské národné múzeum – Hudobné muzeum
Mapa Intravilan U. Korompa z roku 1822

Slovenské národné múzeum – Prírodovedné múzeum
KOVÁČ, Marián, Zápisky, rukopis, nearchivovaná pozostalost

Plánová a projektová dokumentace:
Obnova zámeckého parku Velké Březno, projekt CZ.1.02/6.5.00/08.03235, operační fond Životní prostředí. Uloženo: Státní zámek Velké Březno
Regenerace zámeckého parku Kačina, projekt CZ.1.02/6.5.00/08.03340, operační fond Životní prostředí. Uloženo: Národní zemědělské muzeum, s. p. o., zámek Kačina

Tištěné prameny:
HEGER, Ulrich – VISCHER, Georg – NYPOORT, Josef, Ansichten des Kremsierischen Lustgarten, Kremsier 1691.
JEDLICSKA, Pál, Kiskárpáti emlékek II. Élesközl Vágújhelyig, Eger: Nyomatott az Érseki Lyceumi Könyvnyomdában 1891.
KORABINSKY, Johann Matthias, Geographisch-historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn, Pressburg: Weber&Korabinsky 1786.

LITERATURA

ADÁMKOVÁ, Barbara, Anglická krajinářská škola: principy uplatnění vegetace a jejich odraz na modelových příkladech parků ve Vlašimi, Veltrusech a Krásném Dvoře, Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 50, 2002, 1, s. 103–116.
BEZECNÝ, Zdeněk, Příliš uzavřená společnost: orliční Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a počátkem 20. století, České Budějovice: Jihočeská univerzita Historický ústav 2005.
Borusík, Pavel – Kohlová, Jana – Šimek, Pavel, Čas v komponované krajině NKP Kačina, Luhačovice 2005.
BROŽOVSKÝ, Miroslav, Státní zámek Veltrusy, Praha: Středisko památkové péče a ochrany přírody 1980.
BUGALOVÁ, Edita, Prínos světových osobností v kontexte historických parků a tradicia pěstování růží v Dolnej Krupej, in: Zborník príspevkov z medzinarodnej odbornej konferencie Dolná Krupá, 17.–18. 10. 2013, Bratislava: Slovenské národné múzeum – Hudobné muzeum 2014.
CERMAN, Ivo, Chotkové – Příběh úřednické šlechty, Praha: Lidové noviny 2008.
CERMAN, Ivo, Mezi Vídní a Veltrusy (Rudolf Chotek a jeho letní rezidence), in: Confluent: Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka, 1, 2005, Mělník: Regionální muzeum, s. 92–97.

CERMAN, Ivo, Název a ideové poselství *Chrámu přátel zahrad a venkova* ve Veltrusích. Zprávy památkové péče, 68, 2008, 1, s. 68–69.
CERMAN, Ivo, Patriotický park Veltrusy: každodenní život a myšlenkové poselství, Zprávy památkové péče, 73, 2013, 4, s. 283–288.
COUFALÍK, Jaromír, Osm věků Ratměřic, Ratměřice: Obecní úřad 2005.
DANIEL, Ladislav – PERUTKA, Miroslav – TOGNER, Milan (edd.), Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži, Kroměříž: NPÚ Kroměříž 2009.
FLEKALOVÁ, Markéta – ŠIMEK, Pavel, Chotkovské parkové úpravy krajiny Novodvorská, in: VANĚKOVÁ, Jana – NOVÁK, Pavel – KROUPA, Jiří K. – VANĚK, Vojtěch (edd.), Antiqua Cuthna 5–11, Chotkové a Kutnohorský, Praha: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Kutná Hora: KLP – Koniasch Latin Press, s. r. o. 2005–2011, s. 17–29.
GLVÁČ, František: Královna květín, Bratislava 1998.
HAJZLEROVÁ, Irena, Dolní Lutyně 1305–2005, Dolní Lutyně: Obec Dolní Lutyně 2005.
HALAMIČKOVÁ, Alena, Chráněné historické parky a zahrady Severomoravského kraje, Ostrava: Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody 1988.
HAVLŮ, Jaroslav – JAŠA, Bohumil – Klimeš, Josef, Ruža královna květín, Bratislava: Vydavatelstvo príroda 1977.
HENDRYCH, Jan, Slavné zahrady a parky Středočeského kraje, Praha: Foibos 2011.
HERYÁNOVÁ, Adéla, Historický vývoj stavebních objektů zahradních úprav zámku Bartošovice, ročníková práce z předmětu Teorie a vývoj zahradní architektury, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita Brno, Ústav zahradní a krajinářské architektury 2004/2005.
HIEKE, Karel, České zámecké parky a jejich dřeviny, Praha: SZN 1984.
HIEKE, Karel, Moravské zámecké parky a jejich dřeviny, Praha: SZN 1985.
HRADECKÁ, Vladimíra, Poklidné dny venkovského šlechtice v neklidné době, in: VANĚKOVÁ, Jana – NOVÁK, Pavel – KROUPA, Jiří K. – VANĚK, Vojtěch (edd.), Antiqua Cuthna 5–11, Chotkové a Kutnohorský, Praha: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Kutná Hora: KLP – Koniasch Latin Press, s. r. o. 2005–2011, s. 65–83.
JICÍNSKÝ, Petr – GREGOR, František, Historie obce Dukovany do r. 2000, Dukovany: Obec Dukovany 2009.
KALUSOK, Michaela, Zahradní architektura, Praha: Computer Press 2004.
KALBUS, Hans: Zápisky, (rukopis), vlastník Jana Hutťanová, 21 s.
KLOUPAROVÁ, Petra, Zahrádkářská kolonie jako kulturní fenomén. Etnologická interpretace. Magisterská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav etnologie 2009.
KOVÁŘÍK, Václav, Zámecké parky a památné stromy Podblanicka, Vlašim: ČSOP 1996.
KOVÁŘÍK, Václav, Konopištský park, Vlašim: ČSOP 2009.

- KROUPA, Jiří, Dějiny a teorie zahradního umění, Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2004.
- Kronika Schola naturalis : projekt revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině, Praha: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze ve spolupráci s Novou tiskárnou Pelhřimov, spol. s r. o. 2015.
- KŘESADLOVÁ, Lenka, Květná zahrada v Kroměříži : podrobný průvodce unikátní zahradou památka UNESCO, Kroměříž: NPÚ 2015.
- KŘÍŽ, Karel, Významné parky Jihomoravského kraje, Brno: Blok 1978.
- LEDR, Josef, Děje panství a města Nových Dvůrů, Kutná Hora: K. Šolc, 1884.
- LEDR, Josef, Chotkové z Chotkova a Vojnína: Studie rodopisná, Kutná Hora: K. Šolc 1887.
- LENCOVÁ, Jaroslava – HALATA, Martin, Veltruské veduty Jana Ranzmayera ze sbírky Ústavu dějin umění AV ČR, Umění, 1998, XLVI, s. 565–571.
- LETÁ, Michaela, Diplomní projekt zahrady růží, Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity Brno, Ústav biotechnologie zeleně, Lednice 2015.
- LIPANSKÝ, Jetřich, Josefína Chotková, žena statečného srdce a křesťanského ducha, Olomouc: Dominikánská edice Krystal 1940.
- LIPSKÝ, Zdeněk, – ŠANTRUČKOVÁ, Markéta – WEBER, Martin a kol., Vývoj krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách, Praha: Karolinum 2011.
- LUKÁŠOVÁ, Eva, Proměny interiérů zámku Kačina, Zprávy památkové péče, 59, 1999, č. 6, s. 194–200.
- LUKÁŠOVÁ, Eva, Venkovské sídlo na Labi. Zámek nejvyššího purkrabího hraběte Karla Chotka a jeho potomků ve Velkém Březně. Ein Landsitz an der Elbe. Das Schloss des Oberstbugrafen Graf Karel Chotek und seine Nachfahren in Velké Březno, in: Interiéry saských a českých zámků. Jejich osudy ve 20. století – dějiny a perspektiva. Sächsische und böhmische Schlossinterieure. Ihr Schicksal in 20. Jahrhundert – Geschichten und Perspektive. Weesenstein – Děčín, 2014, s. 205–225.
- LUKÁŠOVÁ, Eva, Zámecké interiéry: Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby 1. poloviny 19. století, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2015.
- MUSIL, Miloš, – HLADÍKOVÁ, Dana, Velké Březno, Ústí nad Labem: NPÚ 2008.
- NAČERADSKÁ, Petra, Poslední Chotkové na Veltrusech, Praha: NPÚ 2015.
- NOVÁK, Pavel, České Eldorado: Chotkovské krajinářské úpravy na Kutnohorsku, Prameny a studie, 51, Praha: Národní zemědělské muzeum 2013, s. 111–121.
- NOVÁK, Pavel, Chotkovská obora – plány a skutečnost, Prameny a studie: Obory a bažantnice v kulturní historii, 53, Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014, s. 152–160.
- NOVÁK, Pavel, Meziválečná oprava Kačiny ve světle výnosů velkostatku Nové Dvory, in: VANĚČKOVÁ, Jana – NOVÁK, Pavel – KROUPA, Jiří K. – VANĚK, Vojtěch (edd.), Antiqua Cuthna 5–11, Chotkové a Kutnohorský, Praha: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Kutná Hora: KLP – Koniasch Latin Press, s. r. o. 2005–2011, s. 99–105.
- NOVÁK, Pavel, Parky v životě Chotků, Prameny a studie, 60, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017 (v tisku).
- NOVÁK, Pavel, Kačinský park a Chotkové v druhé polovině 19. a první polovině 20. století, Prameny a studie: Z dějin zemědělství IV., 51, Praha: Národní zemědělské muzeum 2013, s. 103–110.
- NOVÁK, Pavel, Zapomenutá Chotkovská krajinářská úprava u Radvančic na Kutnohorsku, Z dějin zemědělství IV., Prameny a studie, 51, Praha: Národní zemědělské muzeum 2013, s. 111–121.
- ONDŘEJ, Jan, Zámecké parky a zahrady středních Čech, Praha: SUPPOP 1964.
- PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ, Božena a kol., Pražské zahrady a parky, Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu 2000.
- PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ, Božena a kol., Méně známé pražské zahrady a parky, Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu 2001.
- PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ, Božena – PETRŮ, Jaroslav – RIEDL, Dušan – SVOBODA, Antonín Marian, Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha: Libri 2004.
- Park Jeho Císařské a královské Výsosti nejjasnějšího pana arcivévodý Františka Ferdinanda Rakouského-Este na Konopišti v Čechách, [Konopiště]: Spolek přátel Konopiště [2012].
- PAVELEC, Petr (ed.), Hrady a zámky objevované, opěvované: průvodce výstavou, České Budějovice: Národní památkový ústav 2014.
- PERNES, Jiří, Život plný nepřátel, aneb dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, Praha: Iris 1994.
- PETRÁŠ, Stanislav, Kapitoly z dějin Dolnej Krupěj, Dolná Krupá: Obecný úrad v Dolnej Krupěj 2003.
- PETRÁŠ, Stanislav, Kaštieľ Dolná Krupá, Dolná Krupá: Obecný úrad v Dolnej Krupěj 1999.
- PETRÁŠ, Stanislav, Vývoj parku v Dolnej Krupěj po roku 1945, in: Prínos svetových osobností v kontexte historických parkov a tradícia pestovania ruží v Dolnej Krupěj (zborník), Bratislava: Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum 2014.
- PETRAŠ, Stanislav, Ružová grófka a jej svet – príbeh zakladateľky prvého rozária na Slovensku, Dolná Krupá: Občianske združenie Korompa 2010.
- PINCOVÁ, Veronika, Historie vlašimského zednářského parku, in: Sborník Národního muzea v Praze, řada C literární historie, 60, 2015, 3–4, s. 55–62.
- REBROVÁ, Alexandra, Minulostí zámeckých parků v Karviné, Karviná: Oddělení správy zámku a památkové péče OŠK Magistrátu města Karviné 2004.

STEJSKALOVÁ, Eva, *Knihy o anglických zahradách na zámku Kačíně*, in: MŽYKOVÁ, Marie (ed.), *Kamenná kniha: sborník k romantickému historismu – novogotice*, Sychrov: Zámek Sychrov 1997, s. 222–235

SYROVÁTKOVÁ, Olga, *Zámek Chrámce a jeho historický vývoj*, Chrámce 1998.

ŠIŠKOVÁ, Martina, *Arcibiskupský architekt Anton Arche (1793–1851)*, magisterská diplomová práce, Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2011.

ŠPECINGER, Otakar, *Chotkovské Veltrusy*, Kralupy n. V.: *Dům osvěty* 1962.

ŠPECINGER, Otakar, *Veltrusy: perla dolního Povltaví: věnováno občanům města Veltrusy*, Praha: Tiskárna Libertas – Veltrusy: Městský úřad Veltrusy 2003.

TALAVÁŇA, Stanislav, *Velké Březno, Ústí nad Labem: Středisko památkové péče a ochrany přírody* 1981.

THROLL, Angelika – KORDES, Ute, *125 Jahre Leidenschaft für Rosen Familie Korde*, Stuttgart: Atelier Reichert 2012.

VANĚČKOVÁ, Jana, *Rudolf Karel Chotek – první okresní starosta v Kutné Hoře*, *Antiqua Cuthna 5–11 Chotkové a Kutnohorský*, Praha: Praha: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Kutná Hora: KLP – Koniasch Latin Press, s. r. o. 2015, s. 115–118.

VEČEŘA, Luděk, *Růže*, Bratislava: Slovenské vydavateľstvo poľnohospodárskej literatúry 1967.

VLČEK, Martin, *Realizované a nerealizované projekty zahradních staveb v zámeckém parku na Kačíně za hraběte Jana Rudolfa Chotka*, *Prameny a studie*, 51, Praha: Národní zemědělské muzeum 2013, s. 122–138.

WEBER, Martin – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, *Paralely krajinařských úprav na Kačíně*, *Acta Pruhoniciana*, 105, 2013, Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, s. 11–21.

WINTERROWD, Wayne (ed.), *Roses: a celebration, Thirty-three Eminent Gardeners on their Favourite Rose*, London: Frances Lincoln 2003.

ZAHRADNÍK, Pavel, *O vzniku zámku ve Veltrusích*, *Průzkumy památek* 8, 2001, 2. s. 85–96. *Zámecký park v Chlumu u Třeboně*, *Chlum u Třeboně: Nadace zámeckého parku v Chlumu u Třeboně* 1996.

ZATLOUKAL, Pavel, *Příběhy z dlouhého století: Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc: Muzeum dějin umění Olomouc 2002.

ZAVADIL, Antonín (ed.), *Kutnohorský slovník i obrazem: práce veškerého učitelstva okresu, díl druhý, Místopis okresního hejtmánství, část 1*, Kutná Hora: K. Šolc 1912.

Lexikony, encyklopedie a slovníky:

Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart: begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker, 5 Bd., Leipzig: VEB E. A. Seemann Verlag 1999.

TOMAN, Prokop, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, 3 sv., Praha: Tvar 1947–1955.

WERMEULEN, Nico, *Encyklopedie růží*, Dobřejovice: Rebo 2002.

Internetové zdroje:

ALLIPRANDI Giovanni Batista, dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Battista_Alliprandi [31. 10. 2017].

ARCHE, Anton, dostupné na: http://www.veltrusy.net/zajmavosti/tvrci-zmku/cs_CZ-4227.html [30. 10. 2017].

BERTRAM, Max, dostupné na: https://de.wikipedia.org/wiki/Max_Bertram [30. 10. 2017].

BRAUN, Matyáš Bernard, dostupné na:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Maty%C3%A1%C5%A1_Bernard_Braun [30. 10. 2017].

DYKASTOVÁ, Adéla, *Rekonstrukce obcí Vernéřov a mikulovice ze starých map*, bakalářská práce, ČVUT, FSA 2014. Dostupné na <http://geo.fsv.cvut.cz/proj/bp/2014/adela-dykastova-bp-2014.pdf> [15. 11. 2017].

FISCHER, Georg, dostupné na: http://www.veltrusy.net/zajmavosti/tvrci-zmku/cs_CZ-4227.html [30. 10. 2017].

MATTERN, Hermann, dostupné na: https://de.wikipedia.org/wiki/Hermann_Mattern [30. 10. 2017].

JACQUIN, Nicoalus, Joseph, dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Nikolaus_Joseph_von_Jacquin [30. 10. 2017].

JOENDL, Jan Philip, dostupné na: http://www.veltrusy.net/zajmavosti/tvrci-zmku/cs_CZ-4227.html [30. 10. 2017].

Katastrální mapy jednotlivých parků, dostupné na: <http://www.geoportal.cuzk.cz> [15. 6. 2017].

Bratislava 1786, dostupné na: https://archive.org/details/bub_gb_mNMBAAAAYAAJ [10. 5. 2017].

KUEN, Franz Anton, dostupné na: <http://www.guffoo.cz/veltrusy/index.php?nid=11466&lid=cs&oid=2846826> [31. 10. 2017].

Plán veltruského parku z roku 1746, dostupné na: http://www.veltrusy.net/parkov-architektura/cs_CZ-4152.html [17. 3. 2017].

POELZING, Hans, dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Poelzig [30. 10. 2017].

ROTENSTEIN, Gottfried Edler von, *Reisen durch einen Theil des Königreichs Ungarn im Jahre 1763 und folgenden Jahren (Erster Abschnitt)*, in: Johann Bernoulli's Sammlung kurzer Reisebeschreibungen und anderer zur Erweiterung der Länder- und Menschenkenntnis di-

enender Nachrichten. Berlin 1783. Dostupné na: <http://gdz.sub.uni-goettingen.de/dms/load/img/?PPN=PPN66837389X&DMDID=DMDLOG_0006> [10. 05. 2017].

SCHOR, Jan Ferdinand, dostupné na: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Ferdinand_Schor> [30. 10. 2017].

THERET, Jean, dostupné na: <<http://abart-full.artarchiv.cz/osoby.php?Fvazba=heslo&IDosoby=77173>> [30. 10. 2017].

Zámecký park Veltrusy: dostupné na: <http://www.veltrusy.net/zmeck-park/cs_CZ-4101.html> [20. 6. 2017].

Zámek Jemniště, dostupné na: <<http://www.jemniste.cz>> [19. 4. 2017].

Současné mapy jednotlivých parků, dostupné na: <<http://www.mapy.cz>> [20. 6. 2017].

Mapy prvního, druhého a třetího vojenského mapování, dostupné na: <<http://www.oldmaps.geolab.cz>> [3. 2. 2016].

Zámek Třebešice, dostupné na: <<http://www.trebesice.com>> [3. 8. 2017].

Zámek Fryštát, dostupné na: <<http://www.zamek-frystat.cz>> [10. 6. 2017].

Zámek Konopiště, dostupné na: <<http://www.zamek-konopiste.cz>> [1. 9. 2017].

Zámek Velké Březno, dostupné na: <<http://www.zamek-vbrezno.cz>> [7. 8. 2017].

Zámek Veltrusy, dostupné na: <<http://www.zamek-veltrusy.cz>> [5. 11. 2016].

Zámek Veltrusy, dostupné na: <<http://www.veltrusy.net.cz>> [5. 11. 2016].

AUTOŘI

PhDr. Pavel Novák, CSc., vědeckovýzkumný pracovník, kurátor podsbírky modely staveb a řemesel, Národní zemědělské muzeum, s.p.o., Zámek Kačina – Muzeum českého venkova, pavel.novak@nzm.cz

PhDr. Eva Lukášová, kurátorka sbírek a mobiliárních fondů, Oddělení správy a prezentace mobiliárních fondů, Národní památkový ústav, generální ředitelství, lukasova.eva@npu.cz

Mgr. Stanislav Petráš, Občianske združenie Korompa, korompa.oz@gmail.com

Mgr. Jana Hutťanová, kultúrno-propagačný manažér, Oddelenie prezentácie, Slovenské národné muzeum – Historické muzeum, jana.huttanova@snm.sk

**PAVEL NOVÁK / EVA LUKÁŠOVÁ
STANISLAV PETRÁŠ / JANA HUTŤANOVÁ**

ZAHRADY A PARKY HRABĚCÍHO RODU CHOTKŮ

Kritický katalog výstavy

Vydalo: Národní zemědělské muzeum, s.p.o.
Kostelní 44, 170 00 Praha 7
Praha 2017

Redakce: PhDr. Jitka Balcarová, Ph.D.
PhDr. Miloš Hořejš

Typo: Dauphin
Jazyková korektura: Mgr. Barbora Machková
Překlad do anglického jazyka: Anna Pilátová, Ph.D.

Vytiskla tiskárna Calamarus, s.r.o., Praha 9 – Hrdlořezy
Vydání první

ISBN 978-80-86874-92-0

ISBN 978-80-86874-92-0

9 788086 874920

www.nzm.cz